Thomas Bernhard

Senieji meistrai

PASVIRĘS PASAULIS

Thomas Bernhard

Senieji meistrai

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė Jurgita Mikutytė

VILNIUS

UDK 830(436)-3
Be305

Thomas Bernhard
Alte Meister
Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1985

Knygos išleidimą rėmė Europos Sąjungos programa „Culture 2000"

Education and Culture

Culture 2000

Vertėja dėkoja:
Kulturvermittlung Steiermark
ir
Europäisches Übersetzerkollegium Nordrhein—Westfalen in Straelen

ISBN 9955-435-70-4

Bausmė atitinka kaltę: netekti gyvenimo džiaugsmo, būti privestam prie aukščiausio persisotinimo gyvenimu laipsnio.

Kierkegaardas

Susitariau susitikti su Rėgeriu *Dailės istorijos muziejuje* pusę dvylikos, bet buvau ten jau pusę vienuolikos, kad pagaliau galėčiau, kaip senokai ketinau, netrukdomas stebėti jį iš kiek įmanoma idealesnės pozicijos, rašo Acbacheris. Kadangi priešpiet jis nuolat sėdi priešais Tintoretto *Žilabarzdį vyrą* vadinamojoje Bordonės salėje, ant aksomu aptraukto suolo, – vakar jis man ten iš pradžių išanalizavo vadinamąją *Audros sonatą*, paskui pratęsė savo paskaitą apie *fugos meną*, jo žodžiais tariant – nuo *prieš* Bachą iki *po* Schumanno, nors jis vis dėlto buvo nusiteikęs kalbėti daugiau apie Mozartą, o ne apie Bachą, – turėjau užimti poziciją vadinamojoje Sebastiano salėje; taigi man teko susitaikyti su visiškai mano skonio neatitinkančiu Tiziano, kad galėčiau stebėti Rėgerį, sėdintį priešais Tintoretto *Žilabarzdį vyrą;* stebėjau stovėdamas, bet man tai netrukdė, nes stovėti mėgstu labiau nei sėdėti, ypač stebėdamas žmones, stebėti žmones man visą gyvenimą sekėsi geriau stovint nei sėdint, ir kadangi aš, žvelgdamas iš Sebastiano salės į Bordonės salę, iš visų jėgų įtempęs akis, tikrai galėjau matyti profiliu visą, net suolo atkaltės neužstojamą Rėgerį, kuris, be abejonės, vakar stipriai paveiktas staigaus praėjusios nakties oro pasikeitimo visą laiką nuo galvos nenusiėmė savo juodos skrybėlės, – taigi kadangi galėjau

puikiai matyti į mane atsuktą jo kairįjį šoną, galiu sakyti, kad mano sumanymas netrukdomam pasekti Rėgerį pavyko. Kadangi Rėgeris (nenusivilkęs žieminio palto), parimęs ant tarp kelių įspraustos lazdos, kaip man atrodė, buvo visiškai paniręs į *Žilabarzdžio vyro* atvaizdą, man nereikėjo bijoti, kad Rėgeris pagaus mane jį stebint. Salės prižiūrėtojui Irzigleriui (vardu Jenė!), kurį su Rėgeriu sieja jau ilgesnė nei trisdešimties metų draugystė ir su kuriuo aš pats (taip pat jau daugiau nei dvidešimt metų) iki šiol gerai sutariu, rankos mostu parodžiau, kad norėčiau netrukdomas stebėti Rėgerį, tad kaskart reguliariai kaip laikrodis pasirodydamas salėje jis apsimesdavo, tarsi manęs čia nebūtų, lygiai taip pat jis apsimesdavo, tarsi čia ir Rėgerio nebūtų, užtat jis, Irzigleris, vykdydamas savo pareigą, kaip įpratęs – skvarbiai, o jo nepažįstantiems – nemaloniai, nužvelgdavo galerijos lankytojus, kurių šį šeštadienį, kai už įėjimą į muziejų nereikia mokėti, buvo nesuprantamai mažai. Irziglerio žvilgsnis įkyrus, taip salių prižiūrėtojai žiūri, kad, kaip visi žino, įbaugintų visokių velnių priėdusius muziejų lankytojus; jo įprotis netikėtai ir be jokio garso iš už kampo įsukti į bet kurią salę ir ją patikrinti yra iš tiesų koktus kiekvienam, kuris jo nepažįsta; su savo pilka, blogai sukirpta, tačiau amžinai dėvėti skirta uniforma, kuri, prilaikoma didelių juodų sagų, kabėjo ant jo lieso kūno kaip ant pakabos, ir su savo iš tos pačios pilkos medžiagos pasiūta kepure su snapeliu ant galvos jis labiau primena mūsų kalėjimų prižiūrėtoją nei valstybės pasamdytą meno kūrinių saugotoją. Irzigleris, kiek jį pažįstu, visada vienodai išblyškęs, nors niekuo neserga, todėl Rėgeris jau kelis dešimtmečius apibūdina jį kaip *valstybinį lavoną, trisdešimt penkerius metus Dailės istorijos*

muziejuje atliekantį tarnybą. Rėgeris, besilankantis Dailės istorijos muziejuje daugiau nei trisdešimt šešerius metus, pažįsta Irziglerį nuo pirmos jo darbo dienos ir palaiko su juo itin draugiškus santykius. *Užteko labai mažos kyšio sumos, kad visiems laikams užsitikrinčiau suolą Bordonės salėje*, kartą, prieš kelerius metus, prisipažino Rėgeris. Jis su Irzigleriu užmezgė ryšį, kuris per daugiau nei trisdešimt metų abiem tapo įpročiu. Jeigu Rėgeris užsimano – o tai neretai atsitinka – pabūti vienas su Tintoretto *Žilabarzdžiu vyru*, Irzigleris į Bordonės salę paprasčiausiai nebeleidžia kitų lankytojų, jis paprasčiausiai atsistoja tarpdury ir užtveria įėjimą. Rėgeriui užtenka duoti ženklą ranka, ir Irzigleris užtveria Bordonės salę, jis net išdrįsta iš Bordonės salės išvaryti lankytojus, nes to pageidauja Rėgeris. Irzigleris mokėsi staliaus amato Bruke prie Leitos, bet metė šią specialybę dar *ne*įgijęs staliaus kvalifikacijos, nes panoro tapti policininku. Tačiau į policiją Irziglerio nepriėmė dėl *silpnos fizinės formos*. Vienas jo dėdė, motinos brolis, dirbęs prižiūrėtoju Dailės istorijos muziejuje dar nuo dvidešimt ketvirtųjų metų, parūpino jam postą muziejuje – *blogiausiai apmokamą, bet patį saugiausią*, kaip sako Irzigleris. Šiaip ar taip Irzigleris į policiją norėjo tik todėl, jog manė, kad policininko profesija išspręs aprangos problemą. Visą gyvenimą vilkėti tą patį drabužį ir dar nieko už šitą viso gyvenimo drabužį nemokėti, nes jį duoda valstybė, buvo jo idealas, – taip pat manė ir dėdė, atvedęs jį į Dailės istorijos muziejų, – o idealui juk nėra jokio skirtumo, ar Irzigleris tarnauja policijoje, ar muziejuje; tiesa, policija moka daugiau, o muziejus mažiau, tačiau tarnybos Dailės istorijos muziejuje niekaip nepalyginsi su tarnyba policijoje, *atsakingesnės ir sykiu lengvesnės tarnybos* nei Dailės istorijos

muziejuje jis, Irzigleris, negalįs įsivaizduoti. Juk policininko darbas kiekvieną dieną kelia grėsmę gyvybei, mano Irzigleris, o darbas Dailės istorijos muziejuje nepavojingas. Dėl to, kad ši profesija monotoniška, nėra ko sukti galvos, jis mėgstąs monotoniją. Per dieną jis nueinąs apie keturiasdešimt penkiasdešimt kilometrų, tai sveikatai geriau nei, pavyzdžiui, tarnyba policijoje, kur pagrindinis užsiėmimas – visą gyvenimą sėdėti ant kietos darbo kėdės. Jis mieliau slaptai sekąs *muziejaus lankytojus negu normalius žmones,* nes muziejaus lankytojai vis dėlto esą *pranašesni žmonės, turintys supratimą apie meną.* Jis ir pats laikui bėgant įgijęs supratimą apie meną, bet kada sugebėtų pravesti ekskursiją po Dailės istorijos muziejų, bent jau po paveikslų galeriją, sako Irzigleris, bet jam to nereikia. Žmonės vis tiek neįsidėmi to, kas jiems sakoma, teigia jis. *Dešimtmečius muziejų gidai pasakoja vis tą patį ir, žinoma, labai daug nesąmonių, pono Rėgerio žodžiais tariant,* sako man Irzigleris. *Menotyrininkai tik užverčia lankytojų ausis savo pliurpalais,* sako Irzigleris, laikui bėgant žodis žodin perėmęs daugelį, jei ne visas Rėgerio frazes. Irzigleris yra Rėgerio ruporas, beveik viską, ką sako Irzigleris, yra pasakęs Rėgeris, jau daugiau nei trisdešimt metų Irzigleris kalba tai, ką pasakė Rėgeris. Kai įdėmiai įsiklausau, Irziglerio lūpomis girdžiu kalbantį Rėgerį. *Kai klausomės gidų, nuolat girdime vien tik pliurpalus apie meną, gadinančius mums nervus, vien tik nepakeliamus menotyrininkų pliurpalus,* sako Irzigleris, nes taip dažnai sako Rėgeris. *Visi šie paveikslai nuostabūs, bet nė vienas nėra tobulas,* kartoja Irzigleris Rėgerio žodžius. Žmonės juk eina į muziejų tik dėl to, kad jiems buvo pasakyta, jog kultūringas žmogus turi ten apsilankyti, o ne todėl, kad jiems įdomu, žmonės menu nesidomi, bent

jau devyniasdešimt devyni procentai žmonijos, žodis žodin Rėgerį kartoja Irzigleris. Jis, Irzigleris, turėjęs sunkią vaikystę: vėžiu sirgusi ir vos keturiasdešimt šešerių mirusi motina, neištikimas, visą gyvenimą gėręs tėvas. *O Brukas prie Leitos yra tokia pat bjauri vietovė, kaip dauguma vietovių Burgenlando žemėje*. Kas tik gali, tas išvažiuoja iš Burgenlando, sako Irzigleris, bet dauguma negali, jie pasmerkti visą gyvenimą kęsti Burgenlandą, o tai mažų mažiausiai taip pat siaubinga, kaip būti pasmerktam iki gyvos galvos kalėti kalėjime Štaine prie Dunojaus. Burgenlandiečiai yra kaliniai, sako Irzigleris, o jų tėviškė yra sunkiųjų darbų kalėjimas. Jie įtikinėja patys save, kad jų tėviškė tikrai graži, bet iš tikrųjų Burgenlandas nykus ir bjaurus. Žiemą burgenlandiečiai dūsta sniege, vasarą juos gyvus suėda uodai. O pavasarį ir rudenį burgenlandiečiai braidžioja po savo pačių purvą. Visoje Europoje nerasi skurdesnio ir purvinesnio krašto, sako Irzigleris. Vieniečiai nuolat įtikinėja burgenlandiečius, kad Burgenlandas – gražus kraštas, kadangi vieniečiai dievina Burgenlando purvą ir bukumą, mat jiems tas Burgenlando purvas ir bukumas atrodo *romantiškas*, nes jie visi yra savotiški Vienos iškrypėliai. Pasak Irziglerio, Burgenlandas *nepagimdė jokių iškilių asmenybių, išskyrus poną Haydną, kaip sako ponas Rėgeris*. „Aš esu iš Burgenlando“ reiškia tą patį, ką „aš iš Austrijos kalėjimo“. Arba iš Austrijos beprotnamio, sako Irzigleris. *Burgenlandiečiai vyksta į Vieną kaip į bažnyčią*, sako jis. Didžiausias burgenlandiečio noras yra tapti Vienos policininku, tarė jis prieš porą dienų, man tai nepavyko, nes buvau per silpnas, per *silpnos fizinės formos*. Tačiau dabar esu prižiūrėtojas Dailės istorijos muziejuje, vis dėlto irgi valstybės tarnautojas. Vakare, po šeštos valandos, sakė

jis, aš užrakinu ne nusikaltėlius, o meno kūrinius, aš įkalinu Rubensą, Bellotto ir kitus. Dėdei, kuris iš karto po Pirmojo pasaulinio karo stojo tarnybon Dailės istorijos muziejuje, visi šeimoje pavydėję. Kai jie kas kelis metus aplankydavę jį muziejuje šeštadieniais arba sekmadieniais, kai už įėjimą nereikia mokėti, visada sekdavę paskui jį *visiškai įbauginti per sales su didžiaisiais meistrais* ir nepaliaujamai žavėjęsi *jo uniforma*. Dėdė, žinoma, veikiai tapęs vyriausiuoju prižiūrėtoju ir ant uniformos atlapo nešiojęs mažytę žalvarinę žvaigždę, pasakojo Irzigleris. Dėl tos didelės pagarbos ir susižavėjimo giminaičiai nesuprasdavę nieko, ką jis jiems sakydavo, kai vedžiodavo po sales. O ir nebuvo jokios prasmės jiems aiškinti Veronesę, pareiškė Irzigleris prieš porą dienų. Sesers vaikai žavėjosi tik mano minkštais batais, sakė Irzigleris, o sesuo sustojo gėrėtis Reni, kaip tyčia pačiu neskoningiausiu iš čia eksponuojamų tapytojų. Rėgeris nekenčia Reni, taigi Irzigleris taip pat nekenčia Reni. Manau, Irzigleris jau pasiekė labai aukštą meistriškumo lygį įsisavindamas Rėgerio frazes, jis jau beveik tobulai kalba Rėgeriui būdingu tonu. Mano sesuo lanko *mane, o ne muziejų*, pasakė Irzigleris. Mano seseriai menas visiškai nerūpi. Bet jos vaikai stebisi viskuo, ką mato, kai vedžioju juos po sales. Prie Velázquezo jie sustoja ir nebegali atsitraukti, kalbėjo Irzigleris. Kartą ponas Rėgeris, *dosnusis ponas Rėgeris, vieną sekmadienio vakarą* pakvietė mane su šeima į Praterio parką, pasakė Irzigleris. *Kai dar buvo gyva jo žmona*, pridūrė jis. Stovėjau ir stebėjau Rėgerį, vis dar, kaip sakoma, *įsigilinusį* į Tintoretto *Žilabarzdžio vyro* portretą, ir sykiu regėjau Irziglerį, kurio tuo momentu Bordonės salėje visai nebuvo, pasakojantį man savo gyvenimo istorijas, taigi prisimindamas praėjusios savaitės

įvykius mačiau kartu Irziglerį ir Rėgerį, kuris sėdėjo ant aksomu aptraukto suolo ir manęs, suprantama, dar nepastebėjo. Pasak Irziglerio, dar vaikystėje didžiausias jo noras buvęs tarnauti Vienos policijoje, tapti policininku. Jis niekad netroškęs įsigyti jokios kitos profesijos. Kai – jam anuomet buvo dvidešimt treji – buvusiose Rosau kareivinėse įsikūrusiame policijos departamente buvo konstatuota jo *silpna fizinė forma*, jam iš tikrųjų *sugriuvo pasaulis*. Bet tada dėdė jam, prislėgtam nevilties, parūpinęs prižiūrėtojo darbą Dailės istorijos muziejuje. Jis atvažiavęs į Vieną tik su mažu apšiurusiu krepšiu, ir dėdė leido jam gyventi savo bute keturias savaites, paskui jis, Irzigleris, išsinuomojęs kambarį name Melkerbastei kvartale. Šiame išsinuomotame kambaryje jis pragyvenęs dvylika metų. Pirmaisiais metais Vienoje Irzigleris ničnieko nematęs, į Dailės istorijos muziejų jis išeidavęs jau ankstų rytą, apie septintą, ir vakare, po šeštos, grįždavęs namo, visus tuos metus jo pietūs buvę tik sumuštiniai su dešra arba sūriu, kuriuos jis, užsigerdamas stikline vandens iš vandentiekio, suvalgydavęs mažyčiame persirengimo kambarėlyje už viešosios rūbinės. Burgenlandiečiai yra patys nereikliausi, aš pats juk jaunystėje dirbau su burgenlandiečiais įvairiose statybose, gyvenau su jais visokiuose barakuose ir žinau, kokie nereiklūs tie burgenlandiečiai, jie pasitenkina tik pačiais būtiniausiais dalykais ir iš tikrųjų sutaupo aštuoniasdešimt procentų savo mėnesio atlyginimo, net daugiau. Žiūrėdamas į Rėgerį ir išties įdėmiai jį stebėdamas taip, kaip dar niekad nebuvau jo stebėjęs, tuo pat metu atminty regėjau Irziglerį, prieš savaitę stovėjusį Battoni salėje su manimi, besiklausančiu jo. Vienos iš jo prosenelių vyras buvo iš Tirolio, iš ten ir Irziglerio pavardė. Jis turėjęs

dvi seseris, jaunesnioji septintajame dešimtmetyje emigravo į Ameriką su kirpėjo pameistriu iš Matersburgo ir mirė ten iš tėvynės ilgesio, būdama trisdešimt penkerių metų. O dar jis turįs tris brolius, visi jie šiandien yra padieniai darbininkai ir gyvena Burgenlande. Du iš jų važiavo į Vieną, visai kaip jis norėdami stoti tarnybon policijoje, bet nebuvo priimti. O tarnybai muziejuje esą *būtinai reikalinga šiokia tokia inteligencija*. Jis daug išmokęs iš Rėgerio. Yra žmonių, teigiančių, esą Rėgeris pamišęs, nes tik pamišėlis galįs dešimtmečius kas antrą dieną, išskyrus pirmadienius, eiti į Dailės istorijos muziejaus paveikslų galeriją, bet jis taip nemanąs. Pasak Irziglerio, *ponas Rėgeris esąs protingas, išsilavinęs žmogus*. Taip, atitariau aš Irzigleriui, ponas Rėgeris yra ne tik protingas, išsilavinęs, bet ir įžymus žmogus, vis dėlto jis studijavo muziką Leipcige ir Vienoje, rašė muzikos recenzijas laikraščiui „*Times*" ir iki šiol rašo „Times", pasakiau aš. Jis ne koks nors paprastas rašeiva, sakiau, ne tuščiažodžiautojas, o muzikos mokslininkas tikrąja to žodžio prasme, rimta, iškili asmenybė. Rėgerio negalima lyginti su visais tais tuščiakalbiais muzikos kritikais, kasdien dienraščiuose skleidžiančiais savo nešvarius pliurpalus. Rėgeris yra tikras filosofas, pasakiau Irzigleriui, filosofas visomis šios sąvokos prasmėmis. Daugiau nei trisdešimt metų Rėgeris rašo recenzijas laikraščiui „Times", trumpus muzikos filosofijos straipsnius, kurių rinkinys vieną dieną tikrai bus išleistas knyga. Lankymasis Dailės istorijos muziejuje neabejotinai yra viena iš sąlygų, kad Rėgeris galėtų rašyti „Times" *taip*, kaip rašo, pasakiau Irzigleriui, ir visai nesvarbu, ar Irzigleris mane suprato, ar ne; jis manęs tikrai visai nesuprato, pamaniau tada ir lygiai taip pat manau dabar. Apie tai,

kad Rėgeris rašo muzikos recenzijas laikraščiui „Times", Austrijoje niekas nežino, žino daugių daugiausia keli žmonės, pasakiau Irzigleriui. Galėčiau netgi teigti, kad *Rėgeris yra privatus filosofas*, pasakiau Irzigleriui, nepaisydamas to, kad sakyti tai Irzigleriui – tikra kvailystė. Dailės istorijos muziejuje Rėgeris randa tai, ko neranda daugiau niekur, – viską, kas svarbu, kas naudinga jo mąstymui ir darbui, pasakiau Irzigleriui. Gal žmonėms Rėgerio elgesys atrodo pamišėliškas, bet jis toks nėra, pasakiau Irzigleriui, čia, Vienoje ir Austrijoje, jis nežinomas, bet Londone, Anglijoje ir netgi Jungtinėse Valstijose žmonės žino, kas yra Rėgeris, koks didis specialistas, kalbėjau Irzigleriui. Ir nepamirškite idealios aštuoniolikos laipsnių Celsijaus temperatūros, kuri kiaurus metus vyrauja Dailės istorijos muziejuje, pridūriau. Irzigleris tik linktelėjo galva. Rėgeris yra visame muzikos mokslo pasaulyje gerbiama asmenybė, pasakiau vakar Irzigleriui, tik čia, tėvynėje, niekas to nepripažįsta; Rėgeris, savo srityje seniai pranokęs visus kitus ir visą šitą koktų provincijos diletantizmą, čia, savo namuose, nekenčiamas, jis iš visos širdies nekenčiamas savo tėvynėje Austrijoje, pasakiau Irzigleriui. Toks genijus kaip Rėgeris čia nekenčiamas, pasakiau Irzigleriui nepaisydamas, jog Irzigleris visai nesupranta, ką turiu omeny sakydamas, kad toks genijus kaip Rėgeris čia nekenčiamas, nepaisiau ir to, ar iš tikrųjų teisinga kalbėti apie Rėgerį kaip apie genijų, bet Rėgeris tikrai yra *mokslo genijus, netgi žmogiškumo genijus*, pamaniau. Genijus ir Austrija nesuderinami, pasakiau aš. Austrijoje reikia būti vidutinybe, kad tavęs klausytųsi ir į tave žiūrėtų rimtai, turi būti absoliutus diletantas ir provincialus melagis, mažos valstybės mentaliteto žmogus. Genijus arba tiesiog

išskirtinis protas čia anksčiau ar vėliau išniekinamas ir *nužudomas*, pasakiau Irzigleriui. Tik tokie žmonės kaip Rėgeris, kuriuos šitoje siaubingoje šalyje gali suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų, ištveria menkinimą ir neapykantą, engimą ir ignoravimą, visuotinę dvasingumui priešišką menkystę, vyraujančius visoje Austrijoje, tik tokie žmonės kaip Rėgeris, turintys nuostabų charakterį ir iš tiesų aštrų, nepaperkamą protą. Nors pono Rėgerio santykiai su šio muziejaus direktore nėra prasti ir nors jis šią direktorę gerai pažįsta, tariau Irzigleriui, jam net sapnuose nebūtų kilusi mintis direktorės prašyti ko nors, kas būtų susiję su juo ir šiuo muziejumi. Kai jau ponas Rėgeris ketino direkcijai, tai yra direktorei, pranešti apie blogą suolų užvalkalų būklę salėse ir galbūt paskatinti užsakyti naujus užvalkalus, staiga suolai buvo aptraukti naujai; netgi labai skoningai, pasakiau Irzigleriui. Nemanau, tariau Irzigleriui, kad Dailės istorijos muziejaus direkcija bent nutuokia, jog ponas Rėgeris jau daugiau kaip trisdešimt metų kas antrą dieną ateina į muziejų pasėdėti ant suolo Bordonės salėje, tikrai nemanau. Tai būtų tikrai išryškėję per kurį nors Rėgerio susitikimą su direktore, bet, kiek žinau, direktorė nieko apie tai nežino, nes ponas Rėgeris niekada apie tai nekalbėjo, o jūs, pone Irzigleri, irgi visada apie tai tylėjote, nes ponas Rėgeris pageidavo, kad nutylėtumėte tą faktą, jog jis daugiau nei trisdešimt metų kas antrą dieną, išskyrus pirmadienius, lankosi Dailės istorijos muziejuje. Žvelgdamas į Rėgerį, kuris žvelgė į Tintoretto *Žilabarzdį vyrą* ir į kurį savo ruožtu žiūrėjo Irzigleris, aš prisiminiau, kad pasakiau Irzigleriui: diskretiškumas yra jūsų stiprioji savybė. Rėgeris yra nepaprastas žmogus, o su nepaprastais žmonėmis reikia elgtis labai atsargiai, pasakiau vakar

Irzigleriui. Kad mes, tai yra Rėgeris ir aš, dvi dienas iš eilės ateitume į muziejų, yra neįsivaizduojama, pasakiau vakar Irzigleriui, bet vis dėlto šiandien atėjau, nes Rėgeris būtent taip pageidavo, nežinau, dėl kokios priežasties Rėgeris čia atėjo šiandien, pagalvojau aš, bet greitai sužinosiu. Irzigleris irgi gerokai nustebo pamatęs mane šiandien, nes dar vakar jam sakiau, kad neįmanomas dalykas, jog kada nors ateičiau į Dailės istorijos muziejų dvi dienas iš eilės, kaip ir Rėgeriui iki šiol tai buvo neįmanomas dalykas. O šiandien mes abu, Rėgeris ir aš, vėl esame Dailės istorijos muziejuje, kuriame buvome dar vakar. Tikriausiai Irziglerį tai suglumino, pagalvojau aš, kaip dabar prisimenu. Visai įmanoma kartą suklysti ir ateiti į Dailės istorijos muziejų dvi dienas iš eilės, pamaniau, bet tik tokiu atveju, svarsčiau, jei suklystų *tik Rėgeris* arba tik *aš vienas*, bet juk neįmanoma, kad iš karto suklydome mes *abu – ir Rėgeris, ir aš*. Rėgeris man vakar aiškiai pasakė: *ateikite čionai rytoj*, man dar iki šiol ausyse skamba, kaip jis taria tuos žodžius. Bet Irzigleris, žinoma, nieko negirdėjo ir nieko apie tai nežinojo, todėl, suprantama, nustebo, kad mes su Rėgeriu šiandien ir vėl esame muziejuje. Jeigu Rėgeris nebūtų man vakar pasakęs, ateikite čionai rytoj, aš būčiau ėjęs į Dailės istorijos muziejų ne šiandien, o gal tik kitą savaitę, nes, priešingai nei Rėgeris, kuris iš tiesų jau ištisus dešimtmečius kas antrą dieną vaikšto į Dailės istorijos muziejų, aš ateinu į muziejų ne kas antrą dieną, o tik tada, kai turiu tam noro ir ūpo. Jeigu noriu susitikti su Rėgeriu, man visai nebūtina eiti į Dailės istorijos muziejų, man tereikėtų apsilankyti viešbutyje „Ambasadorius", į kurį jis eina visada išėjęs iš Dailės istorijos muziejaus. Panorėjęs „Ambasadoriuje" Rėgerį galiu susitikti kasdien. „Ambasadoriuje" jis turi savo stalą

kampe prie lango, šalia vadinamojo *žydų stalo*, stovinčio priešais *vengrų stalą*, kuris stovi už *arabų stalo*, jeigu žiūrėtume nuo Rėgerio stalo į fojė durų pusę. Žinoma, aš daug mieliau einu į „Ambasadorių" nei į Dailės istorijos muziejų, bet jei negaliu sulaukti, kol Rėgeris ateis į „Ambasadorių", nueinu į muziejų susitikti su savo dvasiniu vadovu jau prieš vienuoliktą valandą. Priešpiet Rėgeris būna Dailės istorijos muziejuje, popiet – „Ambasadoriuje", apie pusę vienuolikos jis eina į muziejų, apie pusę trečios – į „Ambasadorių". Iki pietų jam maloni aštuoniolikos laipsnių temperatūra Dailės istorijos muziejuje, po pietų jis geriau jaučiasi šiltame „Ambasadoriuje", kuriame vyrauja dvidešimt trijų laipsnių temperatūra. Popiet man mąstosi nebe taip lengvai ir nebe taip intensyviai, sako Rėgeris, tad galiu sau leisti pasėdėti „Ambasadoriuje". Dailės istorijos muziejus man yra *dvasinės produkcijos fabrikas*, kartą pareiškė Rėgeris, o „Ambasadorius", taip sakant, yra *mano minčių perdirbimo mašina*. Dailės istorijos muziejuje aš jaučiuosi paliktas likimo valiai, o „Ambasadoriuje" – saugiai ir jaukiai, sakė jis. Šios Dailės istorijos muziejaus ir „Ambasadoriaus" priešybės mano mąstymui reikia kaip nieko kito, man būtinas, viena vertus, apleistumas, kita vertus, saugumas, viena vertus, atmosfera Dailės istorijos muziejuje, kita vertus, atmosfera „Ambasadoriuje", man reikia ir apleistumo, ir saugumo, mano mielas Acbacheri; mano mąstymo paslaptis ta, pasakė jis, kad rytą praleidžiu Dailės istorijos muziejuje, o popietę – „Ambasadoriuje". Vargu ar yra didesnių priešingybių nei Dailės istorijos muziejaus paveikslų galerija ir „Ambasadorius". Lankytis Dailės istorijos muziejuje man tapo tokiu pat dvasiniu įpročiu,

kaip ir sėdėti „Ambasadoriuje", kalbėjo jis. Mano recenzijų laikraščiui „Times", kuriame, tarp kitko, bendradarbiauju jau trisdešimt ketverius metus, kokybę iš tiesų lemia tai, kad lankausi Dailės istorijos muziejuje ir „Ambasadoriuje", muziejuje – *kas antrą* rytą, „Ambasadoriuje" – *kiekvieną popietę*. Vien tik šis įprotis išgelbėjo mane po žmonos mirties. Mano mielas Acbacheri, jei neturėčiau šio įpročio, aš irgi jau būčiau negyvas, pasakė vakar Rėgeris. Kiekvienam žmogui reikia tokio įpročio, kad galėtų išgyventi, sakė jis. Net jei tai pats beprotiškiausias įprotis iš visų, jis vis tiek būtinas. Atrodo, Rėgerio savijauta pagerėjo, jo kalbėjimo maniera vėl tokia pati, kaip prieš žmonos mirtį. Nors ir teigia, kad dabar jau įveikė vadinamąjį *mirties tašką*, jis vis tiek visą gyvenimą kentės, kad žmona paliko jį vieną. Rėgeris nuolat kartoja, kad anksčiau klydo tikėdamas, jog tai *jis* paliksiąs savo žmoną, *jis* mirsiąs anksčiau už ją, bet mirtis ištiko ją labai netikėtai, dar keletą dienų prieš žmonos mirtį jis buvo įsitikinęs, kad *ji* gyvens ilgiau už jį; *ji* buvo sveikoji, o *aš* buvau ligonis, šitaip manydami ir tuo tikėdami mes visada gyvenome, kalbėjo jis. Joks žmogus nėra buvęs toks sveikas kaip mano žmona, *ji gyveno gyvenimą sveikatoje, o aš visada egzistavau ligoje, mano gyvenimas visada buvo egzistencija mirtinoje ligoje*, kalbėjo jis. Ji buvo sveika, ji buvo ateitis, o aš visada buvau ligonis, aš buvau praeitis, sakė jis. Jis niekada nė neįsivaizdavo, kad kada nors turėsiąs gyventi be žmonos, iš tikrųjų vienui vienas, pasak Rėgerio, tokia mintis jam nebuvo atėjusi į galvą. Jeigu ji jau mirė anksčiau už mane, tai aš irgi noriu mirti, ir kuo greičiau, taip jis visada galvojęs. O dabar jam reikia susitaikyti ne tik su klaidingu įsitikinimu, kad ji mirsianti po jo, bet ir su tuo, kad jis

nenusižudė po jos mirties, tai yra, priešingai nei ketino, nenumirė iš karto po jos. Kadangi visada žinojau, kad ji man yra viskas, aš, suprantama, negalėjau net pagalvoti apie tolesnį egzistavimą be jos, mano mielas Acbacheri, pasakė jis. Iš žmogiško ir iš tiesų negarbingo silpnumo, iš bailumo aš nenumiriau su ja, kalbėjo jis, po jos mirties ne tik nenusižudžiau, bet netgi, kaip man dabar atrodo (taip jis kalbėjo vakar!), tapau stiprus, kartais pastaruoju metu man dingojasi, kad esu stipresnis nei bet kada. Dabar aš dar labiau prisirišęs prie savo gyvenimo nei anksčiau, norit tikėkit, norit ne, aš iš tikrųjų esu pašėlusiai įsikibęs į gyvenimą, taip jis kalbėjo vakar. Nenoriu to pripažinti, bet dabar gyvenu dar intensyviau nei prieš jos mirtį. Tiesa, man prireikė daugiau nei vienų metų, kad apskritai galėčiau apie tai pagalvoti, bet dabar taip galvoju visai nesigėdydamas, kalbėjo Rėgeris. Labiausiai mane slegia tai, kad toks imlus žmogus, koks buvo mano žmona, mirė *su visomis neapsakomai gausiomis žiniomis, kurias aš jai suteikiau*, ji nusinešė šias neapsakomai gausias žinias su savimi į kapą, tai baisu, ši baisybė dar baisesnė už tą faktą, kad ji mirė, kalbėjo Rėgeris. Mes žmogui atiduodame viską, ką turime, o jis mus palieka, numiršta, išeina visiems laikams, kalbėjo jis. Be to, mus pribloškia *staigus netikėtumas* ir tai, kad nenumatėme šio žmogaus mirties; nė vienos sekundės nesitikėjau savo žmonos mirties, žiūrėjau į ją taip, tarsi jos gyvenimas būtų amžinas, niekada nepagalvojau apie jos mirtį, kalbėjo jis, tarsi ji būtų turėjusi gyventi *su mano suteiktomis žiniomis kaip nemirtingoji iki amžinybės*, kalbėjo jis. Iš tiesų pernelyg ankstyva mirtis, pasakė jis. Mes imame tokį žmogų amžinybei, o tai klaida. Jei būčiau žinojęs, kad ji numirs, būčiau elgęsis visai kitaip, bet aš nežinojau, kad

ji mirs anksčiau už mane, ir elgiausi visiškai nesąmoningai, tarsi ji turėtų gyventi amžinai, tačiau ji buvo sutverta ne amžinybei, o laikinumui, kaip ir mes visi. Tik tada, kai mylime žmogų tokia nesuvaldoma meile, kokia aš mylėjau savo žmoną, mes tikrai tikime, kad jis gyvens amžinai ir iki begalybės. Jis dar niekada sėdėdamas ant suolo Bordonės salėje nedėvėjo skrybėlės, ir kaip sunerimau dėl fakto, kad jis pakvietė mane ateiti į muziejų šiandien, – nes tas faktas tikrai pats keisčiausias, kokį tik galiu įsivaizduoti, tada pamaniau, – taip aš nustebau dar ir dėl to, kad jis, sėdėdamas ant suolo Bordonės salėje, nenusiėmė skrybėlės, jau nekalbant apie kitus su tuo susijusius keistus faktus. Į Bordonės salę įėjo Irzigleris, nuėjęs prie Rėgerio pašnibždėjo jam kažką į ausį ir iš karto vėl paliko salę. Tačiau Irziglerio žodžiai, bent jau žiūrint iš šono, Rėgeriui nepadarė jokio poveikio, Rėgeris po Irziglerio žodžių liko lygiai taip pat sėdėti ant suolo, kaip ir prieš Irzigleriui kažką pasakant. Man vis dėlto buvo labai smalsu, ką Irzigleris pašnibždėjo Rėgeriui. Bet netrukus lioviausi galvojęs apie tai, ką Irzigleris jam pasakė, ir toliau stebėjau Rėgerį, sykiu vis dar girdėdamas, kaip jis man sako: žmonės eina į Dailės istorijos muziejų, nes taip pridera, ir dėl jokios kitokios priežasties, jie atvažiuoja į Vieną net iš Ispanijos ar Portugalijos ir eina į Dailės istorijos muziejų tam, kad grįžę į namus Ispanijoje ir Portugalijoje galėtų papasakoti, jog buvo Dailės istorijos muziejuje Vienoje, o tai yra juokinga, nes Dailės istorijos muziejaus nepalyginsi nei su Prado, nei su Lisabonos muziejumi, Dailės istorijos muziejui toli iki jų. Dailės istorijos muziejus neturi Goyos, jis neturi net nė vieno El Greco paveikslo. Žiūrėjau į Rėgerį, stebėjau jį ir sykiu man ausyse skambėjo, ką jis man kalbėjo praėjusią

dieną. *Dailės istorijos muziejus neturi net Goyos, jis neturi net nė vieno El Greco paveikslo.* Žinoma, jis gali apsieiti be El Greco, nes El Greco nėra iš tikrųjų didis, nėra pats geriausias tapytojas, pasakė Rėgeris, bet neturėti Goyos tokiam muziejui kaip Dailės istorijos muziejus yra tiesiog mirtinas dalykas. Neturi Goyos, vis piktinosi jis; tai būdinga Habsburgams, kurie, kaip žinote, visai neišmanė dailės, muziką mėgo, o dailės neišmanė. Jie girdėjo Beethoveną, bet Goyos nematė. Goyos jie nenorėjo turėti. Beethovenui jie suteikė juokdario laisvę, nes muzika jiems atrodė nepavojinga, bet Goyos į Austriją neįsileido. Ką gi, Habsburgai turėjo prastą, katalikišką skonį, toks vyrauja šiame muziejuje. Dailės istorijos muziejus tiksliai atspindi tą prastą habsburgišką meno skonį – paviršutinišką ir atgrasų. Apie ką tik mes nesikalbame su žmonėmis, pasakė jis, su kuriais neturime nieko bendro, vien todėl, kad mums reikia klausytojų. Mums reikia klausytojų ir ruporo, pasakė jis. Visą gyvenimą trokštame turėti idealų ruporą ir jo nerandame, nes idealus ruporas neegzistuoja. Mes turime daug visokių irziglerių, pasakė jis, bet vis tiek visą laiką ieškome vieno idealaus irziglerio. Patį paprasčiausią žmogelį padarome savo ruporu, o kai šitą visai paprastą žmogelį galutinai paverčiame savo ruporu, imame ieškoti kito ruporo, kito ruporu būti tinkamo žmogaus, pasakė jis. Po žmonos mirties man liko bent jau Irzigleris, pasakė jis. Juk prieš sutikdamas mane Irzigleris, kaip ir visi burgenlandiečiai, buvo tik kvailys iš Burgenlando, pasakė Rėgeris. Geriausias ruporas yra kvailys. O kvailys iš Burgenlando kuo puikiausiai tinka būti ruporu, pasakė Rėgeris. Supraskite mane teisingai, aš labai vertinu Irziglerį, man dabar jo reikia kaip duonos kąsnio, man dešimtmečius

jo reikėjo, bet tik toks kvailys kaip Irzigleris gali būti geras ruporas, pasakė Rėgeris vakar. Tokį kvailį mes, žinoma, išnaudojame kaip žmogų, pasakė jis, kita vertus, kaip tik išnaudodami, paversdami savo ruporu ir primesdami jam savo mintis *mes iš kvailio padarome žmogų*, pripažįstu, iš pradžių galbūt gana beatodairiškai, bet iš burgenlandiečio kvailio, koks buvo Irzigleris, mes padarėme burgenlandietį žmogų. Juk Irzigleris, prieš susidurdamas su manimi, neturėjo jokio supratimo, pavyzdžiui, apie muziką, apie jokį meną, iš esmės apie nieką neturėjo supratimo, net apie savo kvailumą. O dabar Irzigleris pažengęs daug toliau nei visi tie pliurpos menotyrininkai, kurie čia vaikšto diena iš dienos ir būgnija žmonėms į ausis savo menotyriškus pliurpalus. Irzigleris pažengęs toliau už tuos tuščiamalius menotyrininkus, kurie kasdien savo pliurpalais visam gyvenimui sužlugdo tuzinus mokinių klasių, varinėdami jas kaip bandas. Būtent menotyrininkai yra tikrieji meno žlugdytojai, pasakė Rėgeris. Menotyrininkai tol pliurpia apie meną, kol nuvalkioja jį mirtinai. Meną mirtinai nuvalkioja menotyrininkai. Dieve mano, dažnai pagalvoju, sėdėdamas čia, ant suolo, kai menotyrininkai gina pro mane savo bejėges bandas, kaip gaila šių žmonių, kuriuos menotyrininkai atbaido nuo meno, galutinai atbaido, kalbėjo Rėgeris. Menotyrininkų amatas yra pats niekšingiausias iš visų amatų, pliurpiančius menotyrininkus – o menotyrininkai būna tik pliurpos – reikia išvaryti su bizūnu, išvaryti iš meno pasaulio, pasakė Rėgeris, visus menotyrininkus reikia išvaryti iš meno pasaulio su bizūnu, nes menotyrininkai yra tikrieji meno žlugdytojai, ir mes neturėtume leisti, kad mums meną sužlugdytų tie menotyrininkai, meno žlugdytojai. Kai klausomės

menotyrininko, mus supykina, pasakė jis, klausydamiesi menotyrininko matome, kaip prieš mūsų akis žlugdomas menas, apie kurį jis pliurpia, nuo menotyrininkų pliurpalų menas sunyksta ir žlunga. Tūkstančiai, net dešimtys tūkstančių menotyrininkų nuvalkioja ir sužlugdo meną, pasakė jis. Menotyrininkai yra tikrieji meno žudikai, jei klausomės menotyrininko, prisidedame prie meno žlugdymo, kur tik pasirodo menotyrininkas, ten žlugdomas menas, tokia yra tiesa. Vargu ar per savo gyvenimą esu ko nors nekentęs labiau nei menotyrininkų, pasakė Rėgeris. Klausytis Irziglerio, neišmanančiam žmogui aiškinančio paveikslą, yra gryniausias malonumas, pasakė Rėgeris, nes aiškindamas meno kūrinį jis niekada nedaugžodžiauja, jis ne pliurpa, o tik kuklus švietėjas ir pranešėjas, kuris žiūrovui meno kūrinį palieka atvirą, neužsklendžia jo savo pliurpimu. Būtent aš Irziglerį per dešimtmečius išmokiau, kaip reikia matyti ir interpretuoti meno kūrinius. Bet, žinoma, viską, ką sako Irzigleris, jis gavo iš manęs, pratęsė Rėgeris, jis, suprantama, neturi nieko savo, o tik gavo viską, kas geriausia mano galvoje, jo žinios tik perimtos, bet vis tiek kartkartėmis naudingos. Vadinamasis vaizduojamasis menas tokiam muzikologui kaip aš duoda itin daug naudos, pasakė Rėgeris, kuo daugiau koncentravausi ir kuo giliau klimpau į muzikos mokslą, tuo atkakliau gilinausi į vadinamąjį vaizduojamąjį meną; ir atvirkščiai, manau, kad, pavyzdžiui, dailininkui labai prasminga domėtis muzika, kad jis, užsibrėžęs visą gyvenimą tapyti, visą gyvenimą studijuotų dar ir muziką. Vaizduojamasis menas nuostabiai papildo muzikos meną, vienas kitam jie visada yra į naudą, kalbėjo jis. Aš nebeįsivaizduoju savo muzikologinių tyrinėjimų be

vadinamojo vaizduojamojo meno, ypač be dailės studijų, sakė jis. Man taip gerai sekasi muzikos srityje todėl, kad tuo pačiu metu ne mažiau entuziastingai ir ne mažiau intensyviai domiuosi daile. Aš ne veltui jau daugiau nei trisdešimt metų vaikštau į Dailės istorijos muziejų. Kiti priešpiet eina į aludę ir išgeria tris ar keturis bokalus alaus, o aš atsisėdu čia ir žiūriu į Tintoretto. Galbūt tai ir pamišimas, pamanysite jūs, bet aš kitaip negaliu. Kažkam ištisus dešimtmečius pats mieliausias įprotis yra priešpiet išgerti tris ar keturis bokalus alaus užeigoje, aš einu į Dailės istorijos muziejų. Kažkas vienuoliktą valandą ryto atsigula į šiltą vonią, kad lengviau įveiktų dienos sunkumus, aš einu į Dailės istorijos muziejų. O jeigu dar turime tokį Irziglerį, tai ko daugiau betrūksta, pasakė Rėgeris. Iš tiesų nuo pat vaikystės nieko nekenčiau labiau nei muziejų, kalbėjo jis, iš prigimties esu muziejų nekentikas, bet tikriausiai būtent dėl šios priežasties ateinu čia jau daugiau nei trisdešimt metų, tiesiog leidžiu galioti šiam neabejotinai mano intelekto ir charakterio nulemtam absurdui. Kaip žinote, aš juk einu į Bordonės salę ne dėl Bordonės ir netgi ne dėl Tintoretto, nors *Žilabarzdį vyrą* laikau vienu iš pačių nuostabiausių kada nors nutapytų paveikslų, iš tikrųjų į Bordonės salę einu dėl to suolo, dėl idealaus šviesos poveikio mano emocinei būsenai, dėl idealių temperatūros sąlygų ir dėl Irziglerio, kuris tik Bordonės salėje yra idealus Irzigleris. Tiesą sakant, aš niekada ilgai neišbūčiau, pavyzdžiui, šalia Velázquezo paveikslų. Jau nekalbant apie Rigaud ir Largilliere'ą, kurių vengiu kaip maro. Bordonės salėje turiu pačias geriausias sąlygas medituoti, o jeigu užsimanau sėdėdamas ant šito suolo ką nors paskaityti, pavyzdžiui, savo mylimą Montaigne'į ar mano galbūt netgi

dar labiau mylimą Pascalį arba mano dar daug labiau mylimą Voltaire'ą, – kaip matote, visi mano mylimi rašytojai yra prancūzai, nė vieno vokiečio, – čia galiu tai daryti kuo maloniausiomis ir naudingiausiomis sąlygomis. Bordonės salė yra mano mąstykla ir skaitykla. O jeigu užsimanau gurkšnio vandens, Irzigleris atneša stiklinę, man net nereikia atsikelti. Kartais žmonės stebisi matydami, kad aš, sėdėdamas ant suolo, čia skaitau savo Voltaire'ą ir gurkšnoju skaidrų vandenį iš stiklinės, jie nustemba, papurto galvą ir traukia toliau, veikiausiai laikydami mane pamišėliu, turinčiu ypatingą valstybinį juokdario leidimą. Namuose neskaitau jau daugelį metų, o čia, Bordonės salėje, skaičiau šimtus knygų, bet tai nereiškia, kad visas šitas knygas Bordonės salėje *per*skaičiau *iki pabaigos*, niekada gyvenime nė vienos knygos nesu *per*skaitęs *iki pabaigos*, mano būdas skaityti yra toli pažengusio talentingo lapų sklaidytojo, tai yra žmogaus, kuris mieliau sklaido knygą nei skaito, vadinasi, kuris perverčia dešimtis ar net šimtus puslapių prieš perskaitydamas vienui vienintelį; bet jei žmogus skaito tą vieną puslapį, tai skaito taip nuodugniai, kaip niekas kitas, ir taip aistringai, kaip tik įmanoma įsivaizduoti. Žinokite, aš esu daugiau sklaidytojas nei skaitytojas, sklaidyti lapus mėgstu taip pat, kaip skaityti, per savo gyvenimą esu milijoną kartų daugiau sklaidęs nei skaitęs, bet sklaidymas man visada suteikdavo tiek pat džiaugsmo ir tikro dvasinio malonumo, kaip ir skaitymas. Juk taip geriau, mes perskaitome iš viso tik tris iš keturių šimtų knygos puslapių tūkstantį kartų nuodugniau nei eilinis skaitytojas, kuris perskaito visą knygą, bet neperskaito nė vieno puslapio nuodugniai, kalbėjo jis. Daug geriau yra perskaityti dvylika

vienos knygos eilučių itin intensyviai ir, kaip sakoma, prasismelkti iki gelmių nei skaityti visą knygą *kaip eilinis skaitytojas*, kuris su iki pabaigos perskaityta knyga susipažįsta taip pat menkai, kaip lėktuvo keleivis su ta šalimi, virš kurios skrenda. Juk jis net nemato kontūrų. Taip šiais laikais žmonės viską skaito tik praskriedami, jie skaito viską ir nežino nieko. Aš įžengiu į knygą ir, įsivaizduokite, tiesiog apsistoju dviejuose trijuose filosofinio traktato puslapiuose, tarsi žengčiau į naują šalį, į gamtos kampelį, valstybę ar žemės lopinėlį, norėdamas iki galo, o ne puse jėgų ir ne puse širdies, tą žemės lopinėlį pažinti ir ištirti, o paskui, visomis pastangomis kuo nuodugniausiai ištyrinėjęs, spręsti apie visumą. Kas perskaitė viską, tas nesuprato nieko, kalbėjo Rėgeris. Visai nebūtina skaityti visą Goethę, visą Kantą ir net nebūtina skaityti visą Schopenhauerį; užtenka poros puslapių „Verterio", poros puslapių „Pasirinktųjų giminysčių", ir iš esmės apie abi knygas mes sužinome daugiau nei perskaitę jas nuo pradžios iki pabaigos, o tai bet kuriuo atveju atimtų mums didžiulį malonumą. Bet tokia drastiška savivarža reikalauja tiek daug drąsos ir tiek daug dvasinių jėgų, kad taip susitelkti pavyksta labai retai, netgi mums patiems retai pavyksta taip susitelkti; skaitantis žmogus kaip mėsėdis yra tiesiog kokčiai rajus, tad susigadina skrandį, sveikatą, protą ir visą dvasinę egzistenciją. Net filosofinį veikalą mes suprantame geriau, jei nepraryjame *jo viso* vienu kąsniu, o išsirenkame tik vieną detalę, iš kurios, jei nusišypso laimė, paskui suprantame visumą. Didžiausią malonumą mums suteikia fragmentai, taip, kaip ir gyvenimas suteikia didžiausią malonumą tik tada, kai žiūrime į jį kaip į fragmentą, užtat kokia klaiki mums atrodo visuma ir

apskritai tobulumas. Tik tada, kai mums pavyksta visumą, tai, kas gatava, išbaigta, paversti fragmentu, kai skaityti imame būtent taip, mes patiriame pasitenkinimą ar net didžiausią malonumą. Mūsų epochos kaip visumos jau seniai neįmanoma pakęsti, pasakė jis, ji pakeliama tik tada, kai žiūrime į kurį nors jos fragmentą. Mes nepakenčiame išbaigtumo ir tobulumo, pasakė jis. Iš esmės man ir visi šie paveikslai Dailės istorijos muziejuje nepakenčiami, jei kalbėsiu sąžiningai, – jie man siaubingi. Kad galėčiau juos pakęsti, kiekviename paveiksle ieškau vadinamosios *esminės klaidos*, šis metodas – kiekvieną vadinamąjį išbaigtą meno kūrinį išskaidyti į fragmentus – iki šiol visada atvesdavo mane į tikslą, pasakė jis. Tobulumas, viskas, kas čia kabo ant sienų su etikete *šedevras*, ne tik nepaliaujamai grasinasi mus sunaikinti, jis mus iš tikrųjų naikina, kalbėjo jis. Aš vadovaujuosi mintimi, kad tobulumas, išbaigtumas visai neegzistuoja, ir kaskart, kai tokį čia, ant sienos, kabantį vadinamąjį tobulą meno kūrinį išskaidau į fragmentus, prieš tai šiame kūrinyje ieškodamas esminės klaidos, lemiamos menininko nesėkmės priežasties tol, kol ką nors randu, tik tada pasislenku žingsnį į priekį. Iki šiol esminę klaidą, kūrėjo nesėkmę esu atradęs ir atskleidęs kiekviename paveiksle, vadinamame šedevru. Jau daugiau nei trisdešimt metų šis mano – galbūt jums pasirodys niekšiškas – metodas pasiteisina. Nė vienas iš šių pasaulinio garso šedevrų, nesvarbu, kieno tapytas, iš tiesų nėra tobulas kaip visuma. Tai mane ramina, pasakė jis. Po teisybei, tai daro mane laimingą. Tik tuomet, kai randame patvirtinimą, kad tobulos visumos nėra, turime galimybę gyventi toliau. Mes neištveriame visumos ir tobulumo. Mums būtinai reikia nuvažiuoti į Romą, kad įsitikintume, jog Šv. Petro

bazilika tėra neskoningas statinys, o Bernini altorius – architektūros bukaprotiškumo įsikūnijimas, pasakė jis. Mums būtinai reikia pamatyti popiežių akis į akį *ir asmeniškai įsitikinti*, kad jis galų gale tėra toks pats bejėgis, groteskiškas žmogus, kaip ir kiti, kad galėtume visa tai pakelti. Mums būtinai reikia klausytis Bacho, kad išgirstume, kaip jis žlunga, klausytis Beethoveno, kad išgirstume, kaip jis žlunga, netgi klausytis Mozarto, kad išgirstume, kaip jis žlunga. Lygiai taip pat turime elgtis su vadinamaisiais didžiaisiais filosofais, net jeigu jie yra mūsų mylimiausi mąstytojai, pasakė jis. Juk mes mylime Pascalį ne dėl to, kad jis tobulas, o dėl to, kad jis iš esmės yra bejėgis, amžinai ieškantį, bet nerandantį Montaigne'į mylime dėl jo bejėgiškumo, ir Voltaire'ą – dėl jo bejėgiškumo. Juk filosofiją ir visus humanitarinius mokslus mes apskritai mylime tik dėl to, kad jie yra absoliučiai bejėgiai. Iš tikrųjų mes mylime tik tas knygas, kurios yra ne išbaigtos, o chaotiškos, bejėgės. Taip yra su visais ir viskuo, pasakė Rėgeris, po teisybei, mes itin prisirišame prie žmogaus tik todėl, kad jis yra bejėgis ir nevientisas, nes jis yra chaotiškas, o ne tobulas. Taip, sušuko jis, El Greco – puiku, bet tas gerasis žmogus nemokėjo nutapyti rankos!, ir, tarkim, Veronese – puiku, bet tas gerasis žmogus nemokėjo nutapyti natūralaus veido. O dėl fugos, apie kurią aš jums šiandien kalbėjau, pasakė jis vakar, tai tobulos nesukūrė nė vienas iš visų kompozitorių, net pačių didžiųjų, netgi Bachas, kuris vis dėlto buvo ramybės ir kompozicinio grynumo įsikūnijimas. Nėra nei tobulo paveikslo, nei tobulos knygos, nei tobulo muzikos kūrinio, pasakė Rėgeris, tokia yra tiesa, ir ši tiesa leidžia toliau egzistuoti tokiam protui kaip maniškis, kuris visą gyvenimą buvo

grynai desperatiškas protas. Protas turi būti ieškantis – klaidų, žmogiškų klaidų, nesėkmės ieškantis protas. Žmogaus protas tik tada yra iš tikrųjų žmogiškas, jeigu ieško žmogiškų klaidų. Žmogaus protas nėra žmogiškas, jeigu jis nesileidžia į žmogiškų klaidų paieškas, sakė Rėgeris. Geras protas tas, kuris ieško žmogiškų klaidų, nepaprastas protas yra tas, kuris žmogiškas klaidas randa, o genialus protas yra tas, kuris, radęs klaidas, atkreipia į jas dėmesį ir visomis jam prieinamomis priemonėmis tas klaidas *parodo*. Taigi šia prasme teisingas posakis, paprastai sakomas visiškai nesusimąsčius: *kas ieško, tas randa*. Kas šiame muziejuje, šimtuose šių vadinamųjų šedevrų ieško klaidų, tas jas randa, pasakė Rėgeris. Nė vienas kūrinys šiame muziejuje nėra be klaidos, sakau jums. Galbūt jums tai kelia šypseną, pasakė jis, galbūt jus tai gąsdina, bet mane patį daro laimingą. Aš ne be priežasties daugiau nei trisdešimt metų vaikštau *į Dailės istorijos muziejų*, o ne *į Gamtos istorijos muziejų* priešais. Rėgeris vis dar sėdėjo ant suolo su juoda skrybėle ant galvos nė nekrustelėdamas, ir buvo aišku, kad jis jau seniai žiūri ne į *Žilabarzdį vyrą*, o į kažką visai kitą *už Žilabarzdžio vyro*, ne į Tintoretto, o į kažką toli už muziejaus sienų, tuo tarpu aš pats stovėjau nukreipęs žvilgsnį į Rėgerį ir *Žilabarzdį vyrą*, už jų atmintyje regėdamas Rėgerį, kaip jis man vakar analizavo fugas. Aš jau taip dažnai girdėjau jį analizuojant fugas, kad vakar nebeturėjau ūpo įdėmiai jo klausytis, viena ausimi sekiau, ką jis kalba, – o tai buvo labai įdomu, pavyzdžiui, jo pasakojimas apie Schumanno fugas, – bet iš tikrųjų mano mintys klajojo visai kitur. Stebėjau ant suolo sėdintį Rėgerį, fone *Žilabarzdį vyrą* ir sykiu regėjau jį jau kelintą kartą bandantį su dar didesniu įkarščiu nei prieš tai paaiškinti

fugos meną, klausiausi, ką sako Rėgeris, o akyse regėjau savo vaikystę, girdėjau balsus, savo brolių ir seserų balsus, mamos balsą, senelių balsus kaime. Būdamas vaikas kaime jausdavausi visai laimingas, bet laimingesnis vis dėlto visada buvau mieste, ir dabar daug laimingesnis jaučiuosi mieste nei kaime. Taip ir mene visada buvau daug laimingesnis nei gamtoje, gamta man visą gyvenimą buvo *šiurpi*, o mene visada jaučiausi *saugus*. Dar vaikystėje – kurią daugiausia man buvo leista praleisti savo senelių iš motinos pusės globoje, apskritai mano vaikystė buvo laiminga, nes ten visada jaučiausi saugus – vadinamajame meno pasaulyje jaučiausi kaip namie, priešingai nei gamtoje, kuria visada žavėjausi, bet lygiai tiek pat bijojau; tai nepasikeitė ligi šiol, aš nė vieną akimirką gamtoje nesijaučiu kaip namie, užtat taip jaučiuosi meno pasaulyje, o saugiausiai – muzikos pasaulyje. Kiek tik save prisimenu, nieko pasaulyje taip nemylėjau, kaip muziką, galvojau aš, žvelgdamas kiaurai Rėgerį per muziejaus sienas į savo vaikystę. Mėgstu savo seniai praėjusios vaikystės prisiminimus, atsiduodu jiems visa siela ir išnaudoju juos kaip mokėdamas, tegul jie niekada neišnyksta – visada sau linkiu. Kokia buvo Rėgerio vaikystė? – klausiau savęs, juk žinau apie tai labai nedaug, apie vaikystę Rėgeris ne itin linkęs kalbėtis. O Irziglerio? Jis nemėgsta apie ją kalbėti ir nemėgsta jos prisiminti. Vidudienį į muziejų ateina vis daugiau žmonių grupių, pastaruoju metu ypač daug lankytojų iš Rytų Europos šalių, kelias dienas iš eilės mačiau gruzinų grupes, kurias rusakalbiai gidai gainiojo po galeriją, *gainiojo* yra teisingas žodis, nes šios grupės ne vaikšto po muziejų, o jį perlekia tarsi pjudomos, iš esmės be jokio susidomėjimo, visiškai pavargusios nuo visų

įspūdžių, kuriuos teko patirti dar kelionėje į Vieną. Praėjusią savaitę stebėjau vyrą iš Tbilisio, kuris atsiskyrė nuo vienos kaukaziečių grupės ir norėjo pasivaikščioti po muziejų pats vienas, savo keliu, kaip vėliau paaiškėjo – dailininkas; jis paklausė manęs apie Gainsborough, ir aš paslaugiai pasakiau, kur jį rasti. Vyriškio grupė jau buvo palikusi muziejų, kai jis vėl priėjo prie manęs paklausti, kur yra viešbutis „Wandl", mat jame buvo apgyvendinta jo grupė. Pusę valandos jis praleidęs prie paveikslo *Sufolko apylinkės*, nė sekundei neprisimindamas savo bendrakeleivių, jis pirmą kartą esąs Vidurio Europoje ir pirmą kartą pamatęs Gainsborough originalą. Šis paveikslas jam esąs kelionės apogėjus, pasakė jis stebėtinai gera vokiečių kalba prieš nusisukdamas ir išeidamas iš muziejaus. Aš norėjau padėti jam ieškoti viešbučio „Wandl", bet jis atsisakė. Jaunas, maždaug trisdešimtmetis dailininkas vyksta su grupe iš Tbilisio į Vieną, pasižiūri *Sufolko apylinkes* ir pareiškia, esą Gainsborough *Sufolko apylinkės* buvo jo kelionės apogėjus. Šis faktas privertė mane mąstyti visą popietę iki pat vakaro. Įdomu, kaip tas vyras tapo? – klausiau savęs be perstojo, kol galiausiai nuvijau šią mintį, nes ji buvo beprasmiška. Pastaruoju metu Dailės istorijos muziejų aplanko daugiau italų nei prancūzų, daugiau anglų nei amerikiečių. Italai su savo įgimtu meno supratimu visada elgiasi taip, tarsi nuo gimimo būtų pašvęstieji. Prancūzai po muziejų vaikšto veikiau nuobodžiaudami, anglai dedasi viską žiną ir pažįstą. Rusai visada apimti pasigėrėjimo. Lenkai į viską žvelgia pasipūtę. Vokiečiai, eidami per Dailės istorijos muziejaus sales, visą laiką žiūri į katalogą, o ne į ant sienų kabančius originalus, jie seka katalogu, graužiasi į jį vis giliau ir giliau, kol

pasiekia paskutinį katalogo puslapį ir išeina lauk iš muziejaus. Iš austrų, ypač Vienos gyventojų, retas kuris užsuka į Dailės istorijos muziejų, jei neskaitysime tūkstančių moksleivių klasių, kurioms kasmet rengiamos privalomos ekskursijos į Dailės istorijos muziejų. Moksleivius po muziejų vedžioja jų mokytojai arba mokytojos, o tai daro mokiniams pragaištingą poveikį, nes mokytojai savo didaktišku ribotumu užgniaužia bet kokį šių mokinių jautrumą tapybai ir jos kūrėjams. Bukaprotiškai, kaip būdinga daugumai, jie gan veikiai nužudo jiems patikėtų mokinių bet kokią – ne tik tapybos – meno pajautą, tas jų suorganizuotas, taip sakant, nekaltų aukų apsilankymas muziejuje per mokytojų bukumą ir bukaprotišką plepumą dažniausiai tampa paskutiniu kiekvieno moksleivio apsilankymu muziejuje. Vieną kartą su savo mokytojais nuėję į Dailės istorijos muziejų šie mokiniai daugiau niekada gyvenime nekelia ten kojos. Pirmasis šių jaunų žmonių apsilankymas yra ir paskutinis. Per šias ekskursijas mokytojai sužlugdo jiems patikėtų mokinių susidomėjimą menu visiems laikams, tai faktas. Mokytojai sugadina mokinius, tokia yra tiesa, tai šimtmečius gyvuojantis faktas, o ypač mokinių meninį skonį, jam tik užsimezgant, gadina mokytojai austrai; visi jauni žmonės iš pradžių juk būna atviri viskam, taigi ir menui, bet mokytojai iš pagrindų išguja meną iš mokinių galvų; beveik be išimčių bukos austrų mokytojų galvos iki šiol negailestingai kovoja su savo mokinių polinkiu į meną ir apskritai meniškumą, kuris visus jaunus žmones iš prigimties natūraliai žavi ir traukia. Tačiau mokytojai yra miesčionys iki kaulų smegenų ir instinktyviai užgniaužia savo mokinių potraukį ir susižavėjimą menu, įsprausdami

meną ir apskritai meniškumą į savo nuosavo slegiančio, kvailo diletantizmo rėmus, mokyklose sumenkindami meną ir apskritai meniškumą iki savo šlykščių fleitos ir tokių pat šlykščių choro saviveiklos būrelių lygio, o tai savaime atstumia mokinius. Tokiu būdu mokytojai nuo pat pradžių užtveria savo mokiniams visus kelius į meną. Mokytojai nežino, kas yra menas, vadinasi, jie negali to paaiškinti savo mokiniams ir išmokyti jų, kas yra menas, taigi jie neveda jų *link* meno, o nustumia juos *tolyn nuo* meno į savo atgrasią, sentimentalią vokalinę ir instrumentinę *saviveiklą*, kuri neišvengiamai mokinius atstumia. Niekas neturi prastesnio meninio skonio nei mokytojai. Mokytojai jau pradinėse klasėse sugadina meninį mokinių skonį, jie nuo pat pradžių išguja meną iš mokinių galvų, užuot supažindinę juos su menu, ypač muzika, ir pavertę jį gyvenimo džiaugsmu. Bet mokytojai yra ne tik meno žlugdytojai ir naikintojai, mokytojai apskritai jau visais laikais buvo gyvenimo ir egzistencijos žlugdytojai, užuot mokę jaunus žmones gyventi, užuot išaiškinę jiems gyvenimą, užuot parodę, kaip gyvenime pasinaudoti neišsenkamu savo pačių prigimties turtu, jie visa tai mokiniuose numarina, daro viską, kad tik numarintų. Dauguma mūsų mokytojų yra apgailėtini padarai, kurių gyvenimo tikslas, regis, yra užbarikaduoti jaunų žmonių gyvenimus ir galų gale paversti juos siaubingu nusivylimu. Į mokytojo profesiją juk veržiasi tik sentimentalūs ir iškrypę menkagalviai iš apatinių viduriniosios klasės sluoksnių. Mokytojai yra įrankiai valstybės rankose, ir kadangi šita Austrija šiandien yra dvasiškai ir morališkai visiškai suluošinta valstybė, mokanti vien tik brutalumo, cinizmo ir pavojingo chaoso, tai natūralu, kad ir mokytojai yra

dvasiniai bei moraliniai luošiai – brutalūs, smukę ir chaotiški. Ši *katalikiška* valstybė neturi supratimo apie meną, taigi natūralu, kad ir šios valstybės mokytojai neturi ir neprivalo turėti supratimo apie meną, tai ir blogiausia. Mokytojai moko, kokia yra ši katalikiška valstybė ir ko ji jiems liepia mokyti: siaurakaktiškumo ir brutalumo, menkystės ir niekšiškumo, nedorumo ir chaoso. Iš tokių mokytojų mokiniams tikėtis nėra ko, tik katalikiškos valstybės ir katalikiškos valdžios veidmainiškumo, pagalvojau aš, stebėdamas Rėgerį ir tuo pat metu kiaurai Tintoretto *Žilabarzdį vyrą* vėl žvelgdamas į savo vaikystę. Aš pats juk irgi turėjau siaubingus, besąžinius mokytojus, iš pradžių buvo kaimo mokytojai, paskui miesto mokytojai, vis pakaitomis tai kaimo, tai miesto mokytojai, ir visų jų padaryta žala veikė daugiau nei pusę mano gyvenimo, manau, mokytojai sužalojo mane dešimtmečiams į priekį. Jie man ir mano kartai nedavė nieko, išskyrus valstybės ir šios valstybės sugadinto bei sugriauto pasaulio šlykštybes. Jie ir man nedavė nieko kito, kaip tik valstybės ir šios valstybės paženklinto pasaulio koktybes. Jie man, kaip ir dabarties jauniems žmonėms, nedavė nieko kito, kaip tik savo *ne*supratingumą, *ne*išmanymą, savo bukumą, savo *ne*dvasingumą. Manau, mano mokytojai ir man nedavė nieko kito, kaip savo *ne*išmanymą. Jie ir manęs nemokė nieko kito, kaip tik chaoso. Dešimtmečiams į priekį jie be jokio gailesčio sunaikino manyje glūdinčius įgimtus polinkius, kurie visomis proto pastangomis būtų turėję plėtotis mano vidinio pasaulio labui. Aš ir pats turėjau klaikius, siaurakakčius, smukusius mokytojus, kurių požiūris į žmones ir pasaulį buvo niekinantis, neapsakomai niekinantis, nes toks buvo valstybės diktuotas požiūris, kad

jauno žmogaus prigimtį bet kuriuo atveju reikia užgniaužti ir galiausiai numarinti valstybės tikslams. Aš irgi turėjau mokytojus, iškrypėliškai reikalavusius birbinti fleitą ir brazdinti gitarą, vertusius mintinai išmokti kvailą šešiolikos posmų Schillerio eilėraštį, o tai man visada buvo viena siaubingiausių bausmių. Mano mokytojai, šitie sentimentalūs, patetiški valstybės pakalikai su iškeltu smilium, bendraudami su savo bejėgiais mokiniais irgi naudojo vieną metodą – slaptą panieką žmonėms. Mano mokytojai irgi buvo silpnapročiai valstybės tarpininkai, keliskart per savaitę lazdyno rykšte plakę man pirštus iki sutinimo ir tampę galvą už ausų taip, kad nepaliaujamai turėjau paslapčia tramdyti isterišką verksmą. Šiais laikais mokytojai nebetampo už ausų ir lazdyno rykštėmis per pirštus nebedaužo, bet jų pragaištinga dvasia gyvuoja toliau, aš matau vis tą patį, kai mokytojai su savo mokiniais traukia čia, muziejuje, pro vadinamuosius senuosius meistrus; jie tokie patys, pagalvoju, kokius turėjau aš, tokie patys kaip tie, kurie mane sužlugdė ir sunaikino visam gyvenimui. Taip turi būti, taip yra, sako mokytojai ir nepakenčia nė mažiausio prieštaravimo, nes nė mažiausio prieštaravimo nepakenčia šita katalikiška valstybė, ir jie nepalieka mokiniams nieko, visiškai nieko savo. Į mokinių galvas kemšamas tik valstybės šlamštas, nieko daugiau, visai kaip žąsims kukurūzai, ir tas valstybės šlamštas kemšamas tol, kol galvos užsikemša mirtinai. Valstybė mano, kad *vaikai priklauso jai*, todėl atitinkamai elgiasi ir ištisus šimtmečius juos žalingai veikia. Dabar vaikus gimdo *valstybė, gimsta tik valstybiniai vaikai*, tokia yra tiesa. Nėra nė vieno laisvo vaiko, yra tik valstybiniai vaikai, su kuriais valstybė gali išdarinėti ką panorėjusi, vaikus gimdo

valstybė, o motinos tik įtikinamos, kad tai jos juos pagimdė, *vaikai atsiranda iš valstybės pilvo*, tokia yra tiesa. Iš valstybės pilvo kasmet atsiranda šimtai tūkstančių valstybinių vaikų, tokia yra tiesa. Valstybiniai vaikai ateina į pasaulį iš valstybės pilvo ir eina į valstybines mokyklas, kur juos į mokslus paima valstybiniai mokytojai. Valstybė gimdo vaikus valstybei, tokia yra tiesa, valstybė gimdo vaikus sau ir jų nebepaleidžia. Kur tik pažiūrim, ten matome vien valstybinius vaikus, vien valstybinius mokinius, valstybinius darbininkus, valstybinius tarnautojus, valstybinius senius, valstybinius lavonus, tokia yra tiesa. Valstybė gimdo ir įteisina tik valstybinius žmones, tokia yra tiesa. Natūralaus žmogaus nebėra, yra tik valstybinis žmogus, o jei kur nors dar yra koks natūralus žmogus, tai jis persekiojamas, mirtinai užpjudomas ir/arba paverčiamas valstybiniu žmogumi. Mano vaikystė buvo ne tik graži, bet, manau, ir žiauri bei klaiki, natūraliu žmogumi galėjau būti tik pas savo senelius, o mokykloje turėjau vėl būti valstybinis, namuose, pas senelius, aš buvau natūralus, o mokykloje buvau valstybinis, pusę dienos būdavau natūralus, pusę dienos – valstybinis, pusę dienos, tai yra popiet, būdavau natūralus ir dėl to laimingas, o kitą pusę dienos, tai yra priešpiet, būdavau valstybinis ir todėl nelaimingas žmogus. Po pietų būdavau laimingiausias, bet priešpiet būdavau pats nelaimingiausias žmogus, kokį tik galima įsivaizduoti. Manau, daugelį metų po pietų būdavau visų laimingiausias, o priešpiet – visų nelaimingiausias žmogus. Namuose, pas senelius, buvau natūralus, laimingas, o mokykloje provincijos miestelyje buvau nenatūralus, nelaimingas žmogus. Kai leisdavausi žemyn, į miestelį, žengdavau į (valstybės!) negandą, o kai

grįždavau atgal, į savo senelių namus ant kalno, eidavau į laimę. Kildamas pas senelius ant kalno eidavau į natūralumą ir į laimę, o leisdamasis žemyn, į miestelį, eidavau į nenatūralumą ir į nelaimę. Ankstų rytą eidavau tiesiai į nelaimę ir perpiet arba ankstyvą popietę grįždavau atgal į laimę. Mokykla yra valstybinė, joje jaunas žmogus paverčiamas valstybiniu žmogumi ir sykiu nieku kitu, kaip valstybės statytiniu. Eidamas į mokyklą ėjau į valstybę, o kadangi valstybė žlugdo žmones, vadinasi, eidavau į žmonių žlugdymo įstaigą. Daugelį metų vaikščiojau iš (senelių!) laimės į (valstybės!) nelaimę ir atgal, iš natūralumo į nenatūralumą ir atgal, visa mano vaikystė buvo vien tik tas tampymasis pirmyn ir atgal. Su juo aš užaugau. Ir šį velnišką žaidimą laimėjo ne natūralumas, o *ne*natūralumas, mokykla ir valstybė, o ne mano senelių namai. Valstybė mane, kaip ir visus kitus, įspraudė į save, pavergė ir padarė iš manęs valstybinį žmogų, reglamentuotą, registruotą, dresuotą, apmokytą, sugadintą, užguitą, kaip ir visus kitus. Žiūrėdami į žmones mes matome tik valstybinius žmones, valstybės *tarnus*, kaip labai teisingai sakoma, mes matome ne natūralius žmones, o iki kaulų smegenų nenatūraliais valstybės *tarnais* tapusius valstybinius žmones, kurie visą gyvenimą tarnauja valstybei, taigi kartu ir nenatūralumui. Kai žiūrime į žmones, matome tik nenatūralius žmones, tapusius valstybės bukumo įkaitais. Žiūrėdami į žmones mes matome tik valstybės valioje paliktus ir valstybei tarnaujančius žmones, tapusius jos aukomis. Žmonės, kuriuos matome, yra valstybės aukos, žmonija, kurią matome, yra niekas kitas kaip pašaras, skirtas vis rajesnei ir ėdresnei valstybei šerti. Žmonija dabar tėra valstybinė

žmonija, dar prieš šimtmečius, tai yra nuo pat valstybės atsiradimo pradžios, praradusi savo tapatybę, aš taip manau. Žmonija šiais laikais yra *ne*žmoniška, tokia yra ir valstybė, aš taip manau. Šiandien žmogus yra tik valstybinis žmogus, taigi jis dabar tėra sužlugdytas žmogus, kuriam vienintelė galimybė egzistuoti – būti valstybiniu žmogumi, aš taip manau. Būti natūraliu žmogumi jau nebeįmanoma, manau. Kai didmiesčiuose matome milijonus susispietusių valstybinių žmonių, mus supykina, nes mus supykina ir žiūrint į valstybę. Kiekvieną dieną, kai pabundame, mums pasidaro bloga nuo šitos mūsų valstybės, kai išeinam į gatvę, mums pasidaro bloga nuo valstybinių žmonių, gyvenančių šioje valstybėje. Žmonija yra gigantiška valstybė, nuo kurios mus, jeigu kalbėsim atvirai, supykina kaskart vos pabudus. Kaip ir visi žmonės, aš gyvenu valstybėje, nuo kurios mane, kai pabundu, supykina. Mūsų turimi mokytojai moko žmones apie valstybę ir visų valstybės baisybių, žiaurybių bei apgavysčių, tik nepasako, kad *pati* valstybė yra baisi, žiauri apgavikė. Ištisus šimtmečius mokytojai griebia savo mokinius valstybės žnyplėmis, kankina juos metų metus, net dešimtmečius ir juos sutraiško. Šitie mokytojai po muziejų vedžioja savo mokinius valstybės nurodymu ir savo bukaprotiškumu atstumia juos nuo meno. Bet kas gi kita kabo ant šitų sienų, jei ne *valstybinis menas*, mąstau. Kai Rėgeris kalba apie meną, jis kalba tik apie *valstybinį meną, ir kai jis kalba apie vadinamuosius senuosius meistrus, jis iš tikrųjų visada kalba tik apie valstybinius senuosius meistrus.* Nes ant šitų sienų kabantis menas iš tiesų yra valstybinis, bent jau tas, kuris kabo čia, Dailės istorijos muziejaus paveikslų galerijoje. Visi ant šių sienų kabantys paveikslai

juk yra ne kas kita, kaip valstybinių menininkų tapyti paveikslai. *Katalikiškas valstybei įsiteikiantis menas, niekas daugiau*. Drobėse veidai ne paprasti, bet tik kilnūs, galvos ne paprastos, o tik taurios, kaip sako Rėgeris. Apskritai kalbant, visada viskas vaizduojama tik iš priekio, bet niekada nevaizduojama atvirkščioji pusė, visada viskas tik melas ir apgavystė be tikrovės ir tiesos. Visi tie tapytojai juk buvo niekas daugiau nei iki kaulų smegenų apgaulūs valstybiniai menininkai, stengęsi įsiteikti savo užsakovų skoniui, net Rembrandtas – ne išimtis, sako Rėgeris. Pasižiūrėkit į Velázquezo drobes – vien tik valstybinis menas, o Lotto ir Giotto – juk viskas tik valstybinis menas, kaip ir to baisaus nacių protėvio ir pirmtako Dürerio, kuris pastatė gamtą prie drobės ir nužudė, *šitas siaubingas Düreris*, kaip gana dažnai sako Rėgeris, nes iš tikrųjų iki širdies gelmių nekenčia Dürerio, *šito raižytojo iš Niurnbergo*. Rėgeris ant šių sienų kabančius paveikslus vadina menu, sukurtu pagal valstybės užsakymą, nedarydamas išimties *net Žilabarzdžiui vyrui*. Vadinamieji senieji meistrai visada tarnavo tik valstybei arba bažnyčiai, o tai vienas ir tas pats, vis kartoja Rėgeris, jie tarnaudavo kaizeriui arba popiežiui, hercogui arba arkivyskupui. Taip, kaip vadinamasis laisvas žmogus yra utopija, taip ir vadinamasis laisvas menininkas visada buvo utopija, tiesiog kliedesys, dažnai tvirtina Rėgeris. Be to, menininkai, vadinamieji didieji menininkai, mano manymu, sakė Rėgeris, yra patys didžiausi besąžiniai iš visų žmonių, dar nesąžiningesni nei politikai. Menininkai – patys didžiausi veidmainiai, dar didesni veidmainiai nei politikai, o menininkai, kuriantys dėl meno, yra dar didesni veidmainiai nei valstybiniai menininkai, vėl girdžiu Rėgerio balsą. Menas juk visada gręžiasi į visagalius bei

galinguosius ir nusigręžia nuo pasaulio, tuo jis niekingas, dažnai sakydavo Rėgeris. Menas yra apgailėtinas, ne kitaip, girdžiu ausyse vakarykščius Rėgerio žodžius, stebėdamas jį dabar iš Sebastiano salės. Kam dailininkai apskritai tapo, jeigu yra gamta? – ir vėl paklausė savęs Rėgeris vakar. Net pats įstabiausias šedevras tėra apgailėtinas, visiškai beprasmis ir betikslis bandymas imituoti, tiksliau, pamėgdžioti gamtą, pasakė jis. Argi galima palyginti Rembrandto tapytą jo motinos veidą su gyvu mano motinos veidu? – paklausė jis vėl. Argi galima Dunojaus lankas, po kurias galiu *vaikščioti* ir į kurias galiu *žiūrėti*, palyginti su *nutapytomis*? – sakė jis. Man nėra nieko šlykštesnio, pasakė jis vakar, už nutapytus valdžios ponus. Valdiška teplionė, daugiau nieko, sakė jis. Reikia *įamžinti*, sako žmonės, *dokumentuoti*, bet juk žinome, kad įamžinami ir dokumentuojami tik sumeluoti, netikri dalykai, tik netiesa ir dirbtinumas, palikuonims lieka ant sienų kabėti tik netiesa ir dirbtinumas, tik netiesą ir dirbtinumą randame knygose, kurias mums paliko vadinamieji didieji rašytojai, vien tik netiesa ir dirbtinumas glūdi paveiksluose, kabančiuose ant šių sienų. Tas, kuris kabo ant sienos, niekada nėra tas, kurį nutapė dailininkas, pasakė vakar Rėgeris. Tas, kuris kabo ant sienos, niekada nėra tas, kuris iš tikrųjų gyveno, kalbėjo jis. Žinoma, sakė jis, jūs pasakysite, kad tokį jį *matė menininkas*, nutapęs portretą, tai tiesa, tačiau tas jo matymas iškreiptas, tai visada, bent jau kalbant apie šio muziejaus paveikslus, yra tik *katalikiškas valstybinis paskiro menininko matymas*, nes viskas, kas čia kabo, yra niekas kita, kaip katalikiškas valstybinis menas, todėl, turiu pasakyti, – niekingas menas, kad ir koks jis būtų nuostabus, jis vis tiek tėra tik niekingas katalikiškas

valstybinis menas. Vadinamieji senieji meistrai, ypač jeigu žiūri į juos, pastatytus vieną šalia kito, tai yra jeigu žiūri į jų kūrinius vieną šalia kito, yra melo entuziastai, įsiteikę ir parsidavę katalikiškai valstybei, tai yra katalikiškam valstybės skoniui, sakė Rėgeris. Šia prasme mes turime neapsakomai slegiančią meno istoriją, neapsakomai slegiančią katalikišką tapybos istoriją, kuri temų visada ieškodavo danguje ir pragare, bet niekados – žemėje, kalbėjo jis. Dailininkai tapė ne tai, ką iš tiesų būtų turėję tapyti, o tik tai, kas jiems buvo užsakyta, arba tai, kas jiems pelnė šlovę arba nešė pinigus, sakė jis. Dailininkai, visi tie senieji meistrai, kurie man kaip niekas visą laiką kelia šleikštulį ir pasibaisėjimą, pasakė jis, visada tarnavo tik ponui, bet niekada sau pačiam, taigi niekada netarnavo ir žmonijai. Jie juk visada vaizduodavo jų pačių iš vidaus suklastotą pasaulį, iš kurio tikėjosi pinigų ir šlovės; visi jie tapė tik to vedami, tik trokšdami pinigų ir šlovės, ne todėl, kad norėjo tapti dailininkais, o tik todėl, kad norėjo gauti arba šlovės, arba pinigų, arba šlovės ir pinigų drauge. Europoje jie vien tik pataikavo katalikiškam Dievui, kalbėjo jis, katalikų Dievui ir jo vietininkams, tapydami juos kaip stabus. Kiekvienas, net pats genialiausias, vadinamųjų senųjų meistrų teptuko brūkšnys yra melas, sakė jis. Pasaulio puošėjais jis vakar pavadino savo tikrai nekenčiamus tapytojus, kuriais jis visada, visą savo apgailėtiną gyvenimą, sykiu ir žavėjosi. Pseudoreligingi Europos katalikiškų valdovų dekoratoriai, ne kas kitas buvo šitie senieji meistrai, mano mielas Acbacheri, tai matyti iš kiekvieno taškelio, kurį tie menininkai teptelėjo ant drobės, kalbėjo jis. Jūs, žinoma, pasakysite, kad tai didžiausias tapybos menas, pasakė jis vakar, bet

nepamirškite ir paminėti ar bent jau pagalvoti, bent jau pačiam sau pripažinti, kad tas tapybos menas yra dar ir piktybinis, būtent dėl savo religingumo piktybinis, štai kas kokčiausia. Jeigu jūs valandą taip, kaip aš, pastovėtumėte priešais Mantegną, jus staiga užpultų noras nuplėšti tą Mantegną nuo sienos, nes jo tapyba jums ūmai pasirodytų besanti didelė gėdinga terlionė. Tas pats atsitiktų, jeigu pastovėtumėte priešais Biliverti arba Campagnolą. Šie žmonės juk tapė vien tam, kad išgyventų, kad užsidirbtų, kad patektų į dangų, o ne į pragarą, kurio labiausiai bijojo visą gyvenimą, jie turėjo itin nekvailas galvas, bet labai jau silpnus charakterius. Dailininkams apskritai nebūdingas geras charakteris, netgi priešingai, jis visada būdavo labai blogas, būtent todėl ir jų skonis buvo itin prastas, pasakė vakar Rėgeris, nerasite nė vieno vadinamojo didžio tapytojo ar, tarkime, nė vieno iš senųjų meistrų, kuris būtų turėjęs ir gerą charakterį, *ir* gerą skonį, o geras charakteris man paprasčiausiai reiškia – nepaperkamas. Visi tie menininkai, senieji meistrai buvo parsidavėliai, todėl man jų menas toks koktus, kalbėjo Rėgeris. Aš juos visus suprantu, bet jie man itin koktūs. Dažnai pagalvoju, kad man koktu viskas, ką jie nutapė ir kas čia iškabinta, pasakė jis vakar, bet aš vis tiek jau dešimtmečius negaliu sustoti to studijavęs. Tas ir baisiausia, pasakė jis vakar, kad man šitie senieji meistrai iki sielos gelmių koktūs, o aš juos nepaisydamas to studijuoju. Bet jie vis tiek atstumiantys, tai visiškai aišku, pasakė jis vakar. Senieji meistrai, kaip juos vadina jau šimtmečius, atlaiko tik paviršutinišką žvilgsnį, *bet jeigu įsižiūrime įdėmiau*, jų vertė pamažu menkėja ir galų gale po tikrai sąžiningo – o tai reiškia tokio nuodugnaus, kiek tik įmanoma, ir labai ilgo studijavimo

jie išsisklaido, subyra ir palieka tik prėską, o dažniausiai visai prastą pojūtį mūsų galvose. Net pats didingiausias ir reikšmingiausias meno kūrinys galiausiai lieka gulėti galvoje kaip milžiniškas menkystės ir melo gabalas, visai kaip per didelis mėsos gabalas skrandyje. Mus kuris nors meno kūrinys sužavi, o paskui vis tiek pasirodo juokingas. Jei kartą skirtumėte laiko ir paskaitytumėte Goethę įdėmiau nei įprastai, intensyviau nei įprastai ir įžūliau nei įprastai, pabaigoje jums viskas, ką perskaitėte, pasirodytų juokinga; nesvarbu, kokį rašytoją pasirinksite, jums tiesiog tereikia paskaityti jį dažniau nei įprastai ir jis neišvengiamai pasirodys juokingas, net protingiausios mintys galų gale tebus kvailystė. Vargas, jeigu skaitote įdėmiau, taip jūs sunaikinate viską, ką skaitote. Visai nesvarbu, ką skaitot, galų gale vis tiek viskas atrodo juokinga ir nieko neverta. Gink Dieve, nesigilinkite į meno kūrinius, pasakė jis, nes susigadinsite visus ir kiekvieną, net patį mėgstamiausią. Nežiūrėkite ilgai į paveikslą, neskaitykite knygos pernelyg įdėmiai, neklausykite muzikos kūrinio pernelyg intensyviai, nes taip sugadinsite viską, kas gražiausia ir vertingiausia pasaulyje. Skaitykite tai, ką mėgstate, bet neįsigilinkite totaliai, klausykitės to, ką mėgstate, bet neklausykite totaliai, žiūrėkite į viską, ką mėgstate, bet nematykite totaliai. Aš visada į viską žiūrėjau totaliai, viską klausiau totaliai, viską skaičiau totaliai ar bent jau visada stengiausi totaliai girdėti, skaityti ir matyti, todėl galutinai viską sau apkartinau, tuo aš sau apnuodijau visą vaizduojamąjį meną, visą muziką ir visą literatūrą, pasakė jis vakar. Negaliu apsakyti, kaip man šis metodas apkartino pasaulį, tiesiog viską. Metų metus viską iš eilės apkartinau sau ir – to iki širdies gelmių gailiuosi – savo

žmonai. Metų metus, kalbėjo jis, aš įstengiau egzistuoti tik šiuo metodu. Bet dabar aš žinau, kad man negalima totaliai skaityti, totaliai klausytis ir totaliai stebėti ir žiūrėti, jei noriu gyventi toliau. Sugebėti neskaityti, neklausyti ir nežiūrėti totaliai yra tikras menas, pasakė jis. Aš dar šio meno nesu gerai įvaldęs, pratęsė jis, nes prigimtis verčia mane visko imtis totaliai, lygiai taip pat totaliai iškęsti ir totaliai padaryti iki galo; turiu jums prisipažinti, kad tai ir yra tikroji mano nelaimė, pasakė jis. Ištisus dešimtmečius norėjau viską daryti totaliai, ir tai buvo mano nelaimė, kalbėjo jis. Tas toks asmeninis, nuolat totalumo siekiantis ardymo mechanizmas. Savaime suprantama, senieji meistrai iš tikrųjų tapė visai ne tokiems žmonėms kaip aš, didieji senieji kompozitoriai kūrė muziką ne tokiems žmonėms kaip aš ir didieji senieji rašytojai rašė ne tokiems kaip aš, niekada nė vienas iš jų nebūtų tapęs, kūręs ar rašęs tokiems žmonėms kaip aš, pasakė jis. Menas visai nėra skirtas totaliai žiūrėti, klausyti ir skaityti, pasakė jis. Šitas menas yra skirtas nedvasingajai žmonijos daliai, eiliniam, normaliam, netgi, reikėtų pasakyti, patikliam žmogui. Pavyzdžiui, didis architektūros kūrinys, kad ir koks būtų įžymus, kalbėjo jis, greitai sumažėja apžiūrimas tokios akies kaip mano, kuo jis įžymesnis, tuo greičiau susitraukia ir pavirsta juokingu pastatėliu. Aš leidausi į keliones, pasakė jis, kad pamatyčiau didžią architektūrą, pirmiau, savaime suprantama, aplankiau Italiją, Graikiją ir Ispaniją, bet katedros mano akyse veikiai susitraukdavo į ne ką daugiau nei bejėgius, apgailėtinus bandymus pastatyti dangui priešpriešiais kažką panašaus į *antrą* dangų, jie statė vieną katedrą po kitos su vis puikesniu *antru* dangum, vieną šventyklą po kitos vis pridėdami ką nors nuostabesnio,

kalbėjo jis, bet iš to visada išeidavo tik kokia nors saviveikla. Žinoma, aš aplankiau didžiausius muziejus, ir ne tik Europoje, studijavau jų ekspozicijas, patikėkite, studijavau labai intensyviai, ir man gan veikiai susidarė įspūdis, kad šiuose muziejuose sukauptas vien tik nutapytas bejėgiškumas, nutapytas neišmanymas, nutapyta nesėkmė, tiesiog nemokšiškoji pasaulio dalis; viskas šiuose muziejuose yra nevykę ir nemokšiška, pasakė jis vakar, kad ir į kurį muziejų eisite, kad ir ką pradėsite jame apžiūrinėti ir studijuoti, visada išvysite tik nepavykusį ir nemokšišką meną. Dieve mano, sušuko jis, Prado – neabejotinai reikšmingiausias pasaulio muziejus, sukaupęs daugiausia senųjų meistrų kūrinių, bet kaskart, kai sėdžiu viešbutyje „Ritz" kitoje gatvės pusėje ir geriu savo arbatą, vis dėlto pagalvoju, kad ir Prado muziejuje viskas tėra netobula, nevykę, galų gale tik juokinga ir diletantiška. Kai kurie menininkai tam tikru laikotarpiu, kai jų kūryba atitinka madą, kalbėjo jis, būna paprasčiausiai išpučiami į pasaulinės šlovės monstrus; bet paskui koks nors nepaperkamas protas staiga praduria šitų pasaulinės šlovės monstrų burbulus ir jie sprogsta, ūmai virsta niekuo, kalbėjo jis. Velázquezas, Rembrandtas, Giorgione, Bachas, Händelis, Mozartas, Goethe, vardijo jis, taip pat ir Pascalis, Voltaire'as, visi jie yra išpūstos šlovės monstrai. *Stifteris*, pasakė jis vakar, kurį aš pats visada garbinau taip baisiai, kad tai jau buvo daugiau nei meno manija, įdėmiau paskaičius juk yra toks pat blogas rašytojas kaip ir Bruckneris – įdėmiau paklausius – blogas, jei ne niekam tikęs, kompozitorius. Stifterio stilius siaubingas, o gramatikos atžvilgiu – apskritai neatlaiko kritikos; Bruckneris buvo paniręs į savo chaotišką, laukinį, iki pat

žilos senatvės religingą, paaugliška muzikos svaigulį. Aš dešimtmečius garbinau Stifterį, net, tiesą sakant, neįsigilindamas į jį kruopščiai ir radikaliai. Kai prieš vienus metus vis dėlto įsigilinau į jį kruopščiai ir radikaliai, negalėjau patikėti savo akimis ir ausimis. Tokios ydingos, lėkštos vokiečių kalbos arba, jei norite, austrų kalbos nebuvau skaitęs per visą savo ankstesnį sąmoningą gyvenimą kūriny tokio autoriaus, kuris šiandien kažkodėl garsėja būtent precizinška ir skaidria proza. Stifterio prozos niekaip nepavadinsi preciziška ir skaidria, ji pati neskaidriausia, kokią esu matęs, ji prigrūsta iškreiptų metaforų, neteisingų ir painių minčių, ir aš nuoširdžiai stebiuosi, kodėl šį provincijos diletantą, Aukštutinėje Austrijoje pasiekusį net mokyklų inspektoriaus postą, šiandien taip aukština net rašytojai, ypač jaunesnės kartos, ir netgi ne patys nežinomiausi ir nepastebimiausi. Manau, kad visi šie žmonės niekada jo įdėmiai neskaitė, o tik aklai garbino, pažinojo jį iš nuogirdų, bet niekada neskaitė jo taip, kaip aš. Kai prieš metus iš tikrųjų perskaičiau Stifterį, šį *prozos didmeistrį*, kaip jį visi vadina, man pasidarė koktu pagalvojus, kad aš šitą nemokšą rašeivą kadaise garbinau, tiesiog mylėjau. Skaičiau Stifterį jaunystėje, tad mano prisiminimai apie jį rėmėsi tais senais įspūdžiais. Stifterį skaičiau nuo dvyliktųjų ir šešioliktųjų savo gyvenimo metų, visiškai nekritiškame amžiuje. Bet paskui jo daugiau nė karto nepatikrinau. Beveik visoje savo prozoje Stifteris yra nepakenčiamas pliurpa, jo stilius prastas ir, kas smerktiniausia, atmestinis, be to, jis iš tikrųjų yra dar ir pats nuobodžiausias ir veidmainiškiausias rašytojas visoje vokiečių literatūroje. Stifterio proza, garsėjanti lakumu, subtilumu ir skaidrumu, po teisybei, yra miglota,

silpna, neatsakinga, persmelkta tokio miesčioniško sentimentalumo ir miesčioniško negabumo, kad skaitant, pavyzdžiui, *Vitiką* ar *Mano prosenelio aplanką* tiesiog susuka pilvą. Ypač *Mano prosenelio aplankas* jau pirmose eilutėse išryškėja tesąs nemokšiškas bandymas lengvabūdiškai ištemptą, sentimentalią, nykią, vidinių ir išorinių klaidų kupiną prozą pateikti kaip meno kūrinį, kuris juk tėra miesčioniška rašliava iš Linco. Juk niekaip ir negali būti, kad provincijos skylė Lincas, – kuris po Kepplerio laikų taip ir liko dvokianti provincijos skylė, turinti operą, kurios dainininkai nemoka dainuoti, teatrą, kurio aktoriai nemoka vaidinti, dailininkus, kurie nemoka tapyti, ir rašytojus, kurie nemoka rašyti, – nei iš šio, nei iš to pagimdytų tokį genijų, kokiu Stifteris visuotinai laikomas. Stifteris – ne genijus, jis suvaržytai gyvenęs biurgeris ir taip pat suvaržytai rašęs apkiautęs mokyklų inspektorius, nesugebėjęs laikytis net menkiausių kalbos stiliaus reikalavimų, tai ką jau kalbėti apie sugebėjimą parašyti tikrus meno kūrinius, kalbėjo Rėgeris. Trumpai tariant, pasakė jis, Stifteris yra vienas didžiausių mano gyvenimo meninių nusivylimų. Kas trečias ar mažų mažiausiai kas ketvirtas Stifterio sakinys klaidingas, kas antra ar trečia jo prozos metafora nevykusi, ir apskritai Stifterio dvasia, bent jau jo kūriniuose, labai vidutiniška. Po teisybei, Stifteris yra vienas iš mažiausiai vaizduotės turinčių kada nors gyvenusių rašytojų ir sykiu vienas nepoetiškiausių ir net antipoetiškiausių. Bet skaitytojai ir literatūrologai nuolat dėl jo apsigauna. Tai, kad šis vyras gyvenimo pabaigoje nusižudė, nekeičia to fakto, kad jis buvo absoliuti vidutinybė. Nežinau jokio kito rašytojo pasaulyje, kuris būtų toks diletantas, nemokša, ribotas siaurakaktis ir sykiu

toks įžymus kaip Stifteris. Su Antonu Heritage Bruckneriu panašūs reikalai, pasakė Rėgeris, jis su savo iškrypėliška Dievo baime, katalikybės apsėstas, iš Aukštutinės Austrijos persikėlė į Vieną ir visiškai atsidavė kaizerio ir Dievo valiai. Bruckneris irgi nebuvo genijus. Jo muzika paini, tokia pat neskaidri ir nemokšiška kaip Stifterio proza. Tačiau Stifteris šiandien, griežtai žiūrint, tėra negyvas germanistų popierius, o Bruckneris vis dar graudina visus žmones iki ašarų. Brucknerio garsų srautas, galima sakyti, užkariavo pasaulį, sentimentalumas ir nenatūralus pompastiškumas Brucknerio muzikoje tiesiog triumfuoja. Bruckneris – toks pat paviršutiniškas kompozitorius, kaip Stifteris – rašytojas, tas Aukštutinės Austrijos paviršutiniškumas būdingas jiems abiem. Abu jie kūrė vadinamąjį dievotą ir visuomenei pavojingą meną, pasakė Rėgeris. Ne, Keppleris buvo puikus vyrukas, pasakė Rėgeris vakar, bet jis buvo kilęs visai ne iš Aukštutinės Austrijos, o iš Viurtembergo; vienu žodžiu, Adalbertas Stifteris ir Antonas Bruckneris prigamino tik literatūrinio ir muzikinio šlamšto. Kas vertina Bachą, Händelį ir Haydną, pasakė jis, tas tokius žmones kaip Bruckneris turi atmesti, nebūtina jų niekinti, bet atmesti – reikia. Ir kas vertina Goethę, Kleistą, Novalį ir Schopenhauerį, tas turi atmesti Stifterį, ir visai nebūtina jo niekinti. Kas myli Goethę, negali kartu mylėti ir Stifterio, Goethe visada ėjo sunkiausiu, o Stifteris – lengviausiu keliu. Pikčiausia tai, pasakė vakar Rėgeris, kad kaip tik Stifteris buvo visų bijomas mokyklų inspektorius, ir dar net užėmė aukštą postą, o rašė taip prastai, kaip nebūtų leidęs nė vienam mokiniui. Vienas jo paties rašytas puslapis, įteiktas Stifteriui kaip mokinio, būtų visiškai pribraukytas raudonu rašalu, pasakė jis, tokia yra tiesa. Jeigu pradėtume skaityti

Stifterį su raudonu rašikliu rankoje, tai negalėtume liautis taisę, kalbėjo Rėgeris. Čia ne genijus ėmėsi plunksnos, piktinosi jis, o niekingas diletantas. Jei galima literatūrą pavadinti neskoninga, lėkšta, sentimentalia ir beprasme, tai toks apibūdinimas tiksliai tinka tam, ką parašė Stifteris. Jo rašymas – joks menas, o tai, ką jis sako, tiesiog atgrasiai nenuoširdu. Ne šiaip sau Stifterį daugiausia skaito savo butuose nuobodžiaujančios, nuo rutinos žiovaujančios valdininkų žmonos, našlės, medicinos seselės laisvalaikiu ir vienuolės savo vienuolynuose, kalbėjo Rėgeris. Rimtai mąstantis žmogus negali skaityti Stifterio. Manau, kad žmonės, taip garbinantys ir šlovinantys Stifterį, iš tikrųjų neturi apie jį jokio supratimo. Visi mūsų rašytojai be išimties šiandien kalba ir rašo apie Stifterį tik su susižavėjimu ir seka juo, tarsi jis būtų šių laikų rašytojų dievas. Šie žmonės arba yra kvaili, neturi estetinio skonio ir visiškai neišmano literatūros, arba jie – o ši mintis man, deja, peršasi pirmiausia – neskaitė Stifterio, pasakė jis. Apie Stifterį ir Brucknerį, pareiškė jis, net nepradėkite su manimi kalbėti, tik jau ne siedami su menu ir mano meno samprata. Vienas – prozos lepšis, pasakė jis, kitas – muzikos lepšis. Vargšė Aukštutinė Austrija, pasakė jis, nes tikrai tiki, kad pagimdė du didžius genijus, kurie, po teisybei, yra tik be saiko pervertinti nevykėliai, vienas – literatūros, kitas – muzikos nevykėlis. Kai įsivaizduoju, kaip austrų mokytojos ir vienuolės laiko savo Stifterį tarsi kokią ikoną ant katalikiškos naktinės spintelės šalia savo šukų ir manikiūrinių žirklučių, ir kai įsivaizduoju, kaip valstybės galvos, klausydamos Brucknerio simfonijos, paplūsta ašaromis, man pasidaro bloga, pasakė jis. Menas yra pats aukščiausias ir drauge pats kokčiausias dalykas, pasakė jis.

Bet mums reikia pačius save įtikinėti, kad egzistuoja aukštas ir aukščiausias menas, pasakė jis, antraip galutinai paskęsime neviltyje. Net žinodami, kad visas menas atsiduria bejėgės ir absurdiškos istorijos šiukšlyne, vis tiek privalome *tiesiog užtikrintai* tikėti aukštu ir aukščiausiu menu, pasakė jis. Mes žinome, koks jis iš tikrųjų – nemokšiškas, nevykęs, bet privalome tą žinojimą kartais nustumti šalin, nes kitaip neišvengiamai žlugsime, kalbėjo jis. O grįžtant prie Stifterio, reikia pastebėti, kad šiais laikais yra daugybė rašytojų, kurie juo remiasi. Bet jie remiasi absoliučiu diletantu, kuris visą savo rašeivos gyvenimą neveikė nieko kito, kaip tik piktnaudžiavo gamta. Stifterį galima apkaltinti visišku piktnaudžiavimu gamta, pasakė vakar Rėgeris. Jis norėjo būti regintis rašytojas, bet iš tikrųjų buvo aklas rašytojas, pasakė Rėgeris. Viskas Stifterio taip dorybinga, mergiškai vėpliška, jis rašė nepakenčiamą provincialią didaktinę prozą, ne kitaip, kalbėjo Rėgeris. Stifterio gamtos aprašymai nuolat giriami. Gamta niekada nebuvo taip klaidingai suprasta ir ji nėra tokia nuobodi, kaip jis mus bando įtikinti savo kantriame popieriuje, kalbėjo Rėgeris. Stifteris yra niekas daugiau nei literatūros demagogas, kurio nemeniška plunksna paralyžiuoja gamtą, o drauge ir skaitytoją, nors ji, po teisybei, tikrovėje yra gyva bei kupina vyksmo. Stifteris viską apdengė savo miesčionišku šydu ir tuo beveik uždusino, tokia yra tiesa. Iš tikrųjų jis nemoka aprašyti nei medžio, nei giedančio paukščio, nei srūvančios upės, tokia yra tiesa. Jis nori mums kažką pavaizduoti, tačiau iš tikrųjų tai tik suparalyžiuoja, jis nori suteikti spindesio, bet iš tikrųjų tik subanalina, tokia yra tiesa. Stifteris gamtą paverčia monotoniška, žmones – nepagaulius ir bedvasius, jis nieko nežino ir nieko

neišranda, tai, ką jis aprašo, – o jis yra niekas daugiau, kaip tik aprašinėtojas, – aprašo be galo naiviai. Jo prozos kokybė tokia, kaip blogų dailininkų, pasakė Rėgeris, kurie dėl nepaaiškinamų priežasčių išgarsėjo ir kurie dabar kabo visur ant sienų šitame muziejuje, tik pagalvokite apie Dürerį ir apie šimtus vidutiniškų teplionių, kurių rėmai, kuriais jos įrėmintos, yra daug didesnės vertės nei pačios teplionės. Visais šiais paveikslais žavimasi, bet besižavintys visai nežino, kodėl, taip ir Stifterį skaitytojai skaito ir juo žavisi patys nežinodami, kodėl. Pati didžiausia Stifterio mįslė yra jo šlovė, pasakė Rėgeris, nes jo literatūra anaiptol ne mįslinga. Vadinamuosius didžiuosius menininkus – tapytojus, muzikantus, rašytojus, mes išskaidome, laikui bėgant išardome, suniveliuojame, nes negalime gyventi su jų didybe, kadangi mąstome ir viską išmąstome iki galo, kalbėjo jis. Tačiau Stifteris niekada nebuvo ir nėra didis, taigi jis ir netinkamas šio proceso pavyzdys. Jis tik yra pavyzdys, kaip menininką, kuris niekada nebuvo didis, ištisus dešimtmečius gali garbinti, net mylėti kaip didį žmogus, tiesiog *maniakiškai* linkęs garbinti ir mylėti. Kai suvokiame, kad mūsų garbinamųjų, šlovinamųjų ir mylimųjų didybė visai ne didi ir tokia niekada nebuvo, – nes iš tikrųjų jų didybė buvo tik įsikalbėta ir, po teisybei, apskritai tėra menkystė ir smulkmė, – mes nusiviliame ir pajuntame negailestingą apgautojo skausmą. Mums paprasčiausiai atsirūgsta, kalbėjo Rėgeris, jeigu tiesiog aklai aukštiname kokį nors objektą metų metus, netgi dešimtmečius, o gal net ir visą gyvenimą, jeigu jį garbiname ir mylime, net nesistengdami jo retkarčiais dar kartą patikrinti. Jeigu būčiau nors kartelį, tarkime, prieš trisdešimt arba dvidešimt ar bent jau prieš penkiolika metų

iš naujo patikrinęs Stifterį, būčiau išvengęs šito vėlyvo nusivylimo. Mes apskritai neturėtume nusistatyti, kad tas ar anas yra didis ir liks toks visiems laikams, visus menininkus mes privalome nuolat patikrinti iš naujo, nes mūsų meno mokslas ir mūsų meninis skonis nuolat vystosi, dėl to net nėra abejonių. Stifterio geri tik laiškai, visa kita nieko neverta. Bet literatūros mokslas dar tikrai ilgai juo užsiiminės, nes yra tiesiog apsėstas tokių stabų kaip Adalbertas Stifteris, kurie, nors ir neįeis į *prozos amžinybę,* tai bent dar ilgą laiką literatūrologams padės maloniu būdu užsidirbti duonos kąsnį. Retkarčiais nepatingėdavau ir įvairiems žmonėms – labai protingiems ir mažiau protingiems, labai įžvalgiems ir mažiau įžvalgiems – duodavau paskaityti kokią nors Stifterio knygą, pavyzdžiui, *Margi akmenys, Kondoras, Brigita* arba *Mano prosenelio aplankas,* ir paskui paklausdavau, ar jiems patiko; visada reikalaudavau sąžiningo atsakymo. Visi tie žmonės, priversti atsakyti sąžiningai, prisipažindavo, kad knyga jiems *nepatiko,* kad ji juos *neapsakomai nuvylė* ir iš esmės nieko, absoliučiai nieko nepasakė, jie visi stebėdavosi tik tuo, kad žmogus, rašantis tokius niekalus ir neturintis ką pasakyti, gali būti toks įžymus. Šitas *eksperimentas su Stifteriu,* tai yra mano vadinamasis *Stifterio išbandymas,* kurį laiką suteikdavo man nemažai malonumo, kalbėjo jis. Lygiai taip pat aš kartais žmonių paklausiu, ar jiems tikrai patinka Tiziano, pavyzdžiui, jo *Madona su vyšniomis.* Nė vienam paklaustajam tas paveikslas niekada nepatiko, visi žavėjosi juo tik dėl to, kad jis įžymus, bet nė vienam jis nieko nereiškė. Tačiau aš nenoriu pasakyti, kad lyginu Stifterį su Tiziano, tai būtų absurdiška, kalbėjo Rėgeris. Literatūrologai ne tik įsimylėję Stifterį, jie dėl jo stačiai

pametę galvą. Manau, kad literatūrologai Stifterio atžvilgiu taiko absoliučiai neadekvačius kriterijus. Jie visada apie Stifterį rašo tiek, kiek apie jokį kitą to meto rašytoją, ir kai mes skaitom, *ką* jie parašė apie Stifterį, mums kyla įtarimas, jog jie Stifterio neskaitė visai arba skaitė labai paviršutiniškai. Gamta dabar labai vertinama, pareiškė vakar Rėgeris, dėl šios priežasties ir Stifteris dabar labai gerai vertinamas. Viskas, kas susiję su gamta, dabar labai madinga, pasakė Rėgeris vakar, taigi ir Stifteris dabar itin madingas, jeigu ne madingiausias. Dabar labai madingas miškas, kalnų upeliai labai madingi, vadinasi, ir Stifteris labai madingas. Stifteris kelia mirtiną nuobodulį ir yra tiesiog fatališkai madingas, pasakė Rėgeris. Dabar apskritai sentimentalumas – tai pasibaisėtina – neapsakomai madingas, kaip ir visas kičas; nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio iki pat dabar, tai yra iki devintojo dešimtmečio vidurio, sentimentalumas ir kičas yra pati aukščiausia mada, mada literatūroje, tapyboje, muzikoje taip pat. Dar niekada nebuvo parašyta tiek sentimentalaus kičo, kaip devintajame dešimtmetyje, dar niekada nebuvo tapyta taip kičiškai *ir* taip sentimentaliai, kompozitoriai pranoksta vienas kitą kičiškumu ir sentimentalumu, nueikite į teatrus, ten šiandien patiekiamas tik visuomenei pavojingas kičas, tik sentimentalumas, ir net jeigu scenoje dedasi brutalūs ir laukiniai dalykai, vis tiek tai niekas daugiau, kaip bjaurus sentimentalus kičas. Nueikite į parodas, ten jums rodomas tik beribis kičas ir šlykščiausias sentimentalumas. Nueikite į koncertų sales, ten išgirsite irgi tik kičą ir sentimentalumą. Į knygas šiais laikais prigrūsta kičo ir sentimentalumo, būtent tai Stifterį pastaraisiais metais atvedė į madą. Stifteris yra kičo meistras, pareiškė Rėgeris. Bet kuriame

Stifterio puslapyje yra tiek kičo, kad jo užteks dar daugeliui kartų poezijos ištroškusių vienuolių ir medicinos seselių patenkinti, kalbėjo jis. Iš tikrųjų tai ir Bruckneris tėra sentimentalus ir kičinis su savo kvaila monumentalia saldžia orkestrine muzika. Didžioji jaunų ir jaunesniųjų dabar kuriančių rašytojų dalis daugiausia rašo tik lėkštą ir paiką kičą, jų knygos kupinos tiesiog nepakeliamo patetiško sentimentalumo, taigi nieko nuostabaus, kad Stifteris madingas ir tarp jų. Stifteris, įvedęs lėkštą ir paiką kičą į didžiąją bei aukštąją literatūrą ir pabaigęs gyvenimą kičine savižudybe, dabar yra didžiausia mada, pasakė Rėgeris. Visai nieko stebėtina, kad dabar, kai žodis *miškas* ir žodžiai *miško nykimas* tapo tokie madingi ir apskritai *miško sąvoka* tapo dažniausiai vartojama ir labiausiai *nuvalkiota*, Stifterio knyga *Aukštamiškis* perkama taip gausiai, kaip niekada. Šiandien žmonės kaip niekada anksčiau ilgisi *gamtos*, o kadangi visi žino, kad Stifteris aprašė gamtą, visi bėga pas Stifterį. Tačiau Stifteris juk gamtos visai neaprašė, jis tik pavertė ją kiču. Visą žmonių kvailumą atspindi tas faktas, kad jie šimtais tūkstančių keliaklupsčiauja prieš Stifterį ir lankstosi prieš kiekvieną jo knygą tarsi prieš altorių. Kaip tik toks žmonijos pseudoentuziazmas man šlykštus, pasakė Rėgeris, jis man absoliučiai atgrasus. Pagaliau viskas, kad ir kaip didu ar reikšminga, vis tiek tampa juokinga ar bent jau apgailėtina, pasakė jis. Iš tikrųjų Stifteris man nuolat primena *Heideggerį*, šitą juokingą nacionalsocialistą, biurgerį su kaimiečio kelnėmis. Taip, kaip Stifteris begėdiškai subanalino aukštąją literatūrą, taip Heideggeris, Švarcvaldo filosofas Heideggeris, subanalino filosofiją, Heideggeris ir Stifteris, kiekvienas atskirai ir kiekvienas savaip, begėdiškai subanalino filosofiją ir

literatūrą. Heideggerį, kuriam iš paskos lakstė karo ir pokario kartos, užvertusios jį dar gyvam esant kokčiomis ir kvailomis disertacijomis, visada įsivaizduoju sėdintį ant suolo prie savo namo Švarcvalde, šalia žmonos, apimtos iškrypėliško entuziazmo megzti ir be perstojo mezgančios jam žiemines kojines iš vilnos, kurią ji pati nukirpo nuo savų avių. Negaliu įsivaizduoti Heideggerio kitaip, negu sėdinčio ant suolo prie savo namo Švarcvalde, šalia žmonos, kuri visą gyvenimą jį valdė ir mezgė visas jo kojines, nėrė vašeliu visas jo kepuraites, kepė jam duoną, audė patalynę ir savo rankomis kurpė jam sandalus. Heideggeris buvo kičo kūrėjas, pasakė Rėgeris, visai kaip Stifteris, tik dar banalesnis už Stifterį, kuris, po teisybei, tebuvo *tragiška būtybė,* priešingai negu Heideggeris, kuris *visada buvo tik juokingas,* toks pats miesčioniškas kaip Stifteris, lygiai taip pat sergantis pragaištinga didybės manija, Alpių prieškalnių menkagalvis, mano nuomone, puikiai tinkantis vokiečių filosofijos maišalienei. Visi tie germanistai ir filosofai dešimtmečius srėbė jį su vilko apetitu kaip nieką kitą ir kimšo iki viršaus savo pilvus. Heideggerio veidas buvo eilinis, visai ne dvasingas, pasakė Rėgeris, Heideggeris buvo iki kaulų smegenų nedvasingas žmogus, be vaizduotės, nejautrus, tipiškas vokiškas filosofijos atrajotojas, nepaliaujamai veršinga filosofijos karvė, kalbėjo Rėgeris, besiganiusi vokiečių filosofijos pievoje ir pridrabsčiusi ant jos koketiškų savo blynų Švarcvalde. Heideggeris buvo, kaip sakoma, filosofijos sukčius, pasakė Rėgeris, kuris sugebėjo ištisą vokiečių humanitarų kartą išmušti iš vėžių. Heideggeris yra atstumiantis vokiečių filosofijos epizodas, pasakė Rėgeris vakar, prie kurio prisidėjo ir *vis dar prisideda* visi mokslo

vokiečiai. Heideggeris iki šiol nėra iki galo perprastas, Heideggerio karvė, teisybė, sulysusi, bet Heideggerio pienas vis dar melžiamas. Dabar man jį geriausiai atspindi viena nuotrauka: Heideggeris su apsivėlusiomis kaimiečio kelnėmis prie savo neva senovinio rąstinio namo Todtnauberge, mąstytojas snobas su juoda Švarcvaldo kepuraite ant galvos, kurioje visada virė vien tik vokiškos sapalionės, kalbėjo Rėgeris. Per visą savo ilgą gyvenimą mes spėjame pasiduoti daugybei žudikiškų madų, pergyvename visas tas žudikiškas meno, filosofijos ir buities reikmenų madas. Heideggeris yra labai geras pavyzdys, kaip iš filosofijos mados, kuri buvo apėmusi visą Vokietiją, neliko nieko kaip tik keletas juokingų nuotraukų ir keletas dar juokingesnių raštų. Heideggeris buvo filosofiškas turgaus pardavėjas rėksnys, į turgų nešęs tik vogtas prekes, viskas Heideggerio yra iš antrų rankų, jis buvo ir yra *per*mąstytojo prototipas, visiškai nesugebėjęs mąstyti savarankiškai. Heideggerio metodas – tai be jokių skrupulų svetimas didžias mintis paversti savomis, taip juk yra. Heideggeris viską, kas didu, taip supaprastino, kad *tiktų vokiečiams*, suprantate, jis tai *pritaikė vokiečiams*, pasakė Rėgeris. Heideggeris yra vokiečių filosofijos filisteris, vokiečių filosofijai užmovęs savo kičinę kepuraitę, tą kičinę juodą kepuraitę, kurią Heideggeris dėvėjo nuolat, visomis progomis. Heideggeris yra vokiečių filosofas su šlepetėmis ir naktine kepuraite, niekas daugiau. Nežinau, pasakė Rėgeris vakar, kaskart pagalvojęs apie Stifterį iškart prisimenu Heideggerį, ir atvirkščiai. Juk tai ne atsitiktinumas, kalbėjo Rėgeris, kad Heideggeris, lygiai kaip ir Stifteris, visada buvo ir iki šiol yra labiausiai mylimas moterėlių; kaip godžiai uoliosios vienuolės ir medicinos

seselės ryja Stifterį, taip jos ryja ir Heideggerį. Heideggeris dar ir dabar yra mylimiausias vokiečių moteriškojo pasaulio filosofas. Jis yra *moterų filosofas*, ypač tinkamas vokiškam filosofijos apetitui prie pietų stalo numalšinti, tiesiai iš mokslingųjų keptuvės. Kai patenkate į biurgerišką arba net ir į aristokratiškai biurgerišką draugiją, jums dažnai užkandai patiekiamas Heideggeris, jūs dar nespėjote nusivilkti palto, o jums jau siūlomas gabalėlis Heideggerio, jūs dar nespėjote atsisėsti, o šeimininkė jau neša, taip sakant, Heideggerį su cheresu ant sidabrinio padėklo. Heideggeris yra visada gerai paruoštas vokiečių filosofijos patiekalas, kurį galima patiekti visur ir visada, pasakė Rėgeris, bet kuriuose namuose. Šiandien aš nežinau jokio kito labiau degradavusio filosofo, pasakė Rėgeris. Filosofijai Heideggeris jau žuvęs, prieš dešimt metų dar buvęs didis mąstytojas dabar tik šmėklinėja pseudointelektualų namuose ir pseudointelektualų draugijose, taip papildydamas visą jų natūralų veidmainiškumą dar ir dirbtiniu. Heideggeris, kaip ir Stifteris, yra beskonis, bet nesunkiai suvirškinamas skaitinių pudingas vidutiniškai vokiškai sielai. Heideggeris turi tiek pat mažai bendra su intelektu, kaip Stifteris su kūryba, patikėkit, jie abu – vienas filosofijoje, kitas literatūroje, visiškai nieko neverti, nors reikėtų pasakyti, kad Stifterį vertinu labiau už Heideggerį, kuris man visada kėlė pasibjaurėjimą, kurio viskas man buvo koktu, – ne tik jo kepuraitė ant galvos ir rankomis austos žieminės apatinės kelnės virš jo paties pakurtos krosnies Todtnauberge, ne tik paties išdrožinėta švarcvaldiška lazda, kaip ir paties išdrožinėta Švarcvaldo filosofija, – tiesiog visas šitas tragikomiškas žmogus man visada buvo

koktus, vos apie jį pagalvojus, kėlė didžiausią pasibjaurėjimą; mane supykina net viena jo eilutė, o ką jau kalbėti apie viso teksto skaitymą, pasakė Rėgeris; Heideggeris mano akyse visada buvo šarlatanas, išnaudojęs viską bei visus aplinkui save ir mėgavęsis tuo ant savo suolelio Todtnauberge. Kai pagalvoju, kad net protu pasižymėję žmonės juo patikėjo ir netgi viena mano geriausių draugių apie Heideggerį rašė disertaciją – ir rašė ją tikrai *rimtai*, man iki šiol pasidaro silpna, pasakė Rėgeris. Tas Heideggerio *nieko nėra be pagrindo* – tai pats didžiausias absurdas, koks gali būti, anot Rėgerio. Bet vokiečiams maivymasis patinka, sakė Rėgeris, vokiečiai *suinteresuoti maivymusi*, tai viena ryškiausių jų savybių. O kalbant apie austrus, tai jie visais šiais punktais dar blogesni. Mačiau daugybę nuotraukų, kurias padarė nepaprastai talentinga fotografė ir kuriose Heideggeris visada atrodo kaip storas atsargos štabo karininkas, kalbėjo Rėgeris, aš jums jas kada nors parodysiu; šiose nuotraukose Heideggeris lipa iš lovos, lipa į lovą, miega, pabunda, dedasi apatines kelnes, maunasi kojines, gurkšteli vaisių vyno, žengia iš savo rąstinės trobos ir žvelgia į horizontą, drožinėja lazdą, užsimaukšlina savo kepuraitę, nusiima kepuraitę nuo galvos, laiko kepuraitę rankose, išžergia kojas, pakelia galvą, nuleidžia galvą, paima savo dešine ranka žmonos kairiąją ranką, žmona savo kaire ranka paima jo dešiniąją, jis išeina iš trobos, eina už trobos, eina link trobos, eina tolyn nuo trobos, skaito, valgo, šaukštu kabina sriubą, atsipjauna riekę (paties keptos) duonos, atsiverčia (paties rašytą) knygą, pasilenkia, atsilenkia ir taip toliau, kalbėjo Rėgeris. Apsivemt galima. Jeigu Wagnerio gerbėjų neįmanoma pakęsti, tai Heideggerio gerbėjų – juo labiau,

sakė Rėgeris. Bet, žinoma, Heideggerio nėra ko lyginti su Wagneriu, šis juk iš tikrųjų buvo genijus, jam *genijaus sąvoka* apibūdinti tinka kaip niekam kitam, o Heideggeris visada buvo tik mažas filosofijos statistas. Visiškai aišku, kad Heideggeris buvo labiausiai išlepintas šio amžiaus vokiečių filosofas, o drauge ir pats nereikšmingiausias. Prieš Heideggerį keliaklupsčiauja visų pirma tie, kurie filosofiją painioja su kulinarija, kuriems filosofija atrodo esanti kažkas kepta, virta ar troškinta, o tai visiškai atspindi vokiečių skonį. Heideggeris rengė priėmimus savo „dvare" Todtnauberge, kad visi bet kada galėtų pasigėrėti juo tarsi kokia šventa karve ant filosofinės Švarcvaldo pakylos. Net vienas įžymus ir visų bijomas Šiaurės Vokietijos žurnalų leidėjas klūpojo prieš jį pamaldžiai pražiojęs burną, tarsi saulėlydy lauktų iš ant suolelio sėdinčio Heideggerio dvasinės ostijos. Visi tie žmonės keliavo pas Heideggerį į Todtnaubergą tarytum į šventą vietą ir taip tik apsijuokdavo, pasakė Rėgeris. Jie keliavo, taip sakant, į filosofinį Švarcvaldo mišką, lipo į šventąjį Heideggerio kalną ir klaupėsi prieš savo dievaitį. O kad tas dievaitis – visai šiaudadvasis, jie per savo bukumą negalėjo žinoti. Jie to net nenutuokė, kalbėjo Rėgeris. Bet Heideggerio atvejis labai aiškiai iliustruoja filosofų kultą Vokietijoje. Vokiečiai laikosi įsikibę ne tų, kurių reikėtų, pasakė Rėgeris, o visada tik jų protą atitinkančių kvailųjų ir įtartinųjų. Bet baisiausia yra tai, pridūrė jis, kad jie abu man giminės, Stifteris – iš motinos pusės, Heideggeris – iš tėvo pusės, tai tiesiog groteskiška, pasakė Rėgeris vakar. Net Bruckneris man giminė, net jei ir devintas vanduo nuo kisieliaus, kaip sakoma, bet vis tiek giminė. Tačiau aš, žinoma, nesu toks kvailas, kad šių giminystės ryšių gėdyčiausi, tai būtų visų

kvailiausia, pasakė Rėgeris, nors tas giminystės faktas manęs ir nežavi, kaip kad visada žavėjo mano tėvus ir mano šeimą. Dauguma mano protėvių, nesvarbu iš kurios – Aukštutinės Austrijos, apskritai Austrijos ar Vokietijos – *atšakos*, buvo prekybininkai, pramonininkai kaip mano tėvas, ankstesniais laikais, žinoma, – ūkininkai, kilę daugiau iš Bohemijos nei iš kitur, mažiau iš Alpių, daugiau iš Alpių prieškalnių, o dar turime nemenką dalį žydiško kraujo. Tarp mano protėvių buvo ir vienas arkivyskupas, ir netgi žmogžudys, užmušęs du žmones. Ne, visada sakiau sau, aš išsamiau savo kilmės netyrinėsiu, nes tada, ko gero, atkasčiau dar daugiau siaubingų baisybių, kurių, pripažįstu, baiminuosi. Žmonės iškasa savo protėvius ir rausiasi, rausiasi prosenių krūvoj, kol viską perrausia, o tada pasijunta visiškai nepatenkinti, tiesiog dvigubai nuvilti ir nusiminę, kalbėjo jis. Aš niekada nesirausiau savo giminės istorijoje, ne toks mano būdas, bet metams bėgant net tokio žmogaus kaip aš kelyje išnyra keisčiausių giminių egzempliorių, to joks žmogus neišvengia; kad ir kaip priešintųsi šitam vadinamajam protėvių iškasinėjimui, jis vis tiek negali nekasti. Trumpai tariant, aš esu nepaprastai *įdomios mišrios kilmės, taip sakant, skersinis pjūvis per viską.* Žinoti mažiau negu žinau šiuo atveju būtų buvę daug geriau, bet amžius, deja, neprašytas daug ką iškelia į dienos šviesą, kalbėjo jis. Labiausiai man patinka staliaus pameistrys, tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntaisiais Kotore išmokęs skaityti bei rašyti ir išdidžiai pranešęs apie tai laiške savo tėvams, gyvenantiems Lince, kalbėjo jis. Tas staliaus pameistrys, mano giminaitis iš motinos pusės, tarnavo kanonieriumi Kotoro tvirtovėje Juodkalnijoje, ir aš iki šiol laikau tą laišką, kurį jis,

aštuoniolikmetis, kaip man pasakojo, trykšdamas džiaugsmu nusiuntė savo tėvams iš Kotoro į Lincą ir ant kurio imperatoriškasis paštas pažymėjo, esą jo *turinys įtartinas*. Mes esame tai, ką paveldėjome iš savo protėvių, pasakė Rėgeris, ir dar tai, ką turime sava, viskas kartu. Giminystę su Stifteriu aš visą gyvenimą baisiai branginau, kol vieną dieną susivokiau, jog Stifteris nėra toks didis rašytojas ar kūrėjas, – nesvarbu, kaip pavadinsi, – kokį visąlaik maniau jį esant, ir garbinau. Kad Heideggeris yra mano giminaitis, irgi visada žinojau, nes tėvai plepėdavo apie tai kiekviena pasitaikiusia proga. Stifteris mums giminė, Heideggeris mums taip pat giminė, o Bruckneris irgi, girdavosi mano tėvai kiekviena proga taip, kad man pasidarydavo gėda. Giminystė su Stifteriu žmonėms visada atrodo kažkas nepaprasta, ir ne tik Aukštutinėje Austrijoje, bet ir visoje šalyje, visuomenei tai daro tokį patį įspūdį, kaip ir kam nors pareiškus, jog yra susijęs giminystės ryšiais su pačiu imperatoriumi Pranciškumi Juozapu, bet giminiuotis su Stifteriu *ir* su Heideggeriu yra pats stulbinamiausias ir įstabiausias dalykas, kokį tik galima įsivaizduoti Austrijoje, taip pat ir Vokietijoje. O jeigu tinkamą akimirką būdavo priduriama, kad dar ir Bruckneris – giminė, žmonės iš nuostabos paprasčiausiai nebeatgaudavo žado. Turėti giminaitį garsų rašytoją – kažkas ypatinga, turėti dar ir giminaitį garsų filosofą, savaime suprantama, – dar ypatingiau, sakė Rėgeris, bet giminiuotis dar ir su Antonu Bruckneriu – tai jau viršūnė. Mano tėvai šią aplinkybę mesdavo kaip kozirį ir, žinoma, gaudavo iš to naudos. Tereikėdavo užsiminti apie šias giminystes reikiamoje vietoje ir reikiamu laiku, – savaime suprantama, jie prakalbdavo apie savo giminaitį Adalbertą

Stifterį, kai jiems ko nors prireikdavo Aukštutinėje Austrijoje, pavyzdžiui, iš Žemės vyriausybės, nuo kurios priklauso kiekvienas Aukštutinės Austrijos gyventojas, arba apie Antoną Brucknerį, kurio vardą dažniausiai pasitelkdavo, kai iškildavo problemų Vienoje, pasakojo Rėgeris; kilus nesklandumams Lince, Velse arba Eferdinge, tai yra Aukštutinėje Austrijoje, jie, žinoma, pasakydavo esą Stifterio giminės; jei iškildavo problema Vienoje, paminėdavo Brucknerį, o jei keliaudavo po Vokietiją, kasdien po šimtą kartų pareikšdavo, kad Heideggeris – jų giminė, ir visada pabrėždavo, kad jis jų *artimas giminaitis*, bet niekada sąžiningai neprisipažindavo, koks artimas, nes nors Heideggeris iš tikrųjų yra jų, taigi ir mano, giminaitis, vis dėlto, kaip sakoma, *labai tolimas*. Tačiau Stifteris mums yra *labai artimas* giminaitis, o Bruckneris dar *artimesnis*, pasakė Rėgeris vakar. Bet giminėje yra buvęs ir žmogžudys, pirmąją savo brandaus gyvenimo pusę praleidęs Štaine prie Dunojaus, o antrąją pusę – Garstene prie Štairo, taigi dviejuose didžiausiuose Austrijos kalėjimuose, tėvai, savaime suprantama, visada nutylėdavo, nors būtų turėję minėti ir jį. Aš pats niekada nesidrovėjau prisipažinti, kad vienas mano giminaitis sėdėjo Štaine ir Garstene, o tai, ko gero, baisiausias dalykas, kokį austras gali pasakyti apie savo giminę; priešingai, aš tai kartodavau netgi dažniau nei būtina, o tai savo ruožtu irgi galima suprasti kaip charakterio silpnybę, pasakė Rėgeris. Aš gi niekada nenutylėjau ir to, kad sirgau ir iki šiol sergu plaučiais, kalbėjo jis, niekada gyvenime nebijojau ydų ir trūkumų. Aš dažnai pasisakydavau, kad esu Stifterio, Heideggerio, Brucknerio ir žmogžudžio, atlikusio bausmę Štaire ir Štaine, giminaitis, netgi jei manęs to neklausdavo, pasakė

Rėgeris vakar. Anot jo, mums tenka susitaikyti su savo giminėmis, kad ir kokie jie būtų. Juk mes patys ir *esame* ta giminė, *jie visi kartu yra mano viduje*. Rėgeris mėgsta rūką ir prietemą, jis baidosi šviesos, todėl eina į Dailės istorijos muziejų ir į „Ambasadorių", nes Dailės istorijos muziejuje taip pat tamsu kaip „Ambasadoriuje"; Dailės istorijos muziejuje priešpiet jis gali mėgautis idealia aštuoniolikos laipsnių temperatūra, o „Ambasadoriuje" mėgaujasi jam idealia popietine dvidešimt trijų laipsnių temperatūra, jau nekalbant apie visa kita, kuo jam įtinka, arba, kaip jis pats sako – jam vertingi tiek Dailės istorijos muziejus, tiek „Ambasadorius". Saulė neprasismelkia nei į muziejų, nei į „Ambasadorių", jam tai didelis privalumas, nes jis nemėgsta saulės spindulių. Jis slepiasi nuo saulės, jis nieko nevengia taip, kaip saulės. *Aš nekenčiu saulės, jūs žinote, nekenčiu saulės labiau už viską pasaulyje*, sako jis. Labiausiai jam prie širdies rūškanos dienos, tada jis išeina iš namų jau anksti ryte, netgi eina pasivaikščioti; to šiaip niekada nedaro, nes iš esmės pasivaikščiojimų nekenčia. Nekenčiu pasivaikščiojimų, sako jis, man tai atrodo beprasmiška. Vaikščiodamas aš einu ir einu ir galvoju vien apie tai, kad nekenčiu pasivaikščiojimų, mano galvoje nebūna daugiau jokios kitos minties, neįsivaizduoju, kad yra žmonių, kurie vaikščiodami gali galvoti, gali galvoti ką nors kita negu tai, kad pasivaikščiojimai yra beprasmis ir betikslis dalykas. Labiausiai man patinka vaikščioti savo kambaryje pirmyn atgal, sako jis, tuomet man į galvą ateina geriausios idėjos. Galiu valandų valandas stovėti prie lango ir žiūrėti žemyn į gatvę, šį įprotį įgijau dar vaikystėje. Žvelgiu žemyn, į gatvę, stebiu žmones ir klausiu savęs, kas jie tokie, kas juos ten apačioje, gatvėje, varo į priekį, kas neleidžia sustoti, tai

yra, taip sakant, mano pagrindinis užsiėmimas. Aš visada gilinausi tik į žmones, gamta manęs niekada nedomino, viskas manyje visada buvo nukreipta į žmones, aš esu, galima sakyti, žmonių fanatikas, savaime suprantama, ne žmonijos fanatikas, bet žmonių fanatikas. Mane visada domino tik žmonės, kalbėjo jis, nes jie iš principo mane atstumia; manęs niekas taip stipriai netraukia kaip žmonės ir sykiu niekas taip iš pačių pagrindų neatstumia kaip žmonės. Nekenčiu žmonių, bet kartu jie yra vienintelė mano gyvenimo prasmė. Kai naktį grįžtu namo iš koncerto, labai dažnai stoviu iki pirmos ar antros valandos ryto prie lango, žvelgiu žemyn, į gatvę, ir stebiu praeinančius žmones. Per tuos stebėjimus pamažėle vystosi mano darbas. Stoviu prie lango, žvelgiu žemyn, į gatvę, ir tuo pat metu mąstau apie savo rašinį. Apie antrą valandą einu ne į lovą, kalbėjo jis, bet sėduosi prie darbo stalo ir rašau. Apie trečią ryto einu miegoti, bet pusę aštuntos jau vėl keliuosi. Mano amžiaus žmogui, kaip žinoma, daug miego nebereikia. Kartais miegu tik tris ar keturias valandas, to visiškai užtenka. *Kiekvienas žmogus turi duondavį*, pasakė jis veidmainiškai, *mano duondavys yra „Times"*. Jeigu turime duondavį, tai yra gerai, o jei turime *slaptą duondavį* – tai dar geriau, mano slaptasis duondavys yra „Times", pasakė jis vakar. Stebėjau jį jau ilgai, bet iš tikrųjų lyg ir nemačiau. Vakar jis pasakė, kad vaikystėje jis turėjęs, be abejo, ne visas, bet vis tiek labai daug galimybių, po vaikystės atėjusioje jaunystėje – taip pat, tačiau galiausiai nė vienos šių galimybių nepasirinkęs kaip profesijos. Kadangi nebuvo priverstas užsidirbti, kad pragyventų, nes iš tėvų gavo nemenką palikimą, jis metų metus netrukdomas atsidavė tik savo idėjoms, pomėgiams, polinkiams. Gamta jo

netraukusi nuo pat pradžių, priešingai, gamtos jis šalinęsis, kaip išmanydamas, tačiau jį traukęs menas, *viskas, kas dirbtina*, pareiškė jis vakar, *būtent visa, kas sukurta žmogaus*. Tapyba jį nuvylusi labai anksti, jam ji nuo pat pradžių atrodžiusi pati nedvasingiausia iš menų. Jis daug ir aistringai skaitė, bet jam niekada nešovusi į galvą mintis rašyti pačiam, nemanė, kad sugebėsiąs. O muziką pamilo iš pat pradžių, muzikoje atrado tai, ko jam trūko tapyboje ir literatūroje. Mano šeima nebuvo muzikali, kalbėjo jis, priešingai, visi mano artimieji buvo nemuzikalūs ir iš tiesų nusiteikę prieš meną. Tik po tėvų mirties galėjau atsiduoti savo pirmajam pomėgiui – menui. Tėvams reikėjo mirti, kad pagaliau tikrai galėčiau daryti, ką noriu, jie visada trukdė man gilintis į savo pomėgius ir svajones. Mano tėvas buvo nemuzikalus žmogus, pasakė jis, o mano motina, manau, muzikali, netgi labai, bet jos vyras laikui bėgant *išmušė* jai muzikalumą iš galvos. Mano tėvai buvo *siaubingi sutuoktiniai*, kalbėjo jis, jie slapčia nekentė vienas kito, bet negalėjo ir išsiskirti. Turtas ir pinigai laikė juos kartu, tokia yra tiesa. Pas mus ant sienų kabėjo daug gražių, brangių paveikslų, pasakojo jis, bet tėvai ištisus dešimtmečius nė karto į juos nepažvelgė, mes turėjome lentynose daug tūkstančių knygų, bet per dešimtmečius jie nė vienos knygos neperskaitė, pas mus stovėjo fortepijonas „Bösendorfer", bet juo metų metus niekas negrojo. Jei to fortepijono dangtis būtų buvęs suvirintas, jie būtų to nepastebėję, pasakė jis. Mano tėvai turėjo ausis, bet nieko negirdėjo, jie turėjo akis, bet nieko nematė, jie turėjo ir širdį, bet nieko nejautė. Tokiame šaltyje aš užaugau, pasakė jis. Man neteko skursti, bet kasdien grimzdau į vis gilesnę neviltį, sakė jis. Visa mano vaikystė buvo vien tik ilgas

nevilties metas. Tėvai manęs nemylėjo, aš jų irgi nemylėjau. Jie man neatleido, kad padarė mane, visą gyvenimą negalėjo atleisti, kad padarė mane. Jeigu pragaras egzistuoja, o jis, savaime suprantama, egzistuoja, kalbėjo jis, tai mano vaikystė ir buvo pragaras. Tikriausiai vaikystė visada yra pragaras, vaikystė yra *tikras* pragaras, sakė jis, nesvarbu, kokia vaikystė, ji vis vien yra pragaras. Žmonės tvirtina, esą jų vaikystė buvo graži, bet iš tikrųjų ji buvo pragaras. Žmonės klastoja viską, taigi suklastoja ir savo vaikystę. Jie tvirtina: „Mano vaikystė buvo graži", bet iš tiesų patyrė pragarą. Kuo žmogus senesnis, tuo dažniau sako, kad jo vaikystė buvusi graži, nors iš tikrųjų ji juk buvo grynas pragaras. *Pragaras neateis, pragaras jau buvo,* pareiškė jis, *nes pragaras yra vaikystė.* Kiek man kainavo jėgų ištrūkti iš to pragaro! – sušuko jis vakar. Kol mano tėvai buvo gyvi, gyvenau pragare. Tėvai užgniaužė mano sielą ir gabumus, pasakė jis. Jie laikė mane mirtinai prispaudę savo apsauginiu mechanizmu, kalbėjo jis. Tėvams reikėjo mirti, kad aš galėčiau pradėti gyventi, kai jie mirė, aš atgijau. Iš tiesų mane atgaivino muzika, pasakė jis vakar. Bet aš, žinoma, nenorėjau ir negalėjau būti nei kuriantis, nei atliekantis menininkas, sakė jis, bent jau ne kuriantis ar atliekantis muzikas, o *kritiškas. Aš esu kritiškas menininkas,* pasakė jis, visą gyvenimą buvau kritiškas menininkas. Jau vaikystėje buvau kritiškas menininkas, sakė jis, mano vaikystės aplinkybės visai natūraliai pavertė mane kritišku menininku. Aš išties jaučiuosi esąs menininkas, kritiškas menininkas, o kaip toks, žinoma, esu ir kuriantis, taigi esu *atliekantis ir kuriantis kritiškas menininkas,* sakė jis. Maža to, esu kuriantis ir atliekantis kritiškas laikraščio „Times" menininkas, pridūrė jis. Savo trumpus pranešimus „Times"

aš laikau meno kūriniais, ir manau, kad kaip jų autorius visada esu tapytojas, muzikas ir rašytojas – viskas kartu. Jaučiu milžinišką malonumą žinodamas, kad kaip šių meno kūrinių, skirtų „Times", autorius, esu tapytojas, muzikas ir rašytojas pervien, tai man *didžiausias* malonumas. Taigi aš nesu, kaip tapytojai, vien tik tapytojas, nesu, kaip muzikai, vien tik muzikas, ir nesu, kaip rašytojai, vien tik rašytojas, sakau jums, *aš esu tapytojas, muzikas ir rašytojas pervien*. Man didžiausia laimė, tarė jis, būti *visų menų menininku*, bet sykiu priklausyti tik vienam menui. Gali būti, pasakė jis, kad kritiškas menininkas yra tas, kuris būdamas visuose menuose užsiima savo vieninteliu menu ir daro tai sąmoningai, absoliučiai sąmoningai. Tai suvokdamas aš jaučiuosi laimingas. Todėl jau daugiau nei trisdešimt metų esu laimingas, kalbėjo jis, nors iš principo esu nelaimingas žmogus. Mąstantis žmogus yra iš principo nelaimingas, pasakė jis vakar. Bet net ir toks nelaimingas žmogus retkarčiais gali patirti laimę, kalbėjo jis, tikrąja to žodžio ir sąvokos prasme tiesiog *pramogai*. Vaikystė yra juoda skylė, į kurią tave įstumia tėvai ir iš kurios pats turi išlipti niekieno nepadedamas. Didžiajai daliai žmonių taip ir nepavyksta išlipti iš tos duobės, vadinamos vaikyste, iki gyvos galvos jie tūno toje duobėje ir jaučia pagiežą. Dauguma žmonių todėl ir yra pagiežingi, kad negali išsikapanoti iš vaikystės duobės. Kad išliptum iš jos, reikia antžmogiškų pastangų. Ir jeigu neišsikapstėme iš vaikystės duobės, iš tos juodos duobės, pakankamai anksti, tai niekada ir neišsikapstysime, pasakė jis. Tėvams reikėjo mirti, kad galėčiau išlipti iš juodos vaikystės duobės, kalbėjo jis, jie turėjo būti *galutinai mirę*, žinot, *iš tikrųjų visiems laikams*, kad galėčiau išlįsti iš vaikystės duobės. Jei

tik būtų galėję, tėvai būtų mane vos gimusį įkišę į savo seifą prie papuošalų ir vertybinių popierių, pasakė jis. Mano tėvai buvo pagiežingi, visą gyvenimą kentėję dėl savo pagiežos. Matau ją visose tėvų nuotraukose, kurios man liko, ir jaučiu tą jų pagiežą kaskart pažvelgęs į jas. Beveik visų vaikų tėvai atrodo pagiežingi. Visuose veiduose įsirėžę pagieža ir nusivylimas, kitokio veido beveik ir nepamatysit, galite valandų valandas vaikščioti, pavyzdžiui, po Vieną, ir visuose veiduose matysite tik pagiežą ir nusivylimą, provincijoje irgi ne kitaip, provincijos veidai taip pat kupini pagiežos ir nusivylimo. Tėvai mane padarė, o kai pamatė, *ką* jie padarė, išsigando ir, kad būtų galėję, būtų sugrąžinę mane ten, iš kur atsiradau. O kadangi jie negalėjo manęs įkišti į savo seifą, įstūmė į juodą vaikystės duobę, iš kurios taip ir neišsiropščiau, kol jie buvo gyvi. Tėvai pasidaro vaikus visiškai neatsakingai, o kai pamato, ką padarė, išsigąsta, užtat visada, gimus vaikams, mes matome tik išsigandusius tėvus. Padaryti vaiką ir suteikti gyvybę, kaip kartais veidmainiškai sakoma, reiškia tik viena – atnešti į pasaulį sunkią nelaimę, o paskui visi tos sunkios nelaimės išsigąsta. Gamta visais laikais tėvus paversdavo kvailiais, pasakė jis, ir tie kvailiai įstumdavo nelaimingus vaikus į juodas vaikystės skyles. Žmonės be jokio gėdos jausmo tvirtina turėję laimingą vaikystę, o iš tikrųjų ji buvo nelaiminga, nuo jos pavyko pabėgti tik iš pačių paskutiniųjų jėgų, būtent dėl *šios* priežasties jie ir tvirtina turėję laimingą vaikystę, nes išsigelbėjo iš vaikystės pragaro. Pabėgti nuo vaikystės – tai tas pats, kas pabėgti iš pragaro, tada sakoma, tas ir anas turėjęs laimingą vaikystę, taip tausojant gimdytojus, tėvus, kurių nėra reikalo tausoti, kalbėjo jis.

Teigti turėjus laimingą vaikystę, taip tausojant tėvus, yra grynų gryniausia visuomeninė niekšybė. Mes tausojame tėvus, užuot juos apkaltinę ir nuteisę iki gyvos galvos už žmonių pradėjimą, pareiškė jis vakar. Trisdešimt penkerius metus tėvai laikė mane uždarę vaikystės duobėje, sakė jis. Trisdešimt penkerius metus jie engė mane visais įmanomais būdais, kamavo klaikiausiais metodais. Aš nė per nago juodymą neprivalau gailėti tėvų, jie to nė kiek nenusipelno, pasakė jis. Jie mano atžvilgiu padarė du nusikaltimus, du sunkius nusikaltimus, pasakė jis, jie mane pagimdė ir jie mane engė, jie, neatsiklausę manęs, pagimdė mane, o pagimdę ir išmetę į šį pasaulį, pradėjo engti, jie įvykdė gimdymo nusikaltimą ir engimo nusikaltimą. Ir jie be menkiausios tėviškos atodairos įstūmė mane į juodą vaikystės duobę. Kaip žinote, aš turėjau seserį, anksti mirusią, pasakė jis, kuri išsigelbėjo nuo tėvų tik savo ankstyva mirtimi, su ja tėvai elgėsi taip pat beatodairiškai, kaip su manimi, jie engė mane ir mano seserį savo pačių nusivylimo trauma, ir sesuo ilgai neišlaikė, vieną balandžio dieną ji staiga numirė, visiškai netikėtai, kaip gali atsitikti tik paaugliams, jai buvo devyniolika, žinot, ir staiga sustojo širdis, tuo tarpu motina antrame aukšte ruošė tėvo gimimo dienos puotą, lakstė pirmyn atgal po visą aukštą, kad tik nepadarytų kokios klaidos, lakstė su visomis, kiek tik yra, lėkštėmis, taurėmis, servetėlėmis, kepiniais ir beveik išvarė mane su seserimi iš proto su tais savo gimtadienio pasiruošimais, kuriais buvo apsėsta nuo pat ankstyvo ryto, vos tėvas išėjo iš namų, motina, kaip minėjau, kaip patrakusi įpuolė į didžiausią gimtadienio isteriją, siuntinėjo mane ir seserį laiptais aukštyn žemyn, į rūsį ir visas priemenes pirmyn atgal, be perstojo bijodama padaryti

kokią nors klaidą, žodžiu, varinėjo mus su seserimi po visus namus dėl tos gimtadienio puotos, ir visą tą laiką – labai gerai prisimenu – aš svarsčiau, ar tai penkiasdešimt aštuntasis, ar penkiasdešimt devintasis mūsų tėvo gimtadienis; visą laiką bėgiojau po namų kambarius ir galvojau, ar jam sukanka penkiasdešimt aštuoneri, ar penkiasdešimt devyneri, o gal net ir šešiasdešimt, bet jam tiek nebuvo, vėliau išaiškėjo, kad tai vis dėlto buvo penkiasdešimt devintasis tėvo gimtadienis, pasakojo Rėgeris. Man buvo liepta atidaryti visus langus ir įleisti šviežio oro; dar anuomet, jau vaikystėje ir jaunystėje, aš nekenčiau skersvėjo, bet motinos įsakytas privalėjau atidaryti visus langus ir išvėdinti namus, kalbėjo jis, taigi nuolat turėjau daryti tai, ko nekenčiu, o nekenčiau aš nieko labiau nei per visus langus leisti į namus šviežią orą, nekenčiau iš visų pusių į namus pučiančio *skersvėjo,* kalbėjo jis, bet, savaime suprantama, priešintis tėvų įsakymams negalėjau, visada visus tėvų įsakymus tiksliai įvykdydavau, niekada nebūčiau išdrįsęs nepaklusti tėvų įsakymui, nesvarbu, ar įsakymas buvo motinos, ar tėvo, aš juos visus kaip robotas tiksliai įvykdydavau, sakė Rėgeris, nes bijojau tėvų bausmės, o tėvų skirta bausmė visada būdavo klaiki ir žiauri, aš bijojau tėvų kankinimo, todėl visada visus tėvų įsakymus, – nesvarbu kokius, net, mano nuomone, pačius nesąmoningiausius, – žinoma, kuo tiksliausiai įvykdydavau, kalbėjo jis, tad, pavyzdžiui, per tą tėvo gimtadienį atidaryti visus langus ir padaryti skersvėjį man buvo savaime suprantama. Motina švęsdavo visus mūsų gimtadienius, nė vienas gimtadienis neliko neatšvęstas, o aš nekenčiau švęsti gimimo dienos, kaip jūs jau tikriausiai supratote, apskritai nekenčiu iškilmių,

nekenčiu visų švenčių, visų iškilmių iki šiol, man nieko nėra atgrasesnio už šventimą ir sveikinimus, aš esu švenčių nekentikas, pareiškė jis, nuo pat vaikystės nekenčiau švęsti, ypač stipriai nekenčiau gimtadienių, nesvarbu kieno, o labiausiai už viską nekenčiau, kai būdavo švenčiama vieno iš tėvų gimimo diena; kaip žmonės gali švęsti gimtadienius, nuolat klausiau savęs, kai būti pasaulyje apskritai yra grynų gryniausia nelaimė, aš visada galvojau taip: jeigu žmonės per savo gimimo dieną surengtų gedulingą minėjimą, taip sakant, paminėtų tą *piktadarybę, kurią jiems padarė gimdytojai*, tuomet aš tai suprasčiau, bet šventimo – tikrai ne! O mano tėvo gimtadienius švęsdavome su klaikia pompastika, būdavo sukviečiami visi, kiek tik įmanoma, mano nekenčiami žmonės ir tada be soties valgoma, geriama, o šlykščiausias dalykas visada, žinoma, būdavo sveikinimo kalbos, skiriamos jubiliatui, ir dovanos, dovanojamos jubiliatui. Juk nėra nieko veidmainiškesnio už gimtadienio šventes, kurioms žmonės nepagaili nieko, nėra nieko koktesnio už gimtadienių veidmainiškumą ir apsimetinėjimą, kalbėjo jis. Mano sesuo iš tikrųjų mirė per penkiasdešimt devintąjį tėvo gimtadienį, pasakė Rėgeris. Aš stovėjau pasislėpęs nuo skersvėjo už vieno kampo antrame aukšte ir stebėjau savo motiną, su gimtadieniška isterija neapsakomu greičiu lakstančią po visus kambarius, tai nešančią vazą iš vieno kambario į kitą, tai cukrinę nuo vieno stalo ant kito, vieną staltiesę šen, kitą staltiesę ten, vieną knygą šen, kitą knygą ten, vieną gėlių puokštę šen, kitą ten, kai staiga apačioje, pirmame aukšte, išgirdau duslų trinktelėjimą, pasakojo Rėgeris. Motina sustojo, nes ir ji išgirdo duslų trinktelėjimą apačioje. Motina, išgirdusi trinktelėjimą, sustingo kaip įbesta toj vietoj, kur stovėjo, ir

jos veidas išblyško, kalbėjo Rėgeris. Atsitiko kažkas siaubinga, tą akimirką ši mintis pervėrė tiek mane, tiek motiną. Nulipau iš antro aukšto į pirmąjį ir radau savo seserį gulinčią negyvą priemenėje. Taip, taip, tokia staigi mirtis sustojus širdžiai – pavydėtina. Jeigu mus pačius ištiktų tokia mirtis, tai būtų didžiausia laimė, pasakė jis. Mes trokštame greitos, neskausmingos mirties, bet dažnai mums tenka ilgai, metų metus merdėti, vakar pasakė Rėgeris ir paskui pridūrė, kad jį šiek tiek paguodžia tai, jog jo žmona neilgai kankinusis, ne metų metus, kaip kad kartais būna, sakė jis, o tik kelias savaites. Tačiau iš tikrųjų, žinoma, nėra paguodos praradus žmogų, kuris visą gyvenimą buvo pats artimiausias. Yra ir toks metodas, pasakė jis vakar, prisiminiau aš šiandien, tai yra po dienos, stebėdamas jį iš šono, o už jo – Irziglerį, kuris akimirkai užsuko į Sebastiano salę neatkreipdamas į mane dėmesio, taigi vis dar stebėdamas Rėgerį, vis dar žvelgiantį į Tintoretto *Žilabarzdį vyrą*, girdėjau jį sakantį, kad yra ir metodas viską paversti karikatūra. Didį reikšmingą paveikslą, pasakė jis, mes galime pakęsti tik tuo atveju, jei paverčiame jį karikatūra, lygiai taip pat mes nepakenčiame nei didžių žmonių, nei vadinamųjų reikšmingų asmenybių, kalbėjo jis, mums reikia juos sukarikatūrinti. Kai ilgėlesnį laiką stebime paveikslą, net patį rimčiausią, mums būtina paversti jį karikatūra, kad galėtume pakęsti, tas pats ir su tėvais, su viršininkais, jeigu tokių turime, tiesiog visą pasaulį turime paversti karikatūra, pareiškė jis. Pažiūrėkite ilgesnį laiką į Rembrandto autoportretą, nesvarbu kurį, jis jums garantuotai neilgai trukus virs karikatūra, ir jūs nusisuksite. Ilgėliau įsižiūrėkite į savo tėvo veidą, jis taps jums karikatūra, ir jūs nuo jo nusisuksite. Paskaitykite

Kantą *įdėmiai ir dar įdėmiau*, ir jus staiga ištiks juoko priepuolis, pasakė jis. Kiekvienas originalas iš esmės yra klastotė, pasakė jis, jūs suprantate, ką turiu omeny. Be abejo, yra pasaulyje, gamtoje – vadinkite, kaip norite, – reiškinių, kurių *negalime* paversti juokingais, tačiau mene *viskas* gali būti *pajuokta*, kiekvieną žmogų, kai panorime, kai mums prireikia, galima padaryti juokingą ir paversti jį karikatūra, pasakė jis. Žinoma, jeigu tik sugebame pajuokti, nes, po teisybei, sugebame ne visada, o tada mus griebia neviltis ir paskui velnias, pasakė jis. Kiekvienas meno kūrinys, nesvarbu koks, gali būti pajuoktas, kalbėjo Rėgeris, jis jums pasirodo didis, o jūs per vieną akimirką paverčiate jį juokingu, kaip ir žmogų, kurį tiesiog privalote paversti juokingu, nes kitaip negalite. Bet dauguma žmonių *iš tikrųjų* yra juokingi ir dauguma meno kūrinių yra *iš tikrųjų* juokingi, pasakė jis, tada jums net nebereikia stengtis jų pajuokti ir paversti karikatūra. Kita vertus, dauguma žmonių net ir nesugeba karikatūrinti, jie ligi pat galo į viską žiūri siaubingai rimtai, kalbėjo jis, jiems karikatūros idėja net nešauna į galvą, sakė jis. Jie eina į audienciją pas popiežių, kalbėjo jis, ir laiko tiek popiežių, tiek audienciją pačiu rimčiausiu dalyku per visą savo gyvenimą; net juokinga, popiežių istorijoje pilna karikatūrų, pasakė jis. Žinoma, Šv. Petro bazilika yra didi, pasakė jis, bet ji ir juokinga. Įeikite į Šv. Petro baziliką ir išsilaisvinkite nuo šimtų, tūkstančių ir milijonų katalikiškų istorijos melagysčių, neteks ilgai laukti ir visa Šv. Petro bazilika jums pasirodys juokinga. Nueikite privačios audiencijos ir laukite popiežiaus, – dar nespėjus jam ateiti jis jums pasirodys juokingas, nes jis iš tikrųjų yra juokingas, kai pasirodo viešumoj su savo baltu kičiniu gryno šilko apredu.

Kad ir kur pažvelgtumėte, Vatikane viskas atrodys absurdiška, jeigu sugebėsite išmesti iš galvos katalikiškas istorijos melagystes, katalikiškus istorijos sentimentus, katalikų kišimąsi į pasaulio istoriją, kalbėjo Rėgeris. Įsivaizduokite katalikų popiežių, sėdintį sau kaip gudri išpustyta lėlė keliauninkė, keliaujanti aplink pasaulį, po tuo savo neperšaunamo stiklo gaubtu, apsuptą savo išpustytų gudrių vyresniųjų ir žemesniųjų lėlių, kaip tai atstumiančiai juokinga. Pakalbėkite su kuriuo nors iš mūsų paskutiniųjų nuolat aimanuojančių karalių, pamatysite, koks jis juokingas, arba su kuriuo nors iš mūsų riboto mąstymo komunistų vadų, – koks jis juokingas. Nueikite į Naujųjų metų priėmimą pas mūsų šnekųjį prezidentą ir paklausykite tų senatvinių valstybės tėvo nusišnekėjimų, jus supykins nuo absurdiškumo. Imperatorių laidojimo rūsys, Hofburgo rūmai – kokie šleikščiai juokingi, pasakė jis. Nueikite į Maltiečių bažnyčią ir pažvelkite į tuos Maltos ordino riterius su savo juodais abitais, žibinančius savo baltas pseudoaristokratiškas bukas galvas po bažnyčios lempomis, ir jūs pajusite, kokie jie apgailėtini. Pasiklausykite katalikų kardinolo pamokslo, sudalyvaukite inauguracijoje universitete, kaip juokinga. Kad ir kur šioje šalyje nukreiptume žvilgsnį, visur žvelgsime į absurdo srutų duobę, pasakė Rėgeris. Kiekvieną rytą mums veidus užlieja gėdos raudonis dėl tokios gausybės juokingo absurdo, mano mielas Acbacheri, tokia yra tiesa. Nueikite, Acbacheri, į premijos įteikimo iškilmes, kaip juokinga; ten sukiojasi juokingos figūros; kuo pompastiškiau elgiasi, tuo juokingiau atrodo, pasakė jis, visa tai – gryna karikatūra, tiesiog viskas iš eilės. Vadinate gerą žmogų savo draugu, bet paskui jis staiga gauna garbės profesoriaus vardą, nuo

to laiko ima vadintis profesoriumi, ant laiškų popieriaus įsispaudžia titulą *profesorius*, o jo žmona mėsininko parduotuvėje pasirodo jau kaip *ponia profesorienė*, kad nereikėtų ilgai laukti eilėje kaip kitoms, kurių vyrai ne profesoriai. Kaip juokinga, tarė jis. Auksiniai laiptai, auksinės kėdės, auksiniai suolai Hofburgo rūmuose įsikūrusioje prezidentūroje, kalbėjo jis, ir ant jų įsitaisę vien pseudodemokratiški idiotai, kaip juokinga. Jūs einate Kerntner gatve, ir viskas joje juokinga, visi žmonės juokingi, be išimties, einate per visą Vieną skersai ir išilgai, ir visa Viena jums staiga pasirodo apgailėtinai juokinga, visi praeiviai – juokingi žmonės, viskas, pro ką jūs praeinate, – juokinga, jūs gyvenate absoliučiai juokingame ir iš tikrųjų smukusiame pasaulyje, pasakė jis. Staiga jums tenka visą pasaulį paversti karikatūra. Jūs turite jėgų paversti pasaulį karikatūra, pasakė jis, sutelkiate visas dvasios jėgas, kurių reikia, kad išgyventumėte, nes tai vienintelis būdas, pasakė jis. Pagaliau mes valdome tik tai, kas mums pasirodo juokinga, mes pažengiame pirmyn tik tada, kai pasaulis ir gyvenimas mums pasirodo esąs juokingas, nėra jokio kito, geresnio metodo, pasakė jis. Susižavėjimo būsenos mes ilgai ištverti negalime ir palūžtame, jeigu laiku iš jos neišsivaduojame, pasakė jis. Aš pats niekada gyvenime nieko negarbinau, žavėjimasis man – svetimas dalykas; kadangi stebuklų nebūna, tai man nebuvo ir kuo žavėtis, niekas manęs neatstumia labiau nei matyti besižavinčius žmones, tiesiog susergančius iš susižavėjimo kuo nors. Jūs nueinate į bažnyčią, o ten žmonės žavisi, nueinate į muziejų, ir ten žmonės žavisi. Nueinate į koncertą, – žmonės žavisi, tai atgrasu. Tikras protas žavėjimosi nepripažįsta, jis konstatuoja, gerbia, vertina, bet tai ir

viskas, pasakė jis. Žmonės eina į visas bažnyčias ir visus muziejus tarsi užsikrovę ant pečių susižavėjimo kuprines, todėl iš esmės jie vaikšto taip kokčiai susikūprinę, kalbėjo jis. Aš dar nesu matęs žmogaus, visiškai normaliai įeinančio į bažnyčią arba į muziejų, visų kokčiausia stebėti žmones, pagaliau pasiekusius savo garbinamą kelionės tikslą, pavyzdžiui, Knosą arba Agridžentą, nes tie žmonės keliauja dėl nieko kito, kaip tik žavėtis, pasakė jis. Žavėjimasis apakina, pasakė Rėgeris vakar, garbintoją jis atbukina. Dauguma žmonių, pradėjusių žavėtis, jau niekada nebegali liautis, todėl jie tampa buki. Dauguma žmonių visą gyvenimą būna buki tik todėl, kad žavisi. Žavėtis nėra kuo, kalbėjo Rėgeris vakar, nėra, visiškai nėra. Kadangi žmonėms gerbti ir vertinti per sudėtinga, jie žavisi, taip jiems pigiau, anot Rėgerio. Žavėtis lengviau nei gerbti ir vertinti, žavėjimasis yra bukagalvio savybė, pasakė Rėgeris. Žavisi tik bukapročiai, o protingi nesižavi, jie gerbia, vertina, supranta, tik tiek. Bet kad galėtum gerbti, vertinti, suprasti, reikalingas protas, o kaip tik proto žmonės ir neturi, nedvasingi ir visiškai nemąstantys keliauja jie žiūrėti piramidžių, sicilietiškų kolonų, persiškų šventovių ir apibarsto save bei savo bukumą žavėjimosi pelenais, kalbėjo jis. Žavėjimosi būsena yra silpnaprotystės būsena, panirę į šią būseną gyvena beveik visi. Apimti šios silpnaprotystės būsenos jie eina ir į Dailės istorijos muziejų, pasakė jis. Žmonės sunkiai bepaneša savo susižavėjimą, bet neturi drąsos palikti jį rūbinėje kartu su paltu. Todėl jie slankioja per visas šitas sales užsikrovę tokią sunkią žavėjimosi naštą, kad bežiūrint pilvą susukti gali, anot Rėgerio. Bet žavėjimasis yra ne tik vadinamųjų neišsilavinusių žmonių požymis, priešingai, jis būdingas

baisiu, tiesiog gąsdinančiu mastu visų pirma vadinamiesiems išsilavinusiems žmonėms, o tai dar atgrasiau. Neišsilavinęs žavisi, nes paprasčiausiai yra per kvailas, kad nesižavėtų, bet išsilavinęs taip elgiasi todėl, kad yra iškrypėlis, pasakė Rėgeris. Vadinamųjų neišsilavinusių žmonių žavėjimasis visiškai natūralus, bet vadinamųjų išsilavinusiųjų žavėjimasis yra tiesiog aukščiausio laipsnio iškrypimas, pasakė Rėgeris. Pavyzdžiui, Beethovenu, amžinoje depresijoje paskendusiu valstybiniu menininku, totaliu valstybiniu kompozitoriumi, žmonės žavisi, bet iš esmės Beethovenas juk buvo iki kaulų smegenų atstumiantis reiškinys, Beethoveno muzika yra daugiau ar mažiau komiška, klausydamiesi Beethoveno mes be paliovos girdime komišką bejėgiškumą, dundėjimą, titaniškumą ir maršo muzikos bukumą, netgi jo kamerinėje muzikoje. Pasak Rėgerio, klausydamiesi Beethoveno mes girdime veikiau triukšmą nei muziką, valdiškai buką natų maršą. Kai ilgėliau klausau Beethoveno, pavyzdžiui, *„Herojinės" simfonijos*, klausau labai įdėmiai ir iš tikrųjų panyru į filosofinę-matematinę būseną ir ilgą laiką išlieku tos filosofinės-matematinės būsenos, pasakė Rėgeris, kol staiga *išvystu* „Herojinės" simfonijos kūrėją, ir tada man viskas sugriūva, nes Beethoveno muzikoje *iš tikrųjų viskas marširuoja*, klausausi „Herojinės", kuri tikrai yra filosofiška, iki kaulų smegenų filosofiškai matematiška muzika, kalbėjo Rėgeris, ir staiga man viskas apkarsta ir sugriūva, nes kažkurią akimirką išgirstu Beethoveno žlugimą, Filharmonijos orkestras groja sau toliau, lyg niekur nieko, o aš tuo tarpu *girdžiu* jo žlugimą, *matau* jo maršų prigrūstą galvą, suprantate, ką turiu omeny, pasakė Rėgeris. Beethoveno aš nebegaliu pakęsti ir lygiai taip pat negaliu

apsikęsti, kai girdžiu kurį nors iš mūsų pilvotų arba lieknų dainininkų mirtinai nudainuojantį *Žiemos kelionę*, žinot, nes dainininkas, vilkintis fraką, pasirėmęs ant fortepijono ir dainuojantis *Varną*, man visada buvo nepakenčiamas ir juokingas, jis man yra tikras karikatūros įsikūnijimas, kalbėjo Rėgeris, nėra nieko juokingesnio nei fraką vilkintis, prie fortepijono stovintis solistas, atliekantis dainas arba arijas. Kokia nuostabi yra Schuberto muzika, kai nematome, kaip ji atliekama, kai nematome tų silpnapročių pasipūtusių garbanotų interpretatorių, bet, deja, mes juos matome, kai sėdime koncertų salėje, viskas nuo to tampa tik gėdinga ir juokinga, tikra vizuali ir akustinė katastrofa. Nežinau, pasakė Rėgeris, kurie yra juokingesni ir gėdingesni: pianistai ar dainininkai prie fortepijono, manau, kad tai priklauso nuo dvasinės būsenos, kuri mus kaip tik tuo momentu apėmusi. Žinoma, kad viskas, ką matome, kai muzika gyvai atliekama, yra juokinga, karikatūriška ir todėl gėdinga, pasakė jis. Dainininkas yra juokingas ir gėdingas, nesvarbu, kaip jis dainuoja, nesvarbu, jis tenoras ar bosas, visos dainininkės visada yra tik juokingos ir gėdingos, kad ir ką jos vilkėtų, kad ir kaip dainuotų, kalbėjo jis. Griežiantis arba timpčiojantis žmogus ant scenos – tai tiesiog juokinga, pasakė jis. Netgi *smirdintis storulis* Bachas prie Šv. Tomo bažnyčios vargonų tebuvo juokinga ir didžiai gėdinga figūra, apie tai net nėra ko diskutuoti. Ne, ne, menininkai, net patys svarbiausieji ir, kaip sakoma, didžiausieji, yra tiesiog kičiniai, gėdingi ir juokingi. Toscanini, Furtwängleris, vienas per mažas, kitas per aukštas, – abu juokingi ir kičiniai. O nueikite į teatrą, tai jus nuo tiek absurdiškumo, gėdingumo ir kičo tiesiog supykins. Nesvarbu, kas ir kaip ten vaidinama, jus

supykins. Ar jie vaidina klasiką, ar ką nors populiaraus, jus vis tiek supykins. O kas gi dar yra klasikinės ir šiuolaikinės vadinamosios aukštosios ir populiariosios pjesės, jei ne teatro apsijuokimas ir gėdingas kičas, kalbėjo jis. Visas pasaulis šiandien yra juokingas, neišmatuojamai gėdingas ir, be to, kičinis, tokia yra tiesa. Prie Rėgerio priėjo Irzigleris ir pašnibždėjo jam kažką į ausį. Rėgeris atsistojo, apsidairė ir su Irzigleriu išėjo iš Bordonės salės. Pažvelgiau į laikrodį, buvo be dešimt pusė dvylikos. Viena iš priežasčių, kodėl atėjau į muziejų jau pusę vienuolikos, buvo labai paprasta – kad nepavėluočiau, nes Rėgeris nieko daugiau nereikalavo taip giežtai kaip punktualumo, kaip ir aš pats nieko griežčiau nereikalauju nei punktualumo, punktualumas bendraujant su žmonėmis man yra tikrai visų svarbiausias dalykas. Aš pakenčiu tik punktualius žmones ir nepakenčiu nepunktualių. Punktualumas yra esminė Rėgerio savybė, kaip ir mano, jeigu aš su kuo nors sutariau susitikti, tai *ateisiu punktualiai*, kaip ir Rėgeris punktualiai laikosi visų susitarimų, apie punktualumą jis man yra išdėstęs daugybę paskaitų, taip pat ir apie patikimumą, punktualumas ir patikimumas žmogui yra svarbiausi, dažnai tvirtina Rėgeris. Galiu pasakyti, kad esu iki kaulų smegenų punktualus žmogus, nepunktualumo visada nekenčiau, be to, niekada nebūčiau galėjęs sau jo leisti. Rėgeris yra pats punktualiausias žmogus, kokį pažįstu. Jis dar *niekada gyvenime nėra pavėlavęs, bent jau ne dėl savo kaltės*, kaip jis pats sako, lygiai kaip ir aš niekada savo gyvenime, bent jau suaugęs, nesu pavėlavęs dėl savo kaltės, nepunktualieji man yra kokčiausi iš visų, su nepunktualiais žmonėmis neturiu nieko bendro, su jais nebendrauju, su nepunktualiais aš neturiu ir nenoriu turėti

jokių reikalų. Nepunktualumas yra grubus apsileidimas, kurį niekinu ir kuriuo bjauriuosi, jis atneša žmonėms vien tik netvarką ir bėdas. *Nepunktualumas yra liga, nepunktualiajam nešanti mirtį,* kartą pareiškė Rėgeris. Jis atsistojo ir paliko Bordonės salę kaip tik tuo metu, kai į ją įėjo senų vyriškių grupė, rusų, kaip iš karto konstatavau, vedamų, kaip irgi iš karto sugebėjau konstatuoti, ukrainietės vertėjos, jie praėjo pro pat mane taip arti, kad nustūmė į šoną, visai į kampą. Žmonės grūdasi į salę, nustumia žmogų ir net neatsiprašo, pamaniau ir pasijutau dar ir prispaustas prie sienos. Rėgeris išėjo iš Bordonės salės po to, kai Irzigleris jam kažką pašnibždėjo į ausį, ir tuo pat metu į Bordonės salę įėjo rusų grupė ir ten išsirikiavo, ir ta grupė įėjo ir išsirikiavo Bordonės salėje būtent taip, kad aš pats iš Sebastiano salės į Bordonės salę pažvelgti nebegalėjau, ta rusų grupė visiškai užstojo man Bordonės salės vaizdą. Mačiau tik rusų nugaras ir girdėjau, ką ukrainietė vertėja gražbyliauja; kaip ir visi kiti gidai Dailės istorijos muziejuje, ji malė liežuviu nesąmones, tuos pačius įprastus niekam tikusius pliurpalus, grūsdama juos į savo aukų iš Rusijos galvas. *Štai čia, matote, kalbėjo ji, pažiūrėkite į lūpas, čia matote, tęsė ji, atlėpusias ausis, štai ten atkreipkite dėmesį į švelniai rožinius angelų skruostus, štai čia fone matote horizontą,* tarsi kiekvienas ir be šių idiotiškų komentarų nematytų viso šito Tintoretto paveiksluose. Muziejų gidai visada elgiasi su jiems patikėtaisiais kaip su avigalviais, kaip su didžiausiais avigalviais, nors jie toli gražu nėra tokie jau avigalviai, gidai jiems visų pirma aiškina tai, kas ir taip absoliučiai aiškiai matyti ir ko visai nebereikia aiškinti, bet jie vis tiek aiškina ir aiškina, rodo ir rodo, kalba ir kalba. Muziejų gidai yra niekas daugiau kaip pasipūtusios

pliurpimo mašinos, užvedančios pačios save ir veikiančios tol, kol trunka ekskursija po muziejų, tos pliurpimo mašinos iš metų į metus šneka tą patį per tą patį. Muziejų gidai tėra pasipūtę plepiai, apie meną neturintys nė menkiausio supratimo, bet be jokių skrupulų išnaudojantys meną savo kokčiu pliurpimu. Muziejų gidai kiaurus metus tarška tuos savo menotyros pliurpalus ir dar gauna už tai krūvą pinigų. Buvau nustumtas rusų grupės į kampą ir nemačiau nieko kito, išskyrus rusų nugaras, tai yra vien tik sunkius rusiškus žieminius paltus, kurie visi iki vieno skleidė aštrų naftalino kvapą, nes rusai ekskursantai, reikia manyti, į paveikslų galeriją įžengė tiesiai išlipę iš autobuso, krintant dulksnai. Kadangi jau ištisus dešimtmečius mane kankina dusulys ir kiekvieną dieną daugybę kartų pamanau, kad *tuoj uždusiu*, netgi lauke, tos akimirkos, kurios iš tikrųjų truko ne vieną minutę, man buvo kokčios, įspraustas į Bordonės salės kampą aš be perstojo traukiau į save naftalinu dvokiantį orą, pernelyg sunkų mano silpniems plaučiams. Dailės istorijos muziejuje man jau ir taip labai sunku kvėpuoti, o ką bekalbėti apie tokias sąlygas, kokias sukuria rusų grupės pasirodymas. Ukrainietė gidė su rusų grupe kalbėjo vadinamąja klasikine maskvietiška tarme, kurios didesniąją dalį aš supratau, bet ausį rėžė jos siaubingas tarimas, o jeigu ji pasakydavo ką nors vokiškai, ypač *kaip* ji tarė žodį *Engelskopf* – angelo galva, tiesiog šiurpino. Iš pradžių negalėjau nuspręsti, ar vertėja atvažiavo su rusų grupe iš Rusijos, ar ji yra viena iš tų rusių emigrančių, atvykusių į Vieną po karo ir iki šiol vykstančių gyventi į Vieną, viena iš tų Rusijos žydžių emigrančių, kurios pasižymi aukštu intelektu ir Vienoje nuo seno iš už užkulisių užduoda toną, beje, Vienos

inteligentijai tai visada išeidavo į naudą. Tos Rusijos žydės inteligentės yra tikrasis intelektualus Vienos visuomeninio gyvenimo prieskonis, be jų Vienos visuomenės gyvenimas būtų neįdomus. Tiesa, kai tokie žmonės, taip sakant, suserga didybės manija ir bando viską ir visus užvaldyti, veikiai pradeda nervinti kitus, bet ši vertėja ir nėra geras pavyzdinis egzempliorius tų rusų emigrančių, kurias turiu omeny, jeigu ji apskritai yra tokia rusė emigrantė, ji man atrodo veikiau atvažiavusi į Vieną su rusų grupe iš Rusijos, jos šnekos maniera, kaip ji kalbėjo priešais rusų grupę, vis dėlto paneigia prielaidą, kad ji yra emigrantė, ir labiau rodo, kad ji atvažiavo į Vieną kartu su rusų grupe ir atvažiavo, ko gero, tą pačią dieną, bent jau man susidarė toks įspūdis, vos įdėmiau nužvelgiau jos drabužius, ypač batus, – ji nė kiek neatrodė vakarietiškai, tikriausiai ji komunistė, parengta dirbti menotyrininke, pamaniau tą akimirką, kai turėjau progą nužiūrėti ją nuo galvos iki kojų. Vienoje gyvenančios rusės emigrantės, apie kurias prieš tai kalbėjau, rengiasi daugiausia vakarietiškai, nors ir ne *taip* vakarietiškai kaip tikrieji vakariečiai, bet vis tiek vakarietiškai. Ne, ši vertėja tikrai nėra emigrantė iš Rusijos, pagalvojau sau, ji naktį atvažiavo per sieną su rusų grupe ir praėjusią naktį net nemiegojo, kaip ir jai patikėtoji grupė, taip sakant, tiesiai iš Rusijos, tiesiai iš nešvaraus autobuso rusų grupė atėjo į muziejų, galvojau sau, nes vertėja atrodo taip, kaip ir visa grupė. Kadangi rusų grupė užstojo man vaizdą, negalėjau matyti ir aksomu aptraukto suolo Bordonės salėje, tai yra negalėjau matyti, ar Rėgeris vis dar išėjęs, ar jau vėl grįžęs. Sebastiano salė, kurioje stovėjau prispaustas prie sienos, yra blogiausiai vėdinama visame Dailės istorijos muziejuje, ir tarsi tyčia būtent Sebastiano

salėje mane prie sienos turi prispausti rusų grupė, pamaniau, lyg tyčia, česnaku, fekalijomis ir drėgme atsiduodantys žmonės, galvojau. Aš visada nekenčiau žmonių sambūrių, visą gyvenimą jų vengiau, niekada nėjau į jokius žmonių susirinkimus, nes nekenčiu masių, beje, visai kaip Rėgeris, aš nieko nekenčiu labiau nei masių ir minios, be paliovos mane lydi baimė, kad masės arba minia mane uždusins, nors aš į jas net neinu. Jau būdamas vaikas aš ėjau miniai iš kelio, nekenčiau masių, žmonių susibūrimų, menkystės sankaupos, kvailumo ir melo. Taip stipriai, kaip *turėtume* mylėti kiekvieną atskirai, galvoju aš, taip mes nekenčiame masių. Bet rusų grupė buvo, žinoma, ne pirmoji, kurią mačiau Dailės istorijos muziejuje ir kuri mane tame muziejuje, taip sakant, užpuolė ir prispaudė prie sienos, pastaruoju metu Dailės istorijos muziejuje būna vis daugiau rusų grupių, atrodo, kad rusų grupės Dailės istorijos muziejuje dabar lankosi net dažniau nei italų. Rusai ir italai Dailės istorijos muziejuje visada pasirodo tik grupėmis, o anglai visada ateina ne grupėmis, bet pavieniui, prancūzai irgi visada ateina po vieną. Kai kuriomis dienomis rusų gidai ir gidės tiesiog varžosi, kuris kurį praręks, tada Dailės istorijos muziejus pavirsta kažkokiais rėksnių namais. Žinoma, dažniausiai tai atsitinka šeštadieniais, kaip tik tą dieną, kai Rėgeris ir aš *niekada* neiname į Dailės istorijos muziejų, tai, kad šiandien – šeštadienį – mes su Rėgeriu atėjome į muziejų, yra taisyklės išimtis, ir, kaip matyti, mes visada teisingai elgėmės, kad šeštadieniais nesilankėme Dailės istorijos muziejuje, nors šeštadieniais, kaip ir sekmadieniais, įėjimas nemokamas. Jau geriau aš sumokėsiu dvidešimt šilingų už bilietą, kartą pareiškė Rėgeris, bet man nereikės leistis

mindomam tų klaikių lankytojų grupių. Būti mindomam muziejaus lankytojų grupių yra Dievo bausmė, nežinau jokios baisesnės, kartą pasakė Rėgeris. Neabejoju, kad jam buvo Dievo bausmė – nors, taip sakant, ir dėl savo kaltės – susitikti su manimi Dailės istorijos muziejuje būtent šį šeštadienį, pagalvojau aš ir paklausiau savęs, kokiu tikslu? – bet atsakymo nenutuokiau. Be to, man buvo labai smalsu, ką Irzigleris jau antrą kartą šnibžda Rėgeriui į ausį, pirmąsyk jis pašnibždėjo kažką, kas Rėgerio akivaizdžiai nepalietė, bet antrą kartą – kažką tokio, kas privertė Rėgerį tučtuojau atsistoti ir išeiti iš Bordonės salės. Irzigleris kiekviena pasitaikiusia proga mėgsta pareikšti turįs *patikėtinio statusą,* tiesiog graudu darosi, kai jis tai sako, o kartoja jis tai taip dažnai, kad laikui bėgant darosi vis graudžiau. Kaskart pamatęs įeinantį Rėgerį Irzigleris linkteli galvą, jis niekada to nedaro, kai pamato įeinantį *mane.* Irzigleris jau tris kartus iš Rėgerio daugeliui metų gavo kreditą butui įsirengti, ir paskui jam to kredito nebereikėdavo grąžinti. Rėgeris daugybę kartų Irzigleriui dovanojo savo nebenešiojamus drabužius, tikrai aukščiausios rūšies rūbus iš puikios tvido medžiagos, kaip kartą pasakė man Rėgeris, – *viskas, ką aš vilkiu, yra iš Hebridų salų.* Bet Irzigleris beveik neturi kada dėvėti brangių Rėgerio drabužių, nes visą savaitę dirbdamas Dailės istorijos muziejuje vilki uniformą, išskyrus pirmadienius, bet pirmadieniais jis po namus vis tiek laksto su šaltkalvio kombinezonu, nes pirmadienis jam visada yra ūkio darbų diena. Jis viską daro pats. Pats dažo, pats obliuoja, pats kala vinis, gręžia ir net virina viską pats. Aštuoniasdešimt procentų austrų vaikšto po namus vilkėdami šaltkalvių kombinezonus, teigia Rėgeris, dauguma jų netgi

savaitgaliais ir švenčių dienomis, didžioji dalis austrų savaitgaliais ir švenčių dienomis nešioja darbinius drabužius ir dažo, kala, virina. Austrų laisvalaikis yra tikrasis jų darbo laikas, tvirtina Rėgeris. Dauguma austrų nežino, ką veikti laisvalaikiu, todėl bukai tą laiką pradirba. Visą savaitę jie sėdi kontorose arba stovi savo darbo vietose, sako Rėgeris, o savaitgaliais ir švenčių dienomis visus be išimties matai įlindusius į kombinezonus ir dirbančius ūkio darbus, jie dažo nuosavas keturias sienas, kalinėja savo stogą arba plauna mašiną. Irzigleris yra tipiškas austras, sako Rėgeris, o burgenlandiečiai yra tipiškiausi austrai iš visų. Burgenlandietis kartą per savaitę šmurkšteli dviem, daugiausia dviem su puse valandos į savo išeiginį kostiumą, kad nueitų į bažnyčią, visą kitą laiką jis dėvi darbinį šaltkalvio kombinezoną, sako Rėgeris, ir taip visą gyvenimą. Burgenlandietis visą savaitę dirba vilkėdamas šaltkalvio kombinezoną, miega neapsakomai mažai, bet gerai, savaitgaliais bei švenčių dienomis su savo išeiginiu kostiumu eina į bažnyčią sugiedoti Viešpačiui giesmės, iš karto po to kostiumą nusimeta ir įlenda į savo kombinezoną. Burgenlandiečiai net ir šiandieninėje industrinėje visuomenėje akivaizdžiai liko kaimiečiai, nors jau dešimtmečius eina dirbti į fabrikus, jie vis tiek liko tokie kaimiečiai, kokie buvo jų protėviai, burgenlandietis visada bus kaimietis, pasakė Rėgeris. Irzigleris, pasak jo, jau taip seniai gyvena Vienoje, o vis tiek liko kaimietis. Beje, kaimiečiui uniforma, nesvarbu, kokia, visada tinka, pasakė Rėgeris. Kaimietis arba dirba ūkyje, arba vilki uniformą, kalbėjo Rėgeris. Jeigu šeimoje būdavo daugiau vaikų, tai vienas tapdavo ūkininku ir toks likdavo, o kiti apsivilkdavo valdišką arba katalikišką uniformą, pasak Rėgerio, taip

būdavo visada. Burgenlandietis arba yra ūkininkas, arba įlenda į kokią nors uniformą, o jei jis negali nei būti ūkininkas, nei vilkėti uniformos, neišvengiamai žlunga, kalbėjo Rėgeris. Kaimiečiai jau ne vieną šimtmetį jei sprunka nuo ūkininkavimo, tai sprunka į uniformas, pasakė Rėgeris. Irzigleriui, jo paties nuomone, nusišypsojusi laimė, nes laisva prižiūrėtojo, kaip valstybės tarnautojo, vieta Dailės istorijos muziejuje atsiranda tik kas kelerius metus, tai yra tik tada, kai kuris nors prižiūrėtojas išeina į pensiją arba miršta. Burgenlandiečiai labai mielai įdarbinami prižiūrėtojais muziejuose, o kodėl, tai jis, Irzigleris, negalįs pasakyti, bet tai esąs faktas, kad didžioji dalis Vienos muziejų prižiūrėtojų yra iš Burgenlando. Tikriausiai todėl, kartą paaiškino Irzigleris, kad burgenlandiečiai žinomi kaip ypač sąžiningi, bet ir labai kvaili bei kuklūs žmonės. Nes jų, burgenlandiečių, iki šiol *charakteris nesugadintas.* Kai jis matąs, kaip viskas vyksta policijoje, džiaugiąsis, kad į policiją jo nepriėmė. Jis taip pat paminėjo, kad kartą turėjęs mintį eiti į vienuolyną, ten juk irgi duodami rūbai, o vienuolynai ieško prieauglio kaip niekada anksčiau, bet kaip *vienuolis pasaulietis* jis *tik būtų buvęs,* jo žodžiais tariant, *išnaudojamas vyresniųjų kunigų, kurie vienuolynuose susikuria gana patogų gyvenimą jiems visiškai paklusnių vienuolių pasauliečių sąskaita.* Jį ten tik būtų privertę *kapoti malkas ir šerti kiaules,* vasarą – deginant saulei rūšiuoti kopūstų galvas, o žiemą – kasti sniegą nuo vienuolyno takų, sakė jis. *Vienuoliai pasauliečiai* vienuolynuose yra vargšai sliekai, kartą pasakė Irzigleris, o jis nenorėjęs būti vargšas sliekas. Tiesą sakant, jo tėvams būtų labai patikę, jei jis būtų stojęs į vienuolyną, *aš būčiau galėjęs tuojau pat įstoti į vienuolyną,* sakė jis, nes jo jau laukę

Tirolyje. Pasak Irziglerio, būti vienuoliu pasauliečiu yra dar blogiau nei kaliniu kalėjime. *Įšventinti į kunigus vienuoliai*, pasak jo, *gyvena gerai, bet vienuoliai pasauliečiai* tėra *niekas kitas kaip vergai*. Anot jo, vienuolynuose iki šiol karaliaujanti viduramžiška vergovė, vienuoliai pasauliečiai laikomi nieku, o valgyti gauna tik tai, kas lieka nuo kitų. Jis nenorėjęs tarnauti pilvotiems teologams, – kaip sako Rėgeris, – *Dievo išnaudotojams*, kurie vienuolynuose vartosi kaip inkstai taukuose; jis spėjęs laiku pasakyti *ne*. Rėgeris esą kartą nuėjęs su Irziglerio šeimyna į Praterio parką, Rėgerio žmona tuo metu jau sunkiai sirgusi. Į vaikus jis, Rėgeris, visada reaguodavęs jautriai, pakęsdavęs juos nebent labai trumpai, jis neidavo prie vaikų, jeigu būdavo kaip tik pačiame *darbo proceso* įkaršty, tai buvęs tikras nuotykis vieną dieną pakviesti Irziglerių šeimyną apsilankyti Prateryje; jį, Rėgerį, jau gana ilgą laiką, metų metus, jo žodžiais tariant, lydėjęs jausmas, kad esąs Irzigleriui skolingas, *nes aš iš tiesų Dailės istorijos muziejuje turiu privilegijų, kurios man nepriklauso, aš valandų valandas sėdžiu ant suolo Bordonės salėje*, pasak Rėgerio, *ir galvoju, mąstau, netgi skaitau knygas ir raštus, sėdžiu Bordonės salėje ant suolo, kuris ten pastatytas visiems muziejaus lankytojams, ne man vienam, juo labiau ne man vienam jau daugiau nei trisdešimtį metų*, kalbėjo Rėgeris. Aš reikalauju iš Irziglerio, kad leistų man kas antrą dieną sėdėti ant Bordonės salės suolo, nors neturiu tam teisės, vis dėlto labai daug žmonių Bordonės salėje nori atsisėsti ant Bordonės salės suolo, bet negali, nes *aš* sėdžiu ant Bordonės salės suolo, kalbėjo Rėgeris. Tas Bordonės salės suolas man jau yra daugiau ar mažiau būtina sąlyga, kad galėčiau mąstyti, vakar vėl tai pakartojo Rėgeris, suolas Bordonės salėje man daug

mielesnis nei „Ambasadorius“, kur aš irgi turiu idealią vietą sėdėti ir mąstyti, sėdėdamas ant Bordonės salės suolo aš mąstau daug intensyviau nei „Ambasadoriuje“, kur aš irgi mąstau, nes mąstyti niekada nenustoju, kalbėjo Rėgeris, kaip žinote, *aš mąstau visą laiką*, mąstau net miegodamas, bet ant Bordonės salės suolo man mąstosi geriausiai, taigi mąstyti aš sėduosi ant Bordonės salės suolo. Kas antrą dieną sėduosi ant suolo Bordonės salėje, kalbėjo Rėgeris, žinoma, ne kiekvieną dieną, nes tai jau tikrai būtų pragaištinga, jeigu sėdėčiau ant Bordonės salės suolo kasdien, sugriaučiau viską, kas man turi vertę, o man niekas neturi didesnės vertės negu mąstymas, mąstau, vadinasi, gyvenu, gyvenu, vadinasi, mąstau, kalbėjo Rėgeris, taigi aš atsisėdu ant suolo Bordonės salėje kas antrą dieną ir sėdžiu ant jo mažiausiai tris keturias valandas, ir tai reiškia, kad aš šias tris keturias, kartais net penkias valandas okupuoju Bordonės salės suolą sau vienam ir joks kitas žmogus negali ant jo atsisėsti. Pavargusiems muziejaus lankytojams, kurie visiškai išsekę įeina į Bordonės salę ir nori pailsėti ant Bordonės salės suolo, be abejo, yra didelė nelaimė, kad ant to suolo sėdžiu aš, bet aš kitaip negaliu, jau namuose pabusdamas galvoju, kad noriu kuo greičiau atsisėsti ant Bordonės salės suolo, antraip pulsiu į neviltį; jeigu kartą taip atsitiktų, kad negalėčiau pasėdėti ant suolo Bordonės salėje, būčiau pats nelaimingiausias žmogus, kalbėjo Rėgeris. Per tuos daugiau nei trisdešimt metų Irzigleris man visada palaikydavo Bordonės salės suolą laisvą, kalbėjo Rėgeris, tik vieną kartą buvo taip, kad įėjau į Bordonės salę, o suolas joje buvo užimtas, ant Bordonės salės suolo buvo įsitaisęs anglas, dėvintis bridžius, ir niekaip nesileido įkalbamas pasikelti nuo Bordonės salės suolo, nei Irzigleriui

primygtinai prašant, nei netgi man prašant, mūsų pastangos buvo bergždžios, anglas liko sėdėti ant Bordonės salės suolo, kalbėjo Rėgeris, ir nesuko sau galvos dėl manęs ir Irziglerio. Jis specialiai atvykęs iš Anglijos, tiksliau, iš Velso, į Vienos Dailės istorijos muziejų pasižiūrėti į Tintoretto *Žilabarzdį vyrą*, pasakė anglas iš Velso, pasak Rėgerio, ir niekaip nesuprantąs, kodėl jis turįs atsikelti nuo suolo, kuris tam ir skirtas, kad muziejaus lankytojai, besidomintys būtent Tintoretto *Žilabarzdžiu vyru*, galėtų atsisėsti. Aš labai ilgai įkalbinėjau anglą, bet jis galiausiai manęs visiškai nebesiklausė, tai yra jo absoliučiai nebedomino, ką jam sakiau norėdamas paaiškinti, kaip man svarbu sėdėti ant Bordonės salės suolo, kokią reikšmę man turįs tas suolas, Irzigleris daugybę kartų tam anglui, beje, pasak Rėgerio, dėvėjusiam aukščiausios kokybės škotišką švarką, tvirtino, kad suolas, ant kurio jis sėdįs, yra rezervuotas man, nors tai, žinoma, prieštaravo taisyklėms, nes nė vienas suolas Dailės istorijos muziejuje niekada negali būti rezervuotas, šitai pareikšdamas Irzigleris, pasak Rėgerio, buvo neteisus, bet jis tikrai tvirtino, kad suolas rezervuotas; tačiau anglas vis tiek nekreipė dėmesio nei į tai, ką dėl Bordonės salės suolo jam aiškino Irzigleris, nei į tai, ką šnekėjau aš, jis ramiai leido mums aušinti burnas ir savo mažoje užrašų knygelėje kažką žymėjosi, tikriausiai, kaip spėju, apie *Žilabarzdį vyrą*. Tas anglas iš Velso galėtų pasirodyti esąs įdomus žmogus, pagalvojau aš, pasakojo Rėgeris, ir paskui pamaniau, kad užuot stovėdamas ir toliau leidęsis su juo į jau seniai prasmės ir tikslo netekusį ginčą dėl Bordonės salės suolo, kurio reikšmės mano gyvenime aš niekada neįstengsiu jam įrodyti, jau geriau tiesiog atsisėsiu šalia jo ant suolo,

paprasčiausiai pagal visas mandagumo taisykles, suprantama, atsisėsiu šalia anglo iš Velso, pagalvojau aš, ir paprasčiausiai šalia jo atsisėdau. Anglas iš Velso pasistūmėjo porą centimetrų į dešinę, kad man būtų vietos atsisėsti iš kairės. Aš dar niekada nebuvau sėdėjęs ant Bordonės salės suolo, taip sakant, dviese, dabar buvo pirmas kartas. Irzigleris akivaizdžiai apsidžiaugė, kad atsisėsdamas ant suolo sušvelninau situaciją, ir netrukus, gavęs mano ženklą, dingo, pasakojo Rėgeris, o aš, visai kaip anglas iš Velso, eilinį kartą įsižiūrėjau į *Žilabarzdį vyrą*. Negi jus tikrai domina šitas *Žilabarzdis vyras*? – paklausiau anglo ir kaip uždelsto atsakymo sulaukiau trumpo jo angliškos galvos linktelėjimo. Mano klausimas buvo paikas ir aš tučtuojau pasigailėjau jį uždavęs, kalbėjo Rėgeris, pagalvojau, kad ką tik uždaviau vieną iš pačių kvailiausių klausimų, kokį tik galima užduoti, ir nusprendžiau daugiau nieko nesakyti ir visiškai nebyliai laukti, kol anglas atsistos ir išeis. Bet anglas net nesiruošė atsistoti ir išeiti, priešingai, jis išsiėmė iš švarko kišenės storoką, juoda oda apvilktą knygą ir pradėjo skaityti; pakaitomis jis tai įsigilindavo į knygą, tai žiūrėdavo į *Žilabarzdį vyrą*, tuo tarpu aš atkreipiau dėmesį, kad jis vartoja *Aqua brava*, odekoloną, kurio kvapas man nėra nemalonus. Jeigu šis anglas vartoja *Aqua brava*, pamaniau, tai jo geras skonis. Visi žmonės, kurie kvėpinasi *Aqua brava*, turi gerą skonį, todėl anglas, ir dar anglas iš Velso, vartojantis *Aqua brava*, man nėra nesimpatiškas, pamaniau, pasakojo Rėgeris. Protarpiais pasirodydavo Irzigleris patikrinti, ar anglas jau dingęs, kalbėjo Rėgeris, bet anglas net nesiruošė išeiti, jis tai skaitydavo po kelis savo knygos puslapius, tai kelias minutes žiūrėdavo į *Žilabarzdį vyrą*, ir atvirkščiai, atrodė,

kad jis ketina *likti sėdėti ant Bordonės salės suolo labai ilgai.* Anglai visko, ko imasi, imasi nuodugniai, visai kaip vokiečiai, kai kalbama apie meną, kalbėjo Rėgeris, o nuodugnesnio anglo meno srityje aš dar gyvenime nebuvau sutikęs. Be abejonių, šalia manęs sėdėjo vadinamasis meno specialistas, ir aš pagalvojau, – pasakojo Rėgeris, – tu juk visada nekentei meno specialistų, o dabar sėdi šalia tokio specialisto ir dar manai jį esant simpatišką, ir ne vien tik dėl to, kad kvėpinasi *Aqua brava,* ne tik dėl jo aukščiausios kokybės škotiškų drabužių, jis apskritai pamažu tau tampa vis simpatiškesnis. Trumpai tariant, kalbėjo Rėgeris, anglas skaitė savo juoda oda aptrauktą knygą mažiausiai pusvalandį ar net ilgiau ir lygiai tiek pat žiūrėjo į Tintoretto *Žilabarzdį vyrą,* taigi iš viso ant Bordonės salės suolo šalia manęs jis prasėdėjo gerą valandą, kol staiga atsistojo, atsisuko į mane ir paklausė, ką gi aš čia, Bordonės salėje, veikiąs, juk tai labai neįprasta, kad kažkas praleidžiąs daugiau nei valandą tokioje salėje kaip Bordonės, sėdėdamas ant *šito itin nepatogaus suolo* ir spoksodamas į *Žilabarzdį vyrą.* Aš, žinoma, visiškai suglumau, pasakojo Rėgeris, ir tą akimirką nesusivokiau, ką anglui atsakyti. Na, aš ir pats nežinau, ką čia veikiu, tariau anglui iš Velso, nieko daugiau man nešovė į galvą. Anglas pažvelgė į mane sutrikęs, tarsi būčiau paskutinis kvailys. *Bordone,* pasakė anglas, – *nereikšmingas, Tintoretto – kaip čia pasakius,* sakė jis. Anglas išsiėmė nosinę iš kairiosios kelnių kišenės ir įsidėjo į dešiniąją. Tipiškas sumišimą išduodantis judesys, tariau sau, ir kadangi anglas, kuriam ūmai pajutau prielankumą, jau seniai įsidėjęs į kišenę savo juoda oda įrištą knygą ir užrašų knygelę, susiruošė išeiti, aš paraginau jį dar kartą atsisėsti ant Bordonės salės suolo ir palaikyti

man valandėlę kompaniją, jis mane dominąs, pasakiau aš be užuolankų, jis skleidžiąs tam tikrą žavesį, tariau aš jam, pasakojo man Rėgeris. Šitaip aš pirmąkart susipažinau su anglu, kuris man buvo absoliučiai simpatiškas, sakė Rėgeris, nes apskritai anglai man nėra simpatiški, beje, kaip ir prancūzai, lenkai irgi ne, rusai taip pat ne, jau nekalbant apie skandinavus, kurie man visada buvo antipatiški. Simpatiškas anglas yra tikras kuriozas, pamaniau pats sau, vėl atsisėdęs su juo po to, kai buvau atsistojęs kartu su juo. Mane domino, ar anglas iš tikrųjų atėjo į Dailės istorijos muziejų tik dėl *Žilabarzdžio vyro*, kalbėjo Rėgeris, taigi aš jo paklausiau, ar taip iš tiesų yra, ir anglas linktelėjo galva. Beje, jis kalbėjo angliškai, o tai man buvo labai malonu, bet paskui staiga prašneko vokiškai, labai laužyta kalba, tokia laužyta vokiečių kalba, kokia kalba visi anglai, kai mano, kad moka vokiškai, bet taip niekada nebūna, kalbėjo Rėgeris, tikriausiai tas anglas norėjo kalbėti vokiškai, o ne angliškai tam, kad patobulintų savo vokiečių kalbos įgūdžius, kodėl gi ne, užsienyje norisi kalbėti užsienio kalba, jeigu nesi kvailys, taigi jis laužyta vokiečių kalba paaiškino, kad iš tikrųjų į Austriją ir Vieną atvykęs tik dėl *Žilabarzdžio vyro*, ne dėl Tintoretto, pabrėžė jis, pasakojo Rėgeris, o tik dėl *Žilabarzdžio vyro*, visas muziejus jo nedominąs, absoliučiai nedominąs, jis nekenčiąs muziejų ir visada eidavęs ten nenoromis, į Dailės istorijos muziejų Vienoje jis atėjęs tik išstudijuoti *Žilabarzdžio vyro*, nes *jo namuose* Velse, miegamajame virš židinio, *kabąs lygiai toks pats Žilabarzdis vyras*, pareiškė anglas, iš tikrųjų tas pats *Žilabarzdis vyras*, pakartojo anglas, pasakojo Rėgeris. Aš išgirdau, pasakė anglas, pasak Rėgerio, kad Dailės istorijos muziejuje Vienoje kabo lygiai toks pats *Žilabarzdis vyras*,

kaip ir mano miegamajame Velse, man tai nedavė ramybės, tad ir atvykau į Vieną. Du metus mano miegamajame Velse man nedavė ramybės mintis, kad galbūt Dailės istorijos muziejuje Vienoje iš tikrųjų kabo toks pats Tintoretto *Žilabarzdis vyras*, kaip ir mano miegamajame, taigi vakar ėmiau ir atvažiavau į Vieną. Norit tikėkit, norit ne, kalbėjo anglas, pasakojo man Rėgeris, toks pats Tintoretto *Žilabarzdis vyras*, koks kabo mano miegamajame, kabo ir čia. Aš nepatikėjau savo akimis, pasakė anglas, – savaime suprantama, angliškai, – kai įsitikinau, kad šitas *Žilabarzdis vyras* yra toks pats kaip mano miegamajame, mane, žinoma, sukrėtė išgąstis. Bet šį savo išgąstį jūs puikiai įstengėte nuslėpti, tariau aš anglui, pasakojo man Rėgeris. Anglai visais laikais buvo savitvardos meistrai, tariau anglui iš Velso, kalbėjo Rėgeris, net nepaprastai susijaudinę jie išlaiko šaltakraujišką ramybę, pasakiau aš anglui, pasakojo man Rėgeris. Visą tą laiką aš lyginau Tintoretto *Žilabarzdį vyrą*, kabantį mano miegamajame Velse, su Tintoretto *Žilabarzdžiu vyru*, kabančiu šioje salėje, tarė anglas, iš švarko kišenės išsitraukė savo juoda oda apvilktą knygą ir parodė man joje *savojo* Tintoretto paveikslo reprodukciją. Iš tiesų, pasakiau anglui, knygoje atvaizduotas Tintoretto yra toks pats, kaip ir kabantis čia, ant sienos. Taip, matot, ir jūs taip sakote! – sušuko anglas iš Velso. Tai toks pats paveikslas iki smulkiausios detalės, pasakiau aš, Tintoretto *Žilabarzdis vyras* jūsų knygoje yra lygiai toks pats, kaip kabantis čia, ant sienos. Jeigu, kaip sakoma, įsigilinsite į kiekvieną detalę, būsite priverstas pripažinti, kad visos jos stulbinamai sutampa, tarsi tai iš tikrųjų būtų vienas ir tas pats paveikslas, pasakiau aš, pasakojo Rėgeris man. Bet anglas visai nebuvo susijaudinęs, pasakė Rėgeris, aš nebūčiau taip

šaltai reagavęs į tai, kad paveikslas Bordonės salėje yra visiškai identiškas paveikslui mano miegamajame, pasakė Rėgeris, anglas tiesiog žiūrėjo tai į savo juodos odos knygą, kurioje per visą puslapį buvo, kaip sakoma, spalvotai atvaizduotas Tintoretto *Žilabarzdis vyras*, kabantis jo miegamajame Velse, tai į *Žilabarzdį vyrą* Bordonės salėje. Vienas mano sūnėnas prieš dvejus metus lankėsi Vienoje ir, kadangi nenorėjo kasdien vaikščioti į koncertus, vieną antradienį nuėjo į Dailės istorijos muziejų, nors pernelyg juo nesidomėjo, pasakė anglas, pasak Rėgerio, tai vienas iš daugelio mano sūnėnų, kurie kasmet leidžiasi į ilgas keliones po Europą, Ameriką, Aziją arba dar kur nors, ir štai jis Dailės istorijos muziejuje ant sienos pamatė Tintoretto *Žilabarzdį vyrą*, visas susijaudinęs atėjo pas mane ir pareiškė matęs, taip sakant, *mano Tintoretto, kabantį Dailės istorijos muziejuje*. Aš, žinoma, nepatikėjau ir išjuokiau savo sūnėną, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, man visa tai pasirodė besąs piktas pokštas, kokius man krečia sūnėnai kiaurus metus ir dar dėl to džiūgauja. *Mano Tintoretto Vienoje, Dailės istorijos muziejuje?* – paklausiau aš ir tariau sūnėnui, kad jam pasivaideno ir tegul jis išmeta tą absurdą iš galvos. Tačiau sūnėnas toliau atkakliai tvirtino matęs mano Tintoretto, kabantį ant sienos Dailės istorijos muziejuje Vienoje. Savaime suprantama, ši neįtikėtina sūnėno žinia pradėjo mane graužti, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, iš esmės ji nebedavė man ramybės. Mano sūnėnas bus kokio nors nesusipratimo auka, mąsčiau aš visą laiką. Bet šios minties niekaip nebegalėjau išmesti iš galvos. Dieve mano, pasakė anglas, jūs negalite įsivaizduoti, kiek šitas Tintoretto vertas, tai šeimos relikvija, man jį užrašė testamentu motinos teta, vadinamoji Glazgo teta, pasakė

anglas, pasakojo Rėgeris. Tą paveikslą pakabinau miegamajame, nes man ten atrodo esanti pati saugiausia vieta, jis kabo virš mano lovos, *kur pats blogiausias apšvietimas, koks tik gali būti,* pasakė anglas, pasakojo Rėgeris. Anglijoje kasdien pavagiami tūkstančiai senųjų meistrų paveikslų, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, Anglijoje egzistuoja šimtai organizuotų grupuočių, kurios specializuojasi vogti būtent senųjų meistrų, ypač italų, kurie Anglijoje yra itin populiarūs, darbus. Aš nesu meno žinovas, gerbiamasis, tarė anglas, pasakojo Rėgeris, meno visiškai neišmanau, bet tokį šedevrą, žinoma, tikrai vertinu. Galėjau jį jau ne kartą parduoti, bet tam nėra reikalo, dar nėra, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, bet, žinoma, gali ateiti akimirka, kai būsiu priverstas *Žilabarzdį vyrą* parduoti. Aš juk turiu ne tik Tintoretto *Žilabarzdį vyrą,* man priklauso ir kelios dešimtys italų drobių – po vieną Lotto, Crespi, Strozzi, Giordano, viena Bassano, žinote, vis dėlto žymūs meistrai. Visus paveldėjau iš savo Glazgo tetos, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris. Aš niekada nebūčiau atvykęs į Vieną, jei manęs be paliovos nebūtų kankinęs įtarimas, kad sūnėnas vis dėlto galėtų būti teisus, jog mano Tintoretto kabo Vienos Dailės istorijos muziejuje, Viena manęs niekada nedomino, nes aš nesu ir muzikos *žinovas,* nesu netgi muzikos *mėgėjas,* pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, manęs niekas nebūtų privertęs važiuoti į Austriją, jeigu ne šis įtarimas. Ir štai, sėdžiu aš čia ir matau, kad mano Tintoretto iš tiesų kabo ant sienos Dailės istorijos muziejuje. Pažiūrėkite pats, šitas *Žilabarzdis vyras,* pavaizduotas knygoje ir kabantis mano miegamajame Velse, yra tas pats Tintoretto, kabantis ant sienos Dailės istorijos muziejuje, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, ir anglas dar kartą pakišo

man po akimis atverstą savo juodos odos knygą. Toks įspūdis, kad tai ne tik toks pats, bet absoliučiai tas pats paveikslas, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris. Anglas pasikėlė nuo suolo, priėjo visai prie pat *Žilabarzdžio vyro* ir kurį laiką priešais jį stovėjo. Stebėjau anglą ir sykiu juo stebėjausi, nes dar niekada nebuvau sutikęs žmogaus su tokia tiesiog antžmogiška savitvarda, pasakė Rėgeris, stebėjau anglą iš Velso ir galvojau, kad aš pats tokio siaubingo fakto, tai yra kad Dailės istorijos muziejuje kabo lygiai toks pats paveikslas, kaip virš lovos mano miegamajame Velse, akivaizdoje beregint prarasčiau savitvardą. Stebėjau anglą, kaip jis prieina prie pat *Žilabarzdžio vyro* ir spokso įsmeigęs į jį akis, savaime aišku, negalėjau matyti jo veido, nes stebėjau iš nugaros, pasakė man Rėgeris, bet, žinoma, net stebėdamas iš nugaros, žinojau, kad jis spokso įsmeigęs akis į *Žilabarzdį vyrą* vis dėlto daugiau ar mažiau sumišęs. Anglas ilgą laiką stovėjo neatsisukdamas, o kai atsisuko, jo veidas buvo išblyškęs kaip kreida, pasakė Rėgeris. Tokį kreidos baltumo veidą per visą savo gyvenimą man teko matyti kone pirmą kartą, kalbėjo Rėgeris, o anglo kreidos baltumo veido – dar niekada. Žinote, prieš jam atsikeliant ir įsižiūrint į *Žilabarzdį vyrą* jo veidas buvo *tipiškas išraudęs anglo veidas*, o dabar jis buvo baltas kaip kreida, pasakojo Rėgeris apie anglą. „Sumišęs“ yra net netinkamas žodis, pasakė Rėgeris apie anglą. Irzigleris visą tą laiką stebėjo tą sceną, pasakojo Rėgeris, jis nebyliai stovėjo tame kampe, pro kurį einama link Veronesės paveikslų, kalbėjo Rėgeris. Anglas vėl atsisėdo ant Bordonės salės suolo, ant kurio aš visą laiką taip ir likau sėdėti, ir pareiškė, kad paveikslas, kabantis virš lovos jo miegamajame Velse, ir tas, kabantis ant sienos

Dailės istorijos muziejaus Bordonės salėje, iš tikrųjų yra *vienas ir tas pats paveikslas.* Jis apsistojęs viešbutyje *„Imperial"*, kurį jam rekomendavęs sūnėnas, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris. Aš liukso nekenčiu, bet drauge ir mėgaujuosi juo, jeigu užsimanau. Jis apsistojąs tik geriausiuose viešbučiuose, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, *taigi, savaime suprantama, jeigu Vienoje, tai – „Imperiale", jeigu Madride, tai – „Ritze", jeigu Taorminoje, tai – „Timeo".* Bet keliauti jis nemėgstąs, išvažiuojąs tik kas porą metų, ir dažniausiai ne dėl malonumo, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris. Visiškai aišku, kad vienas iš šitų Tintoretto paveikslų yra klastotė, paskui pareiškė anglas, pasakojo Rėgeris, suklastotas arba šitas, kabantis Dailės istorijos muziejuje, arba maniškis, kabantis virš lovos mano miegamajame Velse. *Vienas iš dviejų turi būti klastotė,* pareiškė anglas ir trumpam prispaudė savo stambų kūną prie Bordonės salės suolo atkaltės, bet netrukus vėl atsitiesė ir pasakė: vis dėlto mano sūnėnas buvo teisus. Aš savo sūnėną prakeikiau, nes buvau įsitikinęs, kad jis pripaistė nesąmonių, nes jam būdinga retkarčiais dėl kokio nors dalyko sukelti man nerimą arba užgauti; beje, jis yra mano mylimiausias sūnėnas, nors visąlaik mane nervina ir iš esmės yra nieko nevertas. Bet jis mano mylimiausias sūnėnas. Jis baisiausias iš visų mano sūnėnų, bet mylimiausias. Jis matė teisingai, pasakė anglas, šitas Tintoretto yra iš tikrųjų identiškas manajam Velse. *Bet Tintorettai yra du,* paskui pridūrė anglas, atsirėmė į Bordonės salės suolo atkaltę ir iškart vėl atsitiesė. Vienas iš jų klastotė, pasakė jis, ir aš, žinoma, klausiu savęs, ar klastotė maniškis, ar šitas čia, Dailės istorijos muziejuje. Juk visai įmanoma, kad Dailės istorijos muziejus turi

klastotę, o mano Tintoretto yra originalas, tai, kiek žinau savo Glazgo tetos gyvenimo aplinkybes, netgi labai tikėtina. Netrukus po to, kai Tintoretto nutapė šį *Žilabarzdį vyrą*, jis buvo parduotas ir išvežtas į Angliją, iš pradžių Kento hercogo šeimai, o paskui mano Glazgo tetai. Beje, dabartinis Kento hercogas yra vedęs austrę, juk jūs tai žinote, staiga trumpam nukreipė kalbą anglas, pasakojo Rėgeris, ir iš karto pratęsė, kad, be jokių abejonių, šitas Tintoretto, tai yra *Žilabarzdis vyras* Dailės istorijos muziejuje, esąs klastotė. *Tikrai puiki klastotė*, paskui pridūrė anglas. Aš labai greitai išsiaiškinsiu, kuris Tintoretto *Žilabarzdis vyras* vis dėlto yra originalas, o kuris klastotė, pasakė anglas, pasakojo Rėgeris, ir paskui tarė, kad galėtų būti ir taip, jog abudu *Žilabarzdžiai vyrai* yra originalai, tai yra abu nutapyti Tintoretto, vadinasi, originalai. Tik tokiam didžiam menininkui kaip Tintoretto, kalbėjo anglas, pasak Rėgerio, galėtų būti iš tiesų pavykę nutapyti antrą paveikslą *ne absoliučiai tokį patį, bet absoliučiai tą patį. Tokiu atveju tai vis dėlto būtų tikra sensacija*, pareiškė anglas, pasak Rėgerio, ir išėjo iš Bordonės salės. Jis atsisveikino su manimi tik trumpu *good bye*, tokiu pačiu *good bye* atsisveikino ir su Irzigleriu, kuris buvo visos tos scenos liudininkas, pasakojo man Rėgeris. Kaip šis reikalas baigėsi, aš nežinau, pasakė Rėgeris, man tai neberūpėjo. Šiaip ar taip, tas anglas buvo vienintelis, pasak Rėgerio, kartą sėdėjęs ant Bordonės salės suolo nuo to laiko, kai aš pirmąkart įžengiau į Bordonės salę. Daugiau niekas. Rėgeris jau daugiau nei trisdešimt metų savinasi Bordonės salės suolą, jis tvirtina negalįs padoriai, *tai yra kaip dera jo smegenims*, mąstyti, jeigu nesėdi ant Bordonės salės suolo. „Ambasadoriuje" man kyla labai gerų minčių, retkarčiais sako Rėgeris, bet ant Bordonės salės suolo Dailės istorijos

muziejuje jam kylančios dar geresnės, neabejotinai visada geriausios mintys, jeigu „Ambasadoriuje“ jo vadinamasis filosofinis mąstymas išsijudina tik vargais negalais, tai ant Bordonės salės suolo tai įvyksta tiesiog savaime. „Ambasadoriuje“ aš mąstau tą patį, ką ir visi kiti – apie kasdienybę ir kasdienius poreikius, o ant Bordonės salės suolo visada galvoju apie išskirtinius ir nepaprastus dalykus. Pavyzdžiui, „Ambasadoriuje“ neįmanoma išanalizuoti *Audros sonatos* taip pat koncentruotai kaip ant Bordonės salės suolo, jis negalėtų „Ambasadoriuje“ skaityti paskaitos, pavyzdžiui, apie fugos meną ir visas jo gelmes, ypatybes bei savitumus, anot Rėgerio, *tam „Ambasadoriuje“ trūksta sąlygų*. Ant Bordonės salės suolo jam pavyksta užčiuopti net sudėtingiausias mintis, jas plėtoti ir pagaliau prieiti prie įdomių išvadų, o „Ambasadoriuje“ nepavyksta. Tačiau „Ambasadorius“, žinoma, turi keletą privalumų, kurių neturi Dailės istorijos muziejus, pasakė Rėgeris, jau nekalbant apie tai, kad kaskart susižaviu „Ambasadoriaus“ tualetu, ypač nuo tada, kai neseniai tas tualetas buvo suremontuotas, žinote, Vienoje, kur dauguma tualetų tokie apleisti kaip jokiame kitame Europos mieste, vis dėlto retai galima rasti tualetą, kuriame išsyk nesusuka pilvo ir kuriame visą laiką, kol ten esi, nereikia laikyti užspaudus akių ir ausų; Vienos tualetai apskritai yra skandalas, netgi žemuosiuose Balkanuose jūs nerasite nė vieno tokio apleisto tualeto, pasakė Rėgeris. Viena neturi tualetų kultūros, tęsė jis, Vienoje yra pats tikriausias tualetų skandalas, net įžymiausiuose miesto viešbučiuose tualetai skandalingi, šlykščiausias išvietes jūs rasite Vienoje, šlykštesnių nerasite jokiame kitame mieste, jeigu jums prireikia nusilengvinti, galite patirti visokių netikėtumų,

kalbėjo jis. Viena paviršutiniškai garsėja dėl savo Operos teatro, bet iš tikrųjų jos bijo ir neapkenčia dėl skandalingų tualetų. Vieniečiai ir apskritai austrai neturi jokios tualetų kultūros, visame pasaulyje nerasite šitokių nešvarių ir dvokiančių išviečių, kalbėjo Rėgeris. Vienoje būti priverstam nueiti į išvietę dažniausiai yra katastrofa, jose, jeigu nesi akrobatas, tik išsipurvini, o smarvė tokia stipri, kad dažnai ištisoms savaitėms įsigeria į drabužius. Ir apskritai, pasakė Rėgeris, austrai yra nešvarūs, nešvaresnių Europos didmiesčių gyventojų nerasite, taip pat visiems žinoma, kad nešvariausi butai Europoje yra Vienos butai, Vienos butai yra dar nešvaresni už Vienos tualetus. Vieniečiai be paliovos šneka, kad Balkanuose nešvaru, visur tik tas šnekas ir girdite, bet iš tikrųjų, anot Rėgerio, Vienoje šimtą kartų nešvariau nei Balkanuose. Jeigu nueinate su vieniečiu į jo butą, dažniausiai randama baisi nešvara jums netelpa galvoje. Be abejo, būna išimčių, bet faktas yra tas, kad Vienos butai yra nešvariausi visame pasaulyje. Aš nuolat suku galvą, ką pamano užsieniečiai, kai Vienoje nueina į tualetą, ką galvoja tie žmonės, kurie vis dėlto yra pratę prie švarių tualetų, kai jiems tenka apsilankyti šiuose nešvariausiuose visoje Europoje tualetuose. Žmonės tik nueina greitai nusilengvinti, o grįžta paklaikę nuo baisaus purvo pisuaruose. Nepakenčiamai dvokia visur, taip pat ir visuose viešuosiuose tualetuose, nesvarbu, ar eisite į stoties išvietę, ar jus prispirs metro stotyje – visur jūs atsidursite nešvariausiose Europos išvietėse. Taip pat ir Vienos kavinėse – jose ypač – tualetai tokie nešvarūs, kad kelia šleikštulį, pasakė Rėgeris. Čia vyrauja priešingybės: viena vertus, didybės manija trykštantis gigantiškas tortų kultas, antra vertus, šitie siaubingai nešvarūs tualetai,

pasakė jis. Kyla įspūdis, kad daugumos šių tualetų metų metus niekas nevalė. Viena vertus, kavinių savininkai saugo savo tortus ir pyragus nuo mažiausio skersvėjo, o tai kepiniams, žinoma, į naudą, antra vertus, jie neteikia nė menkiausios reikšmės savo išviečių švarai. Vargas, pasakė Rėgeris, jei vienoje iš šitų gana įžymių kavinių tenka nueiti į tualetą dar nepradėjus valgyti, tai išėjus iš tualeto absoliučiai dingsta apetitas ir noras įsidėti į burną bent kąsnelį pasiūlyto arba net jau patiekto torto. Vienos restoranai irgi nešvarūs, mano giliu įsitikinimu, jie yra patys nešvariausi visoje Europoje. Kaskart jums akis drasko visiškai apdrabstytos staltiesės, o kai atkreipiate padavėjo dėmesį į tai, kad staltiesė apdrabstyta ir jūs nesiruošiate valgyti prie stalo, apdrabstyto nuo vieno galo iki kito, jeigu reikalaujate nuimti nešvarią staltiesę, tuomet šita visiškai apdrabstyta staltiesė su didžiuliu nepasitenkinimu nuimama ir pakeičiama nauja, bet jūs apsvaidomas įsiutusiais ir netgi grasinamais žvilgsniais. Daugumoje užeigų ant stalų net nėra staltiesių, o jeigu paprašysite, kad malonėtų nušluostyti bent jau patį matomiausią purvą nuo nešvaraus, dažnai netgi alumi aplaistyto stalo, tai gausite išgirsti įžūlų burnojimą, kalbėjo Rėgeris. Tualetų klausimas ir staltiesių klausimas Vienoje yra neišspręsti, pareiškė Rėgeris. Kiekviename pasaulio didmiestyje, o aš šiaip ar taip beveik visus juos apkeliavau ir su dauguma jų susipažinau nuodugniau nei paviršutiniškai, yra savaime suprantamas dalykas patiesti ant stalo švarią staltiesę prieš jums pradedant valgyti. Vienoje švari staltiesė ar bent jau švarus stalas toli gražu nėra savaime suprantami dalykai. Su tualetais lygiai tas pats, Vienos tualetai yra šlykščiausi ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Kas jums iš

gardžiausio patiekalo, jeigu dar nepradėjus valgyti tualete praeina apetitas, kas jums iš skanių valgių, jeigu paskui tualete susuka pilvą, pasakė jis. Vieniečiai ir apskritai visi austrai neturi tualetų kultūros, austriška išvietė visada buvo tikra katastrofa, anot Rėgerio. Taip, kaip Viena garsėja savo tikrai puikia virtuve, bent jau kepiniais, tokia prasta yra jos reputacija kalbant apie tualetus. „Ambasadoriaus" tualetas dar labai neseniai buvo toks, kad trūksta žodžių. Bet vieną dieną direkcija vis dėlto atėjo į protą ir įrengė naują tualetą, nepaprastai gerai pavykusį, beje, *ne tik architektūriškai, bet ir sanitariškai-sociologiškai iki smulkiausios detalės tobulą*. Faktiškai vieniečiai yra nešvariausi Europos žmonės, moksliškai nustatyta, kad vienietis vartoja muilą tik kartą per savaitę, taip pat moksliškai nustatyta, kad jis keičia apatines kelnes irgi tik kartą per savaitę, marškinius – dažnių dažniausiai du kartus per savaitę, dauguma vieniečių keičia patalynę tik kartą per mėnesį, kalbėjo Rėgeris. Kojines ir pėdkelnes vieniečiai dėvi vidutiniškai net dvylika dienų iš eilės, sakė Rėgeris. Taip išeina, kad muilo fabrikantai ir baltinių gamintojai niekur neuždirba taip mažai kaip Vienoje ir, žinoma, visoje Austrijoje, kalbėjo Rėgeris. Užtat austrai, pasak Rėgerio, suvartoja begalę pigiausios kategorijos odekolono, visi jau iš tolo įkyriai dvokia našlaitėmis, gvazdikais, pakalnutėmis arba buksmedžiu. Todėl, žinoma, visai logiška pagal išorinį vieniečių purvą spręsti apie vidinį, kalbėjo Rėgeris, vieniečiai viduje yra tikrai ne mažiau nešvarūs nei iš išorės, o galbūt, pasakė Rėgeris, aš sakau „galbūt", vadinasi, nesu visai tikras, pasitaisė jis, vieniečiai viduje yra dar nešvaresni nei iš išorės. Visi ženklai rodo, kad jie viduje žymiai nešvaresni nei iš išorės. Bet aš nejaučiu jokio noro apie tai

galvoti, pridūrė jis, iš tikrųjų tai būtų vadinamųjų sociologikų užduotis parašyti apie tai studiją. Rėgerio nuomone, toje studijoje vieniečius vis dėlto tektų apibūdinti kaip visų nešvariausius žmones Europoje. Kaip aš džiaugiuosi, tarė Rėgeris, kad „Ambasadoriuje" yra naujas tualetas, Dailės istorijos muziejuje tualetas, deja, vis dar senas. Kadangi aš ne jaunėju, o vis labiau senstu, pastaruoju metu esu priverstas vis dažniau apsilankyti ir Dailės istorijos muziejaus tualete, pasakė Rėgeris, tokiomis sąlygomis, kokios čia vis dar vyrauja, tai man tampa kasdien vis labiau nervus tampančiu nemalonumu, nes išvietė Dailės istorijos muziejuje absoliučiai nevalyva. Kaip ir išvietė „Musikverein" koncertų salėje absoliučiai nevalyva. Kartą net leidau sau pajuokauti vienoje iš savo recenzijų laikraščiui „Times" užsimindamas, kad išvietei „Musikverein" salėje, tai yra didingiausioje iš didingiausių Vienos mūzų šventovių, aprašyti trūksta žodžių ir kad man kaskart kainuoja daug pastangų eiti į „Musikverein" salę būtent dėl šios priežasties, dėl šitos skandalingos tualetinės priežasties, pasakė Rėgeris, ir kad aš namuose dažnai svarstau, ar man eiti į „Musikverein", ar ne, nes mano amžiuje ir su mano inkstais man prisireikia į tualetą bent du kartus per vieną koncertą. Bet aš vis tiek eidavau į „Musikverein" dėl Mozarto ir Beethoveno, dėl Bergo ir Schönbergo, dėl Bartóko ir Weberno ir visada įveikdavau išviečių baimę. Kokia nepaprasta turi būti muzika, atliekama „Musikverein" koncertų salėje, pasakė Rėgeris, kad aš ten vis tiek einu, nors mažiausiai du kartus per vakarą esu priverstas nueiti į „Musikverein" tualetą. Menas yra negailestingas, sakau sau kaskart eidamas į „Musikverein" tualetą ir žengiu vidun, kalbėjo Rėgeris.

Nusilengvinu toje išvietėje užmerkęs akis ir, kiek leidžia galimybės, užspaudęs nosį, pasakė jis, tai visai atskiras menas, bet aš jį virtuoziškai valdau gana netrumpą laiką. Jau nekalbant apie tai, kad Vienos tualetai ir Vienos išvietės yra apskritai nešvariausi pasaulyje, neįskaitant vadinamųjų besivystančių šalių, juose dar ir neveikia sanitariniai įrenginiai, ten arba neteka vanduo, arba nenubėga vanduo, arba nei teka, nei nubėga, dažniausiai mėnesių mėnesiais niekas nesirūpina, ar tualetai ir išvietės veikia, kalbėjo Rėgeris. Tikriausiai šita siaubinga Vienos tualetų būklė pagerėtų tik tada, jeigu miestas arba valstybė, visai nesvarbu kas, išleistų griežčiausius *Tualetų ir išviečių įstatymus*, tokius rūsčiai griežtus, kad viešbučių, užeigų ir kavinių savininkai būtų priversti savo tualetus ir išvietes laikyti tvarkingus. Viešbučių, užeigų ir kavinių savininkai nekeičia šios padėties, jie palaikys tą visą tualetų ir išviečių kiaulystę iki amžinybės, jeigu miestas arba valstybė jų neprivers tualetus ir išvietes sutvarkyti. Viena yra muzikos miestas, parašiau aš kartą „Times“, bet sykiu ir šlykščiausių tualetų bei išviečių miestas. Londone tai jau visi žino, o Vienoje, savaime suprantama, – ne, nes vieniečiai „Times“ neskaito, jie tenkinasi primityviausiais ir kokčiausiais laikraščiais, kurie pasaulyje leidžiami tik kvailinimo tikslais, tai yra tiesiog idealiai atitinkančiais iškrypėlišką vieniečių dvasinę ir mentalinę būseną laikraščiais. Rusų grupė išėjo, suolas Bordonės salėje stovėjo tuščias. Rėgeris – tai dar spėjau pamatyti – atsistojo po to, kai Irzigleris kažką pašnibždėjo jam į ausį ir išėjo su juoda skrybėle ant galvos, kurios visą laiką nebuvo nusiėmęs. Dabar buvo be dviejų minučių pusė dvylikos. Rusų grupė stovėjo vadinamojoje Veronesės salėje, ukrainietė vertėja dabar kalbėjo apie

Veronesę, bet apie jį šnekėjo tą patį, ką prieš tai pasakojo apie Bordonę ir Tintoretto, tuos pačius niekniekius, tuos pačius pliurpalus, ta pačia intonacija, tuo pačiu nemaloniu balsu, ji kalbėjo ne tik ta įprasta nemalonia moteriškai rusiška šneka, kuri apskritai visada nervina, bet dar ir kone nepakeliamu, taip sakant, pjaunančiu aukštu balsu, kuris man visą laiką kėlė aštrų skausmą klausos organuose. Tokia klausa kaip mano yra jautri ir sunkiai ištveria bjaurius aukštus pjaunančius moteriškus balsus. Kodėl dabar ir Irziglerio jau kurį laiką nematyti, nors jis pagal visas taisykles turėjo beveik kas akimirką užeiti į Bordonės salę, negalėjau suprasti, man pasirodė labai keista, kad jis išėjo iš Bordonės salės kartu su Rėgeriu ir taip ilgai negrįžta. Bet kadangi buvau susitaręs su Rėgeriu susitikti pusę dvylikos toje pačioje Bordonės salėje, o Rėgeris yra pats punktualiausias ir patikimiausias mano pažįstamas žmogus, tai jis tikrai grįš į Bordonės salę lygiai pusę dvylikos, pagalvojau aš, ir vos spėjau tai pagalvoti, Rėgeris iš tiesų grįžo į Bordonės salę ir atsisėdo ant Bordonės salės suolo, prieš tai apsidairęs į visas puses; tai numatydamas iš karto, vos išgirdęs jį ateinant į Bordonės salę, aš pasitraukiau į Sebastiano salę, vėl atsistojau Sebastiano salės kampe, į kurį buvau nustumtas laukinės rusų grupės, bet iš kurio taip pat labai gerai galėjau stebėti ką tik į Bordonės salę grįžusį Rėgerį, tą nepatiklųjį Rėgerį, pamaniau, visada visur dėl visa ko apsidairantį – dėl saugumo, ir, be kita ko, visą gyvenimą kenčiantį nuo tiesiog mirtinos persekiojimo manijos, kuri jam, savaime suprantama, visada buvo naudinga, niekada netapdama pavojinga jam pačiam ir kitiems. Rėgeris dabar vėl sėdėjo ant Bordonės salės suolo įsmeigęs žvilgsnį į Tintoretto

Žilabarzdį vyrą. Lygiai pusę dvylikos jis pažvelgė į žaibo greitumu išsitrauktą kišeninį laikrodį, ir tą pačią akimirką aš išėjau iš Sebastiano salės, įžengiau į Bordonės salę ir priėjau prie Rėgerio. *Koks siaubas tos rusų grupės*, tarė Rėgeris, *koks siaubas. Aš nekenčiu rusų grupių*, pareiškė jis. Jis man sausai paliepė atsisėsti ant Bordonės salės suolo, *prašau sėsti šalia manęs*, pasakė jis. *Aš būnu laimingas, kai žmogus ateina punktualiai*, tarė jis. *Didžioji žmonių dalis yra nepunktualūs, tai baisu. Bet jūs visada būdavote punktualus*, pasakė jis, *tai viena iš jūsų didžiųjų dorybių*. Ach, pasakė jis paskui, jeigu žinotumėte, kokia prasta man buvo paskutinė naktis, aš išgėriau dvigubai daugiau tablečių negu įprastai ir taip blogai miegojau. Be paliovos sapnavau savo žmoną, niekaip negaliu išsikapanoti iš tų košmarų, kuriuose sapnuoju savo žmoną. Ir aš mąsčiau apie *jus*, apie jūsų vidinę raidą pastaraisiais metais. Jūsų vidinė raida labai įdomi. Iš esmės jūs gyvenate neįprastą gyvenimą, daugiau ar mažiau totaliai nepriklausomą, su ta išlyga, žinoma, kad pasaulyje apskritai nebūna nepriklausomų žmonių, juolab totaliai nepriklausomų. Jeigu nebūtų „Ambasadoriaus", pasakė jis, popiečių aš neišgyvenčiau. Pastaruoju metu ten ateina tiek arabų, kad greitai jis virs *arabų viešbučiu*, nors visada buvo *žydų viešbutis, žydų ir vengrų, daugiausia Vengrijos žydų*, būtent todėl man tame viešbutyje jau ne pirmą dešimtmetį taip malonu lankytis, manęs neerzina net persiškų kilimų pardavėjai, kurie „Ambasadoriuje" pardavinėja savo kilimus. Bet ar jums irgi neatrodo, kad sėdėti „Ambasadoriuje" pamažu darosi pavojinga, juk ten kiekvieną sekundę galėtų sprogti bomba, jeigu prisiminsime, kad tame name nuolatos apsigyvena Izraelio žydai ir Egipto arabai. Dieve mano, pasakė jis, juk nėra

jokio skirtumo, ar aš išlėksiu į orą, ar ne, jeigu tik tai įvyks akimirksniu. Rytas Dailės istorijos muziejuje, popietė „Ambasadoriuje“, pietūs „Astorijoje“ arba „Bristolyje“ – tai aš vertinu. Vien iš laikraščio „Times“, žinoma, negalėčiau sau leisti tokio gyvenimo, sugudravo jis, juk „Times“ man į Austriją perveda tik, galima sakyti, kišenpinigius. Be to, akcijų kursas krenta, akcijų birža yra prie katastrofos ribos. Ir gyventi Austrijoje kasdien darosi vis brangiau. Bet aš paskaičiavau, kad be problemų, jeigu tik neprasidės vadinamasis *Trečiasis pasaulinis karas,* dar galėčiau ramiai gyventi apie du dešimtmečius iš to, ką turiu. Tai veikia raminamai, nors turtas kiekvieną dieną ir mažėja. Jūs esate tipiškas privatus mokslininkas, Acbacheri, tarė jis man, jūs esate privataus mokslininko įsikūnijimas, jūs esate apskritai privataus *žmogaus* įsikūnijimas, tai labai nešiuolaikiška, pasakė Rėgeris. Apie tai galvojau šiandien sunkiai lipdamas šitais baisiais laiptais į Bordonės salę, mąsčiau, kad jūs esate *tikras ir tipiškas privatus žmogus,* tikriausiai vienintelis, kurį pažįstu, o aš pažįstu labai daug žmonių, kurie yra privatūs, bet *jūs esate tipiškas, pats tikriausias.* Ir kaip jūs galite dešimtmečius rašyti vienui vienintelį veikalą ir jo nė dalelės nepublikuoti. Aš taip negalėčiau. Man būtina bent kartą per mėnesį patirti savo darbo publikavimo malonumą, pasakė jis, šis įprotis man tapo neišvengiamu poreikiu, ir aš dėkingas „Times, kad nuolatos palaiko šį mano įprotį ir dar net už tai moka. Rašymas man teikia neapsakomą malonumą, pasakė jis, tie trumpi meno kūriniai, apimantys ne daugiau nei du puslapius, visada sudaro tris su puse skiltis laikraštyje, kalbėjo jis. Ar jums niekada nekilo mintis išleisti bent mažytę savo darbo ištrauką? – paklausė jis, kokį nors

fragmentą; iš to, ką užsiminėte apie savo darbą, sprendžiu, kad jis labai įdomus, kita vertus, *didžiulis malonumas yra ir nieko nepublikuoti, visiškai nieko*, pasakė jis. Bet kada nors juk jūs norėsite sužinoti, kokį poveikį daro jūsų darbas, pasakė jis, ir tada paskelbsite bent jau dalį savo darbo. Viena vertus, nuostabu viso gyvenimo darbą slėpti ir nepublikuoti, antra vertus, taip pat nuostabu ir publikuoti. Aš esu apsigimęs publikuotojas, o jūs – apsigimęs nepublikuotojas. Tikriausiai jūsų darbas ir jūs, tai yra jūsų darbo santykis su jumis ir jūsų santykis su darbu, vadinkit, kaip norit, yra pasmerkti nepublikuoti, ir aš manau, kad jus kankina tai, jog darbą rašote, bet jo nepublikuojate, manau, kad tai yra tiesa, tik jūs nenorite pripažinti, netgi sau pačiam, kad jus kamuoja, taip sakant, nepublikavimo manija. Aš kankinčiausi, jeigu savo kūrybinio darbo nepublikuočiau. Tačiau, žinoma, jūsų darbo negalima lyginti su manuoju. Bet aš nepažįstu nė vieno rašytojo ar bent jau rašančio žmogaus, kuris ilgą laiką gali iškęsti *ne*publikavęs to, ką parašė, kuriam nėra smalsu sužinoti, ką visuomenė apie tai pasakys, aš visada nekantriai laukiu, pasakė Rėgeris, nors visada tvirtinu, kad visai nelaukiu, kad manęs tai nedomina, kad man nesmalsu sužinoti visuomenės nuomonę, po teisybei, aš visada to nekantriai laukiu, ir jeigu sakau, kad nelaukiu, tai, žinoma, meluoju, nes be perstojo nekantrauju, aš prisipažįstu, kad be perstojo nekantrauju, kalbėjo jis. Aš noriu žinoti, ką žmonės mano apie tai, ką parašiau, nors visada ir sakau, kad manęs nedomina, ką žmonės pasakys, aš sakau, kad manęs tai nedomina, neva man nei šilta, nei šalta, o iš tiesų visą laiką nekantrauju ir įsitempęs laukiu kaip nieko kito, kalbėjo jis. Meluoju, kai sakau, kad manęs viešoji nuomonė nedomina,

kad mano skaitytojai manęs nedomina, meluoju, kai sakau, kad visai nenoriu žinoti, kas galvojama apie tai, ką rašau, kad neskaitau, kas apie tai rašoma, tai sakydamas aš visada meluoju, meluoju be sąžinės graužimo, kalbėjo jis, nes iš tikrųjų be paliovos nekantrauju sužinoti, ką žmonės pasakys apie tai, ką parašiau, aš noriu tai kuo greičiau sužinoti, ir mane tai visuomet paveikia, kad ir ką žmonės sakytų apie mano rašinius, tokia yra tiesa. Žinoma, aš girdžiu tik tai, ką sako „Times" darbuotojai, o jie ne visada sako tik komplimentus, pasakė Rėgeris, bet jei kalbėsime apie jus, kaip filosofuojantį rašytoją, tai juk jus turėtų taip pat nekantriai dominti, ką žmonės sako apie jūsų filosofinius rašinius, ką jie apie tai mano, aš niekaip negaliu suprasti to, kad jūs nepublikuojate net savo darbo ištraukų, tiesiog tam, kad kartą sužinotumėte, ką apie tai mano, taip sakant, viešoji kompetencija, net jeigu aš sykiu manau, kad tokia viešoji kompetencija neegzistuoja, ir apskritai tokio dalyko kaip kompetencija nėra, nebuvo ir niekada nebus; bet negi jūsų tai neslegia, rašyti, rašyti, mąstyti, mąstyti, mintis užrašyti ir vis toliau rašyti, ir visa tai be jokio atgarsio? – paklausė jis. Neabejoju, kad jūs daug ko dėl to užsispyrėliško nepublikavimo netenkate, pasakė jis, o galbūt netenkate net paties esmingiausio dalyko. Jūs rašote jau dešimtmečius ir sakote, kad rašote šį darbą *tik sau pačiam, juk tai baisu,* niekas nerašo rašinių tik sau pačiam, meluoja tas, kas tvirtina, kad rašo tik sau pačiam, bet jūs žinote lygiai taip pat gerai kaip aš, kad rašantieji yra didžiausi veidmainiai, pasaulis nuo pat savo atsiradimo pradžios nematė veidmainiškesnių už rašančiuosius, nėra ambicingesnių ir veidmainiškesnių už juos, kalbėjo Rėgeris. Kad jūs žinotumėt, kokia ir vėl klaiki man buvo praėjusi

naktis, be perstojo kėliausi dėl siaubingų kojų pirštų, blauzdų traukulių iki pat krūtinės, tai vis dėl tų diurezinių tablečių, kurias turiu gerti nuo širdies. Aš atsidūriau kažkokiame uždarame rate, pasakė jis. Kiekviena naktis man šiurpi, visada, kai jau pagalvoju, kad dabar galėsiu užmigti, man prasideda tie traukuliai, tada tenka keltis ir vaikščioti pirmyn atgal po kambarį. Beveik visą naktį vaikščiojau pirmyn atgal, o jeigu įstengdavau užmigti, tai iš karto prabusdavau nuo košmarų, kuriuos jums minėjau. Tuose košmaruose sapnuoju savo žmoną, tai baisu. Tie sapnai atsirado po jos mirties, sapnuoju juos kiekvieną naktį be paliovos. Patikėkit, aš beveik nuolat galvoju, ar nebūtų buvę geriau po žmonos mirties ir pačiam pasidaryti galą. To bailumo negaliu sau atleisti. Jau nebegaliu pakęsti šito nuolatinio, tiesiog nesveiko graužimosi, bet negaliu liautis, pasakė jis. Kad nors būtų koks padorus koncertas „Musikverein" koncertų salėje, pasakė jis, bet žiemos programa klaiki, ten groja tik išsikvėpusią, nuvalkiotą muziką, ištisai tie mane nervuojantys Mozarto, Brahmso ir Beethoveno koncertai, visų tų Mozarto, Brahmso ir Beethoveno ciklų nebeįmanoma ištverti. O Operoje karaliauja diletantizmas. Kad ji bent būtų įdomi, būtų kitas reikalas, bet šiuo momentu ji visiškai neįdomi, prastas repertuaras, prasti dainininkai ir, be viso to, apgailėtinas orkestras. Koks buvo Filharmonijos orkestras dar prieš du ar tris metus! – sušuko jis, ir koks jis yra šiandien, *eilinis orkestrėlis*. Įsivaizduokit, praėjusią savaitę klausiausi *Žiemos kelionės*, atliekamos vieno boso iš Leipcigo, pavardės neminėsiu, nes ji jums vis tiek nieko nesakys, juk jūs visiškai nesidomite *muzikos teorija*, ir džiaukitės, pridūrė jis, nes tas bosas buvo gryna katastrofa. Amžinai ta *Varna*, kalbėjo jis,

jau nebegaliu klausytis. Dėl tokio koncerto neverta ir persirengti, gailėjausi apsivilkęs naujus marškinius. *Apie tokį šlamštą aš juk nerašysiu „Times"*, pareiškė jis. *Mahleris, Mahleris, Mahleris,* kalbėjo jis, *šis irgi jau gadina nervus.* Bet Mahlerio mada jau persirito per savo apogėjų, ačiū Dievui, pasakė jis, vis dėlto Mahleris yra labiausiai pervertintas amžiaus kompozitorius. Mahleris buvo puikus kapelmeisteris, bet labai vidutiniškas kompozitorius, kaip ir visi kapelmeisteriai, pavyzdžiui, Hindemithas arba Klempereris. Mahlerio mada visus tuos metus mane nežmoniškai erzino, visas pasaulis tiesiog kliedėjo Mahleriu, tai buvo nepakenčiama. O ar jūs iš viso žinote, kad mano žmonos kapas, kuriame aš irgi būsiu palaidotas, yra visai šalia pat Mahlerio kapo? Šiaip ar taip, kapinėse žmogui tikrai jau neberūpi, šalia ko jis guli, galiu gulėti net ir šalia Malerio, manęs tai nebejaudina. *Daina apie Žemę*, atliekama dainininkės Kathleen Ferrier, man dar galbūt priimtina, pasakė Rėgeris, visus kitus Mahlerio kūrinius aš atmetu, jie nieko verti, jie neatlaiko jokios gilesnės analizės. Webernas, palyginti su juo, tikras genijus, jau nekalbant apie Schönbergą ir Bergą. Ne, Mahleris buvo nesusipratimas. Mahleris yra tipiškas madingas modernizmo kompozitorius, žinoma, dar blogesnis už Brucknerį, kurį su Mahleriu sieja daug kičinių panašumų. Šiuo metų laiku Viena intelektine prasme žmogui neturi ką pasiūlyti, deja, muzika besidominčiam žmogui – irgi ne kažin ką, pasakė jis. Bet atvykėliai iš kitur, žinoma, Vienoje tuojau randa kuo pasitenkinti, jie būtinai nueina į Operą, nekreipdami dėmesio į tai, kas tuo metu repertuare, tebūnie nors paskutinis šlamštas, jie eina klausytis klaikiausių koncertų ir ploja, kol rankos paskausta, jie plūsta, kaip

matote, netgi į Gamtos istorijos ir į Dailės istorijos muziejus. Kultūrinis civilizuotos žmonijos alkis nenumalšinamas, iškrypimas, atspindintis šį faktą, yra pasaulinio masto. Viena garsėja kaip kultūros sostinė, kalbėjo Rėgeris, nors joje jau seniai kultūros beveik nėra, vieną dieną joje kultūros tikrai visiškai nebeliks, bet Viena vis tiek garsės kaip kultūros sostinė. Viena visada bus vadinama kultūros miestu, ir juo mažiau jame liks kultūros, tuo atkakliau bus laikomasi tokio įvaizdžio. O kultūros šiame mieste iš tikrųjų jau greitai neliks, pareiškė jis. Šitos vis labiau kvailėjančios vyriausybės, kurias turime Austrijoje, laikui bėgant būtinai pasirūpins, kad Austrijoje veikiai nebebūtų kultūros ir liktų tik profanacija, kalbėjo Rėgeris. Austrijoje vyrauja nepalanki kultūrai atmosfera, metai iš metų ji darosi vis priešiškesnė kultūrai, ir visi ženklai rodo, kad neilgai trukus Austrija taps visiškai nekultūringa šalimi. Bet šito nuopuolio aš jau nepatirsiu, o *jūs – galbūt*, pasakė Rėgeris, jūs – galbūt, bet aš – nebe, aš jau toks senas, kad galutinio nuosmukio ir tikrojo kultūros išnykimo Austrijoje jau neišgyvensiu. Kultūros šviesa Austrijoje gesinama, sakau jums, bukumas, jau taip seniai viešpataujantis šioje šalyje, pakankamai greitai kultūros šviesą užgesins. Tada Austrijoje stos tamsa, kalbėjo Rėgeris. Bet jūs galite apie tai kalbėti, kiek norite, jūsų niekas negirdi, o jeigu girdi, tai laiko jus kvailiu. Kokia prasmė, kad rašau „Times", ką manau apie Austriją ir kas joje anksčiau ar vėliau, bet tikrai netolimoje ateityje, įvyks? Prasmės jokios, tarė Rėgeris, nė menkiausios. Gaila, kad nebepatirsiu, kaip austrai klaidžioja tamsybėje, kai jų kultūros šviesa bus užgesusi. Gaila, kad nebegalėsiu tame dalyvauti, pasakė jis. Jūs, be abejo, klausiate savęs, kodėl aš jus čia šiandien pasikviečiau,

kodėl pakviečiau ir vėl čionai ateiti. Tai ne be priežasties. Bet priežastį pasakysiu jums vėliau. Aš nežinau, *kaip* man ją jums pasakyti. Nežinau. Visą laiką apie tai galvoju ir vis tiek nežinau. Atėjau čia dar prieš kelias valandas, galvoju apie tai ir nesugalvoju. Irzigleris gali paliudyti, pasakė Rėgeris, kad jau valandų valandas sėdžiu čia, ant suolo, ir galvoju apie tai, *kaip* man jums paaiškinti, *kodėl* aš paprašiau jūsų ateiti į Dailės istorijos muziejų *dar ir šiandien. Vėliau, vėliau*, tarė Rėgeris, *duokite man laiko*. Mes padarome nusikaltimą, o paskui neįstengiame jo paprasčiausiai be ceremonijų pripažinti, pasakė Rėgeris. Duokite man laiko, kol nusiraminsiu, kalbėjo jis, Irzigleriui jau pasakiau, bet jums dar negaliu, kalbėjo jis, tiesiog gėda. Beje, tai, ką jums vakar pasakojau apie vadinamąją *Audros sonatą*, yra neabejotinai įdomu, ir aš esu tikras, kad tai, ką jums pasakojau apie *Audros sonatą*, yra tiesa, bet tikriausiai man pačiam tai daug įdomiau negu jums. Taip būna visada, kad žmogus nori kalbėti tema, kuria žavisi, bet tiesa ta, jog ši tema jį patį žavi žymiai labiau negu tą, kuriam mes tą temą bandome tiesiog konvulsiškai, be jokios atodairos primesti. Aš jums vakar primečiau savo požiūrį į vadinamąją *Audros sonatą*, tai faktas. Mano paskaitų apie fugos meną kontekste, pasakė jis, man pasirodė reikalinga paanalizuoti ir *Audros sonatą*, vakar aš pasijutau tam tiesiog idealiai nusiteikęs ir sykiu paverčiau *jus savo muzikologinės aistros auka*, kaip jau ne kartą esu jus pavertęs savo muzikologinės aistros auka, nes neturiu kitos tam taip tinkamos asmenybės. Labai dažnai pamanau – *jūs atėjote kaip tik laiku, ir ką gi aš be jūsų daryčiau!* – kalbėjo jis. Vakar aš jus varginau *Audros sonata*, kas žino, kokiu muzikos kūriniu aš jus varginsiu poryt, kalbėjo jis, mano galvoje

sukasi tiek daug muzikologinių temų, kurias nekantrauju išdėstyti; bet man reikalingas ir klausytojas, taip sakant, mano muzikologinio šnekėjimo manijos auka, pasakė jis, nes mano nepaliaujamas kalbėjimas muzikos teorijos temomis iš tikrųjų yra *tam tikra muzikologinio šnekėjimo manija*. Kiekvienas turi kokią nors nuosavą, *tik jam vienam būdingą* šnekėjimo maniją, aš, vadinasi, apsėstas muzikologinės. Šita muzikologinė šnekėjimo manija lydi mane visą mano muzikologinį gyvenimą, o mano gyvenimas, be jokios abejonės, yra muzikologinis, kaip kad jūsiškis – filosofinis, tai visiškai aišku. Žinoma, šiandien galiu pareikšti, kad *šiandien* viskas yra nesąmonė, ką apie *Audros sonatą* kalbėjau *vakar*, kaip ir apskritai viskas, kas sakoma, yra nesąmonė, *bet mes juk šnekame tas nesąmones įtikinamai*, pasakė Rėgeris. Visos kalbos anksčiau ar vėliau išryškėja besančios nesąmonė, bet jeigu kalbame įtikinamai, su neįtikimu įkarščiu, tuomet tai ne nusikaltimas, pasakė jis. Mes visada norime išsakyti tai, ką galvojame, kalbėjo Rėgeris, ir mes iš esmės nenurimstame tol, kol išsikalbame, o jeigu nutylime, nuo to užtrokštame. Žmonija būtų seniai užtroškusi, jeigu visas per savo istoriją pagalvotas nesąmones būtų nutylėjusi, kiekvienas tylintis žmogus užtrokšta, žmonija irgi negali per ilgai tylėti, kitaip užtrokš, net jeigu tai, ką galvoja ir galvojo pavienis žmogus bei žmonija, yra vienos nesąmonės. Kartais mes esame kalbėjimo meistrai, kartais – tylėjimo meistrai, ir mes tobuliname šį meistriškumą iki kraštutinės ribos, kalbėjo jis, mūsų gyvenimas įdomus tik tiek, kiek sugebame įvaldyti savo kalbėjimo ir tylėjimo meną. *Audros sonata visai nėra didis kūrinys*, pasakė Rėgeris, iš arčiau pažiūrėjus ji juk tėra vienas iš daugelio vadinamųjų antraeilių kūrinių, iš

esmės – kičas. Šio kūrinio privalumas glūdi veikiau tame, kad apie jį galima puikiai diskutuoti, nei jame pačiame. Beethovenas buvo smurtininkas, rašęs absoliučiai monotonišką konvulsinę muziką, o tai anaiptol ne tie dalykai, kuriuos aukščiausiai vertinu. *Audros sonatos* analizavimas man visada teikė daug malonumo, ji yra fatališkiausias Beethoveno kūrinys, per *Audros sonatą* galima suvokti Beethoveną, ji išryškina jo būdą, jo genijų, jo kičą ir parodo jo ribas. Bet aš vakar prašnekau apie *Audros sonatą* tik todėl, kad norėjau jums plačiau ir intensyviau išdėstyti fugos meną, o tam buvo reikalinga pasitelkti *Audros sonatą* kaip pavyzdį, pasakė Rėgeris. Beje, aš nekenčiu tokių pavadinimų kaip *Audros sonata, Herojinė, Nebaigtoji* arba *Siurprizas,* tokie apibūdinimai man atgrasūs. Ir kai ką nors vadina *Šiaurės magu,* man tai iki širdies gelmių atgrasu, pasakė Rėgeris. Būtent todėl, kad nesidomite *teorine* muzikos puse, jūs esate ideali mano polemikos apie muziką auka, pasakė Rėgeris. Jūs *įdėmiai klausotės ir neprieštaraujate,* kalbėjo jis, jūs leidžiate man ramiai kalbėti, man tai būtina, nesvarbu, ar mano kalbos ko nors vertos, bet man tai nutiesia kelią per šią siaubingą, patikėkite, labai retai laimės suteikiančią muzikinę egzistenciją. Mano mintys yra alinančios, triuškinančios, kalbėjo jis, kita vertus, jos mane jau taip seniai alina ir triuškina, kad man jau nebėra ko bijoti. Aš maniau, kad jūs būsite punktualus, ir jūs iš tiesų atėjote punktualiai, kalbėjo jis, iš jūsų ir nesitikėjau nieko kito, kaip punktualumo, o punktualumą, jūs tai žinote, aš vertinu labiau už viską, ten, kur yra žmonės, turi vyrauti punktualumas ir su punktualumu koja kojon žengiantis patikimumas, kalbėjo jis. Vos rodyklė parodė pusę dvylikos, ir jūs pasirodėte, kalbėjo jis, aš

pažvelgiau į laikrodį, rodė pusę dvylikos, ir jūs jau stovėjote priešais mane. Aš *neturiu naudingesnio žmogaus už jus*, pasakė jis. Tikriausiai aš išgyvenu tik jūsų dėka. Nederėjo man to sakyti, tarė Rėgeris, tokius dalykus sakyti įžūlu, kalbėjo jis, tai įžūlybė be precedento, bet aš vis tiek tai pasakiau, jūs esate tas žmogus, kuris leidžia man egzistuoti toliau, aš tikrai daugiau nieko neturiu. O ar jūs apskritai žinote, kad mano žmona jus labai mylėjo? Ji jums to niekada neprisipažino, bet man minėjo, ir net ne kartą. Jūsų galva laisva, pasakė Rėgeris, tai brangiausia, kas tik gali būti pasaulyje. Jūs esate individualistas ir visada savo individualizmo laikėtės, išlaikykite jį, kol esate gyvas, pasakė Rėgeris. Aš pasinėriau į meną, kad pabėgčiau nuo gyvenimo, galima sakyti taip, kalbėjo jis. Vogčia paspukau į meną, pasakė jis. Laukiau patogios akimirkos, ta patogia akimirka pasinaudojau ir sprukau iš pasaulio į meną, į muziką, kalbėjo jis. Taip, kaip kiti pabėga į vadinamąjį vaizduojamąjį meną arba į vaidybos meną, kalbėjo jis. Tie žmonės – iš esmės visai kaip aš, *iš tikrųjų nekenčiantys pasaulio*, netikėtai paima ir sprunka iš nekenčiamo pasaulio į meną, kuris yra toli anapus šito pasaulio. Aš pabėgau į muziką, pasakė jis patyliukais. Nes aš turėjau tam galimybę, dauguma žmonių tokios galimybės niekada negauna. Jūs pabėgote į filosofiją ir rašymą, kalbėjo Rėgeris, bet nesate nei filosofas, nei rašytojas, ir tai sykiu yra tiek įdomu, tiek fatališka, nes, po teisybei, filosofas jūs nesate, o rašytojas, tiesą sakant, taip pat ne, nes jūs nepasižymite niekuo, kas būdinga filosofui, kaip ir neturite jokių rašytojo bruožų, nors jūs esate kaip tik toks žmogus, kokį aš vadinu filosofiniu rašytoju, jūsų filosofija nėra tikra ir jūsų kūryba nėra tikra, pakartojo jis. Rašytojas, kuris nieko

nepublikuoja, iš esmės visai nėra rašytojas. Tikriausiai jus kankina *publikavimo baimė*, pareiškė Rėgeris, *veikiausiai leidybos trauma kalta dėl to, kad jūs nieko nepublikuojate*. Vakar „Ambasadoriuje" jūs vilkėjote tokius gerai sukirptus avies kailinius, neabejoju, kad jie siūti Lenkijoje, staiga pasakė jis, ir aš atsakiau, taip, jūs teisus, aš vilkėjau lenkiškus avies kailinius, kaip jūs žinote, tariau Rėgeriui, buvau kelis kartus Lenkijoje, Lenkija yra viena iš dviejų mano mėgstamiausių šalių, kalbėjau aš, mėgstu Lenkiją ir mėgstu Portugaliją, pasakiau, Lenkiją, ko gero, netgi labiau nei Portugaliją, ir paskutinį kartą lankydamasis Krokuvoje – bet ta kelionė į Krokuvą buvo jau prieš aštuonerius ar devynerius metus – aš ir nusipirkau šiuos avies kailinius, net specialiai važiavau prie Rusijos sienos, kad juos nusipirkčiau, nes tokio sukirpimo avies kailinių buvo galima gauti tik prie Lenkijos–Rusijos sienos. Taip, pasakė Rėgeris, iš tiesų didelis malonumas retkarčiais pamatyti gerai apsirengusį žmogų, gerai apsirengusį, gerai atrodantį žmogų, ypač kai oras toks rūškanas, galva daugiau ar mažiau apsiblaususi, o nuotaika apskritai pati prasčiausia. Dabar šitoje smukusioje Vienoje retkarčiais jau galite pamatyti gerai apsirengusių ir gerai atrodančių žmonių, juk daugelį metų Vienoje žmonės vilkėjo neskoningus drabužius, tą slegiančią masinės gamybos aprangą. Dabar, regis, rūbai jau tampa spalvingi, pasakė jis, bet, deja, yra labai nedaug *gražiai nuaugusių* žmonių, ištisas valandas vaikštote po tą nusmurgusią Vieną ir matote vien *prislėgtus bei slegiančius veidus ir neskoningą aprangą*, tarsi visi praeiviai būtų vieni luošiai. Vieniečių skonio trūkumas ir nuobodumas man dešimtmečius kėlė depresiją. Visada maniau, kad tik Vokietijoje žmonės nuobodūs ir neturintys skonio, bet

vieniečiai lygiai tokie patys nuobodūs ir neturintys skonio. Vaizdas pasikeitė tik pastaruoju metu, žmonės pradėjo žymiai geriau atrodyti, velkasi individualesnius drabužius, kalbėjo jis, kai jūs dėvite savo avies kailinius, darote solidų įspūdį, pasakė Rėgeris. Juk taip retai tenka pamatyti gerai apsirengusį *ir* drauge inteligentišką žmogų, pasakė jis. Daugelį metų vaikščiojau po Vieną tik įtraukęs galvą į pečius, nes gatvėse negalėjau pakelti bjaurių masių vaizdo, tos pro šalį traukiančios skonio neturinčių žmonių minios buvo tiesiog nepakeliamos. Šimtai tūkstančių, vilkinčių masinės gamybos drabužius nuo konvejerio, – jie man atimdavo kvapą, vos žengdavau pirmus žingsnius į gatvę, pasakė jis. Ir ne tik vadinamuosiuose proletarų rajonuose, bet ir vadinamajame miesto centre tie pilki masinės gamybos rūbus vilkintys žmonės man atimdavo kvapą, ypač miesto centre, pasakė jis. Bet dabar, atrodo, ši situacija keičiasi, žmonės vėl išdrįsta rengtis individualiai, kalbėjo jis. Dabar jauni žmonės eina į gatvę, jei ir vis dar neskoningai, tai bent jau itin spalvingai apsirengę, tarsi visi šitie žmonės tik dabar, praėjus keturiasdešimčiai metų po karo pabaigos, įveikė karo traumą, kuri beveik keturis dešimtmečius žmones privertė atrodyti pilkai ir neišvaizdžiai, pasakė Rėgeris. Bet, žinoma, *gerai* apsirengusį žmogų šitoje smukusioje Vienoje galite pamatyti, taip sakant, tik kaip jauną mėnulį. Tai, *be abejo, palaimingas jausmas*, pasakė jis ir staiga pakeitė temą: *Iš tikrųjų gerai Audros sonatą grojo ir pakenčiamą padarė tik Gouldas, niekas kitas.* Atliekama visų kitų ji man buvo nepakenčiama. Žinote, *ta Audros sonata yra labai grubi*, pasakė Rėgeris, kaip ir visi kiti Beethoveno kūriniai. Netgi Mozartas neišvengė kičo, ypač daug kičo jo operose,

koketiškumas ir manieringumas dažnai tiesiog nepakenčiamai trykšta iš šitų paviršutiniškų operų muzikos. Balandėlis čia, balandėlis ten, iškeltas pirštas čia, iškeltas pirštas ten, kalbėjo Rėgeris, juk tai *irgi* Mozartas. Jo muzika kupina apatinių sijonėlių ir kelnyčių kičo, kalbėjo jis. O valstybinis kompozitorius Beethovenas yra *stačiai juokingai rimtas*, tai visų geriausiai parodo *Audros sonata*. Bet kuo gi viskas pasibaigtų, jeigu mes viskam ir visiems taikytume šį mirtiną analizės būdą, pasakė Rėgeris. Manieringumas ir kičas yra dvi pagrindinės vadinamojo civilizuoto, per šimtmečius ir tūkstantmečius iki tikrų tikriausio groteskinio padaro išsivysčiusio žmogaus savybės, pasakė jis. Visa, kas žmogiška, yra kičas, pasakė jis, dėl to net nekyla abejonių. Aukštasis ir aukščiausiasis menas irgi yra ne kas kita kaip kičas. Grįžusį iš Londono į Vieną jį ištikęs tikras šokas, galų gale jis Londone jautęsis labiau kaip namie negu Vienoje. Bet Londone aš nebūčiau galėjęs likti jokiomis aplinkybėmis, jau vien dėl savo silpnos sveikatos, kuri be perstojo gresia virsti pavojinga liga, mirtina liga, pasakė Rėgeris. Londone aš gyvenau tikrą gyvenimą, o Vienoje niekada nejutau tikrai gyvenąs, Londone mano galva jautėsi puikiai, Vienoje niekada taip nesijautė, Londone man kildavo geriausios idėjos, kalbėjo jis. Laikas, praleistas Londone, buvo geriausias laikas mano gyvenime, pasakė jis. Londone aš visada turėjau visas galimybes, kurių man niekada nesuteikė Viena, kalbėjo jis. Po tėvų mirties buvo savaime suprantama grįžti į Vieną, į šį pilką, karo prislėgtą, bedvasį miestą, kuriame iš pradžių daugelį metų egzistavau tik apimtas išgąsčio, kalbėjo jis. Bet tą akimirką, kai buvau pasiekęs nevilties dugną, sutikau savo būsimą žmoną, pasakė jis. Žmona mane išgelbėjo, aš

visada bijojau moterų giminės ir tikrai, kaip sakoma, *iš visos širdies moterų nekenčiau*, bet vis dėlto žmona jį išgelbėjusi. Ir žinote, kur su savo žmona susipažinau? – paklausė jis, ar jums tai kada nors pasakojau? – paklausė jis, ir aš pagalvojau, kad jis man tai jau ne kartą pasakojo, bet nutylėjau, ir jis pasakė, *aš susipažinau su savo žmona Dailės istorijos muziejuje. Ir žinote, kur konkrečiai Dailės istorijos muziejuje?* – paklausė jis, ir aš pagalvojau, žinoma, kad žinau, kur, ir jis pasakė, *čia, Bordonės salėje, ant šio suolo*, jis ištarė tai taip, tarsi tikrai būtų visiškai pamiršęs, kad pasakojo man jau šimtus kartų, jog susipažino su savo žmona ant Bordonės salės suolo, ir kai jis tai pakartojo dar sykį, aš apsimečiau, kad to *dar niekada* nebuvau girdėjęs. *Buvo rūškana diena*, pasakė jis, *jaučiausi beviltiškai, anuomet aš labai intensyviai gilinausi į Schopenhauerį po to, kai buvau praradęs susidomėjimą Descartes'u ir apskritai visais prancūzų protais, taigi aš sėdėjau ant šio suolo ir mąsčiau apie vieną Schopenhauerio frazę, dabar jau nebeprisimenu, kurią*, pasakojo jis. Ir staiga šalia manęs ant suolo atsisėdo užsispyrusi moteris ir nebeatsistojo. Aš daviau Irzigleriui ženklą, bet jis iš pradžių nesuprato, ką mano ženklas turėtų reikšti, ir todėl nesugebėjo paraginti šalia manęs sėdinčią moterį atsikelti ir išeiti, ta moteris tiesiog sėdėjo įsmeigusi žvilgsnį į *Žilabarzdį vyrą*, kalbėjo Rėgeris, man atrodo, ji žiūrėjo į *Žilabarzdį vyrą* visą valandą. Ar jums taip labai patinka Tintoretto *Žilabarzdis vyras?* – paklausiau aš suolo kaimynės, pasakojo Rėgeris, *ir iš pradžių į savo klausimą nesulaukiau jokio atsakymo*. Tik po kurio laiko moteris mane sužavėjo atsakydama *ne, tokio „ne" iki tos minutės dar niekada nebuvau girdėjęs*, pasakojo Rėgeris. Vadinasi, Tintoretto *Žilabarzdis vyras* jums visai nepatinka? – paklausiau moters.

Taip, jis man nepatinka, atsakė man moteris. Tada, kaip sakoma, užsimezgė pokalbis apie meną, ypač tapybą, apie senuosius meistrus, pasakojo Rėgeris, kurį nutraukti ilgą laiką ūmai nebeturėjau jokio ūpo, labiausiai mane domino ne pokalbio turinys, o *tai, kaip jis vyko.* Pagaliau, kurį laiką pasvarstęs visus už ir prieš, pasiūliau moteriai kartu papietauti *Astorijoje*, ir ji mano pasiūlymą priėmė, o neilgai trukus mes susituokėme. Paskui paaiškėjo, kad ji buvo dar ir labai pasiturinti: miesto centre turėjo kelias parduotuves, gyvenamuosius namus Singerio gatvėje, Veidrodžių skersgatvyje ir netgi vieną Anglių turgaus aikštėje. Jau nekalbat apie visa kita. *Netikėtai susiradau žmoną – inteligentišką, pasiturinčią kosmopolitę*, pasakė Rėgeris, kuri išgelbėjo mane savo inteligentiškumu ir turtu, nes žmona mane iš tikrųjų išgelbėjo, juk tuo metu, kai susipažinau su žmona, buvau *puolęs į didžiausią neviltį*, kalbėjo jis. Kaip matote, Dailės istorijos muziejui turiu už ką būti dėkingas, pasakė jis. Galbūt kaip tik šis dėkingumas ir verčia mane kas antrą dieną ateiti į Dailės istorijos muziejų, nusijuokė jis, bet, aišku, taip nėra. Ar žinote, kad vadinamajame Dangaus gatvės name, priklausiusiame mano žmonai, vadinamojoje *Dangaus gatvėje* Grincinge, buvo seifas, kuriame lyg niekur nieko galėjo tilpti iš karto keli žmonės? – paklausė jis. Tame seife ji saugojo brangiausius Stradivari, Guarneri, Maggini instrumentus, pasakė jis. Jau nekalbant apie visa kita. Karą žmona praleido, visai kaip aš, Londone, ir aš tikrai stebiuosi, kad nesusipažinau su ja dar ten, nes anuomet, tai yra tuo pačiu metu, ji sukosi tuose pačiuose Londono sluoksniuose kaip ir aš. Metų metus mes Londone prasilenkdavome, pasakė Rėgeris. Beje, dar prieš mums susituokiant mano žmona Dailės istorijos muziejui

padovanojo ne vieną paveikslą, kalbėjo Rėgeris, tarp jų ir labai vertingą, netgi ne tokį jau ir nenusisekusį Furini, kurį, tarp kitko, galite rasti šalia Cigoli ir Empoli, tiksliau, tarp Empoli ir Cigoli, kurio, beje, visai nemėgstu. Po vestuvių mano žmona paveikslų daugiau niekam nedovanojo, pasakė jis, aš jai išaiškinau, kad dovanoti dovanas nėra jokios prasmės, dovanoti dovanas savaime yra šlykštus dalykas, pasakė jis. Tik pamanykit, prieš mūsų santuoką mano žmona padovanojo vienai savo dukterėčiai bydermejerio stiliaus Vienos panoramą, man regis, pieštą Gauermanno. Kai ji kartą po metų veikiau atsitiktinai nei iš susidomėjimo apsilankė *Vienos miesto muziejuje*, taip sakant, tik laikui tarp dviejų valgymų užmušti, ji netikėtai tame *Vienos miesto muziejuje*, kuris, mano manymu, nieko nevertas, atrado tą patį dukterėčiai padovanotąjį Gauermanną. Galite įsivaizduoti, koks ją ištiko šokas. Ji tučtuojau nuėjo į muziejaus direkciją ir ten sužinojo, kad dukterėčia praėjus vos kelioms savaitėms, jeigu ne kelioms dienoms po to, kai gavo dovanų paveikslą iš savo tetos, mano būsimos žmonos, už du šimtus tūkstančių jį *pardavė Vienos miesto muziejui*. Dovanoti dovanas yra viena iš didžiausių nesąmonių, pasakė Rėgeris. Aš tai labai greitai išaiškinau žmonai ir ji nuo to laiko daugiau niekam nieko nedovanojo. Mes išplėšiame mums mielą, kaip sakoma, į širdį įaugusį daiktą, meno kūrinį iš savo gyvenimo, o apdovanotasis paprasčiausiai nueina ir parduoda jį už begėdišką, šiurpinančią kainą, pasakė Rėgeris. Dovanoti dovanas yra baisus įprotis, jis kyla, žinoma, iš sąžinės graužimo ir labai dažnai iš visuotinai paplitusios vienišumo baimės, kalbėjo Rėgeris, tai blogas paprotys, nes dovanojimo ir dovanos žmonės neįvertina, jiems visada

būtų galėję būti daugiau ir dar daugiau, galiausiai tai tik pagimdo neapykantą, pasakė jis. Aš pats niekada gyvenime nieko nedovanojau, pasakė jis, ir visada atsisakydavau dovanas priimti, stačiai per amžius bijojau *būti apdovanotas*. O ar jūs žinote, paklausė Rėgeris, kad Irzigleris irgi prisidėjo prie šios santuokos? Kaip vėliau paaiškėjo, Irzigleris mano būsimai žmonai, kuri nuo visiško išsekimo stovėjo atsirėmusi į sieną Sebastiano salėje, pasiūlė pasėdėti ant suolo Bordonės salėje, tai Irzigleris atvedė ją iš Sebastiano salės į Bordonės salę, tai jo patarimo paklausiusi ji atsisėdo ant Bordonės salės suolo, pasakė Rėgeris. Jeigu Irzigleris nebūtų atvedęs jos į Bordonės salę, veikiausiai niekada nebūčiau su ja susipažinęs, kalbėjo Rėgeris. Jūs žinote, aš atsitiktinumais netikiu, pasakė jis. Šia prasme Irzigleris, galima sakyti, mus supiršo, pareiškė Rėgeris. Ilgą laiką mums su žmona visai neatėjo į galvą tokia mintis, kol vieną dieną, atgamindami mūsų pažinties istoriją, suvokėme, kad iš esmės Irzigleris buvo mūsų piršlys. Irzigleris kartą man prisipažino anuomet mano būsimą žmoną Sebastiano salėje *stebėjęs*, mat jam buvę neaišku, kokia jos tokio nuo pat pradžių *keisto elgesio* priežastis, taip, jis netgi pamanęs, kad ji kėsinasi nufotografuoti kurį nors Sebastiano salėje kabantį paveikslą, o tai griežtai draudžiama, kad ji savo neįprastai didelėje, *į muziejų draudžiamoje įsinešti* rankinėje slepia fotoaparatą, pamanęs jis iš pradžių ir tik vėliau supratęs, jog ji paprasčiausiai visiškai išsekusi. Žmonės muziejuose visada padaro tą klaidą, kad per daug užsibrėžia norėdami pamatyti *viską*, jie eina ir eina, žiūri ir žiūri, o paskui staiga palūžta, nes paprastų paprasčiausiai persisotina menu. Kaip vėliau išaiškėjo, taip atsitiko ir mano žmonai, kurią Irzigleris paėmė už parankės ir atvedė į Bordonės salę kuo

geranoriškiausių tikslų vedamas, pasakojo Rėgeris. Meno profanai eina į muziejus ir viską susigadina dėl pertekliaus, pasakė Rėgeris. Bet, žinoma, dėl lankymosi muziejuje jokių patarimų nėra. Žinovas eina į muziejų, kad pasižiūrėtų daugių daugiausia *vieną* paveikslą, *vieną* skulptūrą, *vieną* eksponatą, kalbėjo Rėgeris, jis eina į muziejų pamatyti ir įvertinti *vieną* Veronesę, *vieną* Velázquezą, kalbėjo Rėgeris. Bet visi šitie meno žinovai man iki kaulų smegenų koktūs, pasakė Rėgeris, jie žengia nosies tiesumu prie vienui vienintelio meno kūrinio, egzaminuoja jį be menkiausios gėdos bei skrupulų ir tada išeina iš muziejaus, aš nekenčiu tokių žmonių, pasakė Rėgeris. Ir atvirkščiai, man susuka pilvą vos pamačius muziejuje mėgėją, kuris nekritiškai ryja viską iš eilės, visą Vakarų tapybos meną per vienui vienintelį pusdienį, tą mes čia matome diena iš dienos. Mano žmoną tą dieną, kai susipažinome, kankino vadinamasis vidinis konfliktas, ji ištisas valandas vaikščiojo po miestą negalėdama apsispręsti, ar pirkti firmos „Braun" paltą, ar firmos „Knize" kostiumą. Šitaip draskoma pasirinkimo tarp firmos „Braun" ir firmos „Knize" galiausiai ji nusprendė nepirkti nei firmos „Braun" palto, nei firmos „Knize" kostiumo ir geriau nueiti į Dailės istorijos muziejų, kuriame iki tol buvo lankiusis tik vieną kartą gyvenime, ankstyvojoje vaikystėje, už rankos atvesta tėvo, kuris buvo puikiai meną jaučiantis vyras. Irzigleris, žinoma, puikiai įsisąmonino savo piršlio vaidmenį, pasakė Rėgeris. Dažnai pagalvoju, kas būtų buvę, jeigu Irzigleris į Bordonės salę būtų atvedęs visai kitą moterį, visai kitą moterį, pakartojo Rėgeris, *anglę arba prancūzę, net baisu pagalvoti,* pasakė jis. Mes sėdime ant šito suolo visiškai praradę protą, pasakė Rėgeris, esame tikras depresijos ir

nevilties įsikūnijimas, tęsė jis, tada šalia mūsų pasodinama moteris, mes vedame ją ir esame išgelbėti. Milijonai būsimų sutuoktinių susipažįsta ant suolo, pasakė Rėgeris, tai vienas iš pačių banaliausių dalykų, kokių tik būna, bet būtent šiai juokingai banalybei aš turiu būti dėkingas už savo egzistenciją, nes jeigu nebūčiau susipažinęs su žmona, nebūčiau galėjęs toliau egzistuoti, šiandien suvokiu tai aiškiau nei bet kada. Metų metus sėdėjau ant šito suolo daugiau ar mažiau paskendęs giliausioje neviltyje ir staiga buvau išgelbėtas. Taigi Irzigleriui turiu būti dėkingas praktiškai už viską, už tai, kas esu, nes be Irziglerio manęs jau seniai nebebūtų, pasakė Rėgeris tą akimirką, kai Irzigleris iš Sebastiano salės užmetė akį į Bordonės salę. Apie dvyliktą valandą Dailės istorijos muziejus dažniausiai jau būna tuščias, taigi ir tą dieną nebuvo matyti daug žmonių, o vadinamojoje *itališkoje dalyje* mes dviese buvome vieninteliai. Irzigleris žengė žingsnį iš Sebastiano salės į Bordonės salę, tarsi norėdamas Rėgeriui suteikti galimybę pareikšti kokį nors norą, bet Rėgeris norų neturėjo, tad Irzigleris iš karto grįžo atgal į Sebastiano salę, jis iš tikrųjų į ją iš pradžių žengė atbulas. Irzigleris esąs jam artimesnis už bet kurį artimą giminaitį, pareiškė Rėgeris, *mane su šiuo žmogumi sieja daugiau, nei kada nors siejo su bet kuriuo iš mano giminaičių,* pasakė jis. Mes visada sugebėdavome išlaikyti idealią savo santykių pusiausvyrą, pasakė Rėgeris, mūsų *santykių pusiausvyra ideali jau ištisus dešimtmečius*. Irzigleris nuolat jaučiasi mano saugomas, net jeigu ir tiksliai nežino, dėl ko būtent yra saugomas, ir atvirkščiai, aš visada jaučiuosi saugomas Irziglerio, nors, *savaime suprantama, irgi nežinau, dėl ko konkrečiai,* pasakė Rėgeris. Mane su Irzigleriu sieja idealūs santykiai, kalbėjo Rėgeris, *absoliučiai idealūs*

santykiai, išlaikant atstumą, pareiškė jis. Žinoma, Irzigleris ničnieko apie mane nežino, tarė dabar Rėgeris, ir būtų visiška nesąmonė jam pasakoti apie save daugiau, nes *kaip tik todėl, kad jis nieko apie mane nežino, mūsų santykiai ir yra tokie idealūs, ir dar todėl, kad aš pats apie jį praktiškai nieko nežinau,* pasakė Rėgeris, juk mano žinios apie Irziglerį labai paviršutiniškos, kaip ir jo žinios apie mane banaliai paviršutiniškos. Į žmogų, su kuriuo sieja idealūs santykiai, jokiais būdais negalima skverbtis giliau, negu įsiskverbėme, antraip mes sugriausime tuos idealius santykius, kalbėjo Rėgeris. Čia vadeles rankose laiko Irzigleris, aš nuo jo visiškai priklausau, jeigu šiandien Irzigleris pareikštų, pone Rėgeri, nuo šiandien jūs ant šio suolo nebesėdėsite, aš negalėčiau pasipriešinti, kalbėjo Rėgeris, nes tai jau ir taip daugiau nei beprotybė vaikščioti į Dailės istorijos muziejų daugiau nei trisdešimt metų ir okupuoti šį suolą Bordonės salėje. Nemanau, kad Irzigleris tai, kad aš daugiau nei trisdešimt metų ateinu į Dailės istorijos muziejų ir kas antrą dieną sėdžiu ant Bordonės salės suolo, yra pranešęs savo viršininkams, esu įsitikinęs, kad jis nepranešė, nes, kiek jį pažįstu, jis supranta, kad jam to daryti *nevalia,* kad direkcijai sužinoti *nevalia.* Nes žmonės tuoj užsimotų tokį kaip aš išvežti į bepročių namus, tai yra į Šteinhofą, jeigu sužinotų, kad jis trisdešimt metų kas antrą dieną eina į Dailės istorijos muziejų pasėdėti ant suolo Bordonės salėje. Psichiatrai tokiu radiniu tik apsidžiaugtų, pasakė Rėgeris. Kad būtų išvežtas į bepročių namus, žmogui net nereikia daugiau nei trisdešimt metų kas antrą dieną sėdėti ant Bordonės salės suolo priešais Tintoretto *Žilabarzdį vyrą,* tam visiškai užtektų ir *dviejų ar trijų savaičių, bet aš tokį įprotį turiu jau daugiau nei trisdešimt metų,* pasakė Rėgeris. *Ir šito įpročio*

neatsisakiau net po vestuvių, priešingai, su žmona aš savo įprotį, kas antrą dieną eiti į Dailės istorijos muziejų ir atsisėsti ant Bordonės salės suolo, tik suintensyvinau. Psichiatrams aš būčiau tikras radinys ir lobis, kaip sakoma, bet psichiatrai niekada negaus galimybės paversti mane savo lobiu, pasakė Rėgeris. Psichiatrinėse ligoninėse uždaryti tūkstančiai žmonių, kurių beprotystės, taip sakant, nė iš tolo nėra tokios beprotiškos kaip manoji, pasakė Rėgeris. Psichiatrinėse ligoninėse laikomi žmonės, kurie tik vieną kartą *ne*pakėlė rankos, kai būtų turėję pakelti, kalbėjo Rėgeris, kurie tik kartą, užuot sakę „juoda", pasakė „balta", tęsė Rėgeris, jūs tik pamanykite. Bet aš nesu išprotėjęs, tarė jis, aš tik esu išskirtinis įpročių vergas, turintis išskirtinį įprotį, o tas išskirtinis įprotis yra trisdešimt metų kas antrą dieną eiti į Dailės istorijos muziejų ir atsisėsti ant Bordonės salės suolo. Mano žmonai tas *įprotis iš pradžių buvo baisus*, bet *galų gale tapo mielas*, paskutiniais metais, kai paklausdavau, ji atsakydavo, kad jai mielas tas įprotis eiti su manimi į Dailės istorijos muziejų pas mūsų Tintoretto *Žilabarzdį vyrą* ir sėdėti ant Bordonės salės suolo, pasakojo Rėgeris. Iš tiesų aš manau, kad Dailės istorijos muziejus yra vienintelė man likusi priebėga, pasakė Rėgeris, *turiu eiti pas senuosius meistrus, kad galėčiau egzistuoti toliau, tik pas vadinamuosius senuosius meistrus*, kurių jau seniai, ištisus dešimtmečius nekenčiu, iš esmės aš nieko kito taip nekenčiu kaip šitų vadinamųjų senųjų meistrų čia, Dailės istorijos muziejuje, ir senųjų meistrų apskritai, jų visų nekenčiu, kad ir kaip jie būtų vadinęsi, kad ir kaip jie būtų tapę, kalbėjo Rėgeris, tačiau būtent jie vieni palaiko mane gyvą. Taigi einu per miestą ir galvoju, kad nebeištversiu šito miesto ir kad aš ne tik šito miesto, bet ir viso pasaulio,

o galų gale ir visos žmonijos nebeištversiu, nes pasaulis ir visa žmonija laikui bėgant taip išsigimė, kad greitai jų bus nebeįmanoma ištverti, bent jau ne tokiam žmogui kaip aš. Žinote, Acbacheri, tokiam proto bei jausmų žmogui kaip aš pasaulis ir žmonija veikiai bus nebepakeliami. Šiame pasaulyje ir šiuose žmonėse aš neberandu nieko, kas man turėtų kokią nors vertę, kalbėjo jis, šiame pasaulyje viskas yra buka, ši žmonija irgi visiškai buka. Pasaulis ir žmonija yra pasiekę tokį bukumo laipsnį, kokio tokiam žmogui kaip aš jau yra per daug, pasakė jis, tokiam žmogui kaip aš šitokiame pasaulyje nebegalima toliau gyventi, kartu su tokia žmonija tokiam žmogui kaip aš negalima egzistuoti, kalbėjo Rėgeris. Viskas šiame pasaulyje ir šioje žmonijoje yra nusmukę iki žemiausio laiptelio, pasakė Rėgeris, viskas šiame pasaulyje ir šioje žmonijoje pasiekė tokį visuotinio grėsmingumo ir žemo brutalumo laipsnį, kad dažniausiai atrodo, jog nebeišgyvensiu šiame pasaulyje ir su šia žmonija daugiau nė vienos dienos. Kad įmanomas šitoks žemas bukumo laipsnis, neįsivaizdavo net įžvalgiausi mūsų istorijos mąstytojai, pasakė Rėgeris, nei Schopenhaueris, nei Nietzsche, ką jau kalbėti apie Montaigne'į, o kalbant apie mūsų iškiliuosius pasaulio ir žmonijos rašytojus, tai visos pasauliui ir žmonijai jų pranašautos bei aprašytos šlykštybės ir nuosmukis yra niekis, palyginti su dabartine padėtimi. Netgi Dostojevskis, vienas didžiausių mūsų aiškiaregių, ateitį aprašė tik kaip juokingą idilę, kaip ir Diderot aprašė tik juokingą ateities idilę, šiurpiausias Dostojevskio pragaras yra vaikų žaidimas, palyginti su tuo pragaru, kuriame mes lindime šiandien, net nugara nueina pagaugais apie tai pagalvojus, toks pat vaikiškai nekaltas ir Diderot pranašautas bei aprašytas pragaras. Anam iš

savo rusiškos ir rytietiškos pozicijos tiek pat mažai pavyko numatyti, išpranašauti ir aprašyti absoliutų pragarą, kaip ir jo vakarietiškam antipodui Diderot, pasakė Rėgeris. Pasaulis ir žmonija pateko į tokią pragaro būseną, į kokią dar niekada istorijoje nebuvo patekę, tokia yra tiesa, kalbėjo Rėgeris. Viskas, ką tik pranašavo tie didieji mąstytojai ir didieji rašytojai, yra tiesiog idiliška, pasakė Rėgeris, visi jie kartu, nors ir tarėsi aprašę pragarą, iš tikrųjų teaprašė idilę, kuri, palyginti su pragaru, kuriame mes šiandien egzistuojame, yra tiesiog idiliška idilė, kalbėjo Rėgeris. Viskas šiandien kupina niekšiškumo ir piktumo, melo ir išdavysčių, pasakė Rėgeris, dar niekada žmonija nebuvo tokia begėdiška ir klastinga. Kad ir į ką žiūrėtume, kad ir kur eitume, visur mes matome tik piktumą ir niekingumą, išdavystes, melą ir veidmainystes, nuolat nieką kita kaip absoliučią menkystę, nesvarbu, į ką žiūrėtume, nesvarbu, kur eitume, mums akis bado piktumas, melas ir veidmainiškumas. Ar mes matome ką kita nei melą, piktumą, veidmainystes ir išdavystes, nei niekingiausią niekšiškumą, kai einame gatve, *kai išdrįstame išeiti į gatvę*, pasakė Rėgeris. Mes išeiname iš namų ir iš karto susiduriame su menkyste, pasakė jis, menkyste ir begėdiškumu, veidmainiškumu ir piktumu. Mes teigiame, kad nėra melagingesnės, veidmainiškesnės ir piktesnės šalies nei ši, bet kai išvažiuojame ar bent pasižvalgome už šios šalies ribų, matome, kad ir ten viską užvaldę tik piktumas ir veidmainiškumas, melas ir niekšiškumas. Mes turime kokčiausią vyriausybę, kokią tik galima įsivaizduoti, veidmainiškiausią, pikčiausią, niekšingiausią ir kartu kvailiausią, teigiame mes ir, žinoma, visa tai, ką galvojame ir be perstojo teigiame, yra tiesa, pasakė Rėgeris, tačiau kai

mes žvilgtelime už šitos niekingos, veidmainingos, piktybiškos, melagingos ir kvailos šalies ribų, mes matome, kad kitos šalys – tokios pat melagės, veidmainės ir apskritai tokios pat niekingos, pasakė Rėgeris. Bet tos kitos šalys – ne mūsų reikalas, pasakė Rėgeris, *mūsų reikalas yra tik mūsų šalis*, ir todėl mus tai kasdien *šitaip* pribloškia, kad mes jau seniai esame priversti egzistuoti kaip *visiški bejėgiai* tokioje šalyje, kurioje vyriausybė yra niekšinga, buka, veidmainiška, melaginga, be to, ir neišmatuojamai kvaila. Juk kiekvieną dieną mąstydami jaučiame tik tai, kad mus valdo veidmainiška, apsimelavusi ir niekšinga vyriausybė, kuri yra dar ir pati kvailiausia, kokią tik galima įsivaizduoti, pasakė Rėgeris, ir mes suvokiame, kad nieko negalime pakeisti, tai ir yra baisiausia, kad nieko negalime pakeisti, kad mes paprasčiausiai bejėgiškai turime žiūrėti, kaip šita vyriausybė kasdien tampa vis didesne melage, veidmaine, niekše ir menkysta. Bet ne tik vyriausybė yra melaginga ir veidmainiška, niekšinga ir nedora, toks pats ir parlamentas, pasakė Rėgeris, ir kartais man atrodo, kad parlamentas daug veidmainiškesnis ir melagingesnis nei vyriausybė, o pagaliau kokia melaginga ir niekšinga yra justicija šioje šalyje, kokia yra spauda ir pagaliau kultūra šioje šalyje, ir apskritai viskas šioje šalyje; šioje šalyje jau dešimtis metų viešpatauja tik melagiškumas ir veidmainiškumas, niekšingumas ir nedorumas, kalbėjo Rėgeris. Iš tiesų ši šalis pasiekė žemiausią nuosmukio tašką, pasakė Rėgeris, greitai ji išleis savo paskutinę dvasią, praras prasmę ir tikslą. Ir visur tie pasibjaurėjimą keliantys demokratijos tauškalai! Jūs einate į gatvę, kalbėjo jis, ir nuolat turite užsidengti akis, ausis ir net nosį, kad išgyventumėt šioje šalyje, kuri iš esmės tapo itin pavojinga visuomenei valstybe, pasakė

Rėgeris. Kiekvieną dieną jūs netikite savo akimis ir savo ausimis, pasakė jis, kiekvieną dieną su augančiu siaubu jūs patiriate šitos sugriautos šalies, šitos korumpuotos valstybės ir šitos sukvailėjusios tautos smukimą. Bet žmonės šioje šalyje ir šioje valstybėje nieko nesiima, pasakė Rėgeris, būtent tai be perstojo ir kamuoja tokį žmogų kaip aš. Žmonės, žinoma, mato arba jaučia, kaip valstybė kasdien tampa vis nedoresnė ir niekšingesnė, bet jie nieko nesiima. Politikai yra kiekvienos šalies ir kiekvienos valstybės žudikai, pasakė Rėgeris, ištisus šimtmečius politikai žudo šalis ir valstybes, ir niekas jiems nesutrukdo. O mūsų, austrų, šalies ir valstybės žudikai yra patys sukčiausi ir kartu tuščiagalviškiausi politikai, pasakė Rėgeris. Mūsų valstybės viršūnėje stovi politikai valstybių žudikai, mūsų parlamente sėdi politikai valstybės žudikai, pasakė jis, tokia yra tiesa. Kiekvienas kancleris ir kiekvienas ministras yra valstybės žudikas ir kartu šalies žudikas, pasakė Rėgeris, ir kai išeina vienas, ateina kitas, pasakė Rėgeris, vos išeina vienas kancleris žudikas, jau ateina kitas kancleris žudikas, vos išeina vienas ministras valstybės žudikas, jau ateina kitas. Tautą visada žudo tik politikai, pasakė Rėgeris, bet ji to nemato, tai tikra tragedija, kalbėjo Rėgeris. Nespėjame apsidžiaugti, kad vieno valstybės žudiko kanclerio nebėra, o štai ir kitas jau čia, pasakė Rėgeris, tai siaubinga. Politikai yra valstybės ir šalies žudikai, kalbėjo Rėgeris, ir jie žudo nesigėdydami tol, kol sėdi valdžioje, o šalies justicija remia tą niekšingą, gėdingą žudymą ir piktnaudžiavimą savimi. Tačiau kiekviena tauta ir kiekviena visuomenė, žinoma, nusipelno tokios valstybės, kokią turi, taigi jos nusipelno ir savo žudikų politikų. Kokie jie yra niekšingi, buki

valstybės piktnaudžiautojai ir kokie niekšingi, klastingi piktnaudžiautojai demokratija, sušuko jis. Austrų dėmesį absoliučiai užvaldę politikai, tęsė Rėgeris, austrų dėmesį absoliučiai užvaldę valstybių žudikai. Politinė padėtis dabar šioje šalyje tokia slegianti, jog žmonėms liko tik bemiegės naktys, o ir visais kitais atžvilgiais padėtis Austrijoje šiandien tokia pati slegianti. Jei jums bent kartą tenka susidurti su justicija, įsitikinate, kad ta justicija visa korumpuota, niekšinga ir nedora, jau nekalbant apie tai, jog pastaraisiais metais tiesiog gąsdinamai dažnai ėmė aiškėti vadinamosios *teismo klaidos*, nėra savaitės, kad seniai užbaigta byla dėl *svarių procesinių pažeidimų* nebūtų atnaujinta ir vadinamasis *pirmosios instancijos nuosprendis nebūtų panaikintas*, labai didelį procentą nuosprendžių, priimtų pastaraisiais metais šitos klastingos austrų justicijos, sudaro neteisingi vadinamieji *politiniai* nuosprendžiai, kalbėjo Rėgeris. Šiandien Austrijoje mes turime reikalą ne tik su perdėm puolusia ir *demoniška* valstybe, bet ir su perdėm puolusia ir *demoniška* justicija, anot Rėgerio. Austrų justicija jau daugelį metų nebegalima pasitikėti, ji *veikia peiktinai politiškai, o ne nepriklausomai*, kaip turėtų būti. Šiandien kalbėti apie nepriklausomą justiciją Austrijoje reiškia ne ką kita, kaip tyčiojantis spjauti tiesai į veidą, pasakė Rėgeris. Justicija Austrijoje šiandien yra politiška, o ne nepriklausoma. Dabartinė austrų justicija iš tiesų tapo pavojinga visuomenei, kalbėjo Rėgeris, aš žinau, apie ką kalbu, pasakė jis. Justicija šiandien eina išvien su politika, pasakė Rėgeris, jums reikia tik vieną kartą iš arčiau pasidomėti šita katalikiška-nacionalsocialistine justicija ir panagrinėti ją blaivia galva, kalbėjo Rėgeris. Austrija šiandien ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje yra *ta* šalis,

kurioje padaroma daugiausia vadinamųjų *teismo klaidų*, tai katastrofa. Jei susiduriate su justicija, o man pačiam, kaip jūs žinote, labai dažnai yra tekę susidurti su justicija, jūs konstatuojate, kad austrų justicija yra pavojinga katalikiška-nacionalsocialistinė žmonių malimo mašina, kurią varo ne tiesa, kaip priderėtų, o neteisybė, ir kur viešpatauja chaotiškiausios sąlygos, Europoje nėra chaotiškesnės, nėra korumpuotesnės, pavojingesnės visuomenei ir klastingesnės justicijos už austriškąją, pasakė Rėgeris, šiandien austrų katalikišką-nacionalsocialistinę justiciją valdo ne kvaili atsitiktinumai, o niekšingi politiniai kėslai, kalbėjo Rėgeris. Jei jūs esate teisiamas Austrijoje, patenkate į nagus perdėm chaotiškai katalikiškai-nacionalsocialistinei justicijai, kuri apverčia aukštyn kojomis tiesą ir tikrovę, kalbėjo Rėgeris. Austriškoji justicija – tai ne tik savavalė, bet ir klastinga žmonių mėsmalė, kurioje teisingumą sumala absurdiškos neteisybės girnos, kalbėjo Rėgeris. O pagalvojus apie šios šalies kultūrą, pasakė Rėgeris, tai net pilvą ima sukti. Vadinamasis *senasis menas* nublukęs, nuvalkiotas, išparduotas ir jau seniai nenusipelno, kad kreiptume į jį dėmesį, jūs tai žinote taip pat gerai kaip ir aš, bet jei kalbėsime apie vadinamąjį šiuolaikinį meną, tai jis, kaip sakoma, *nevertas nė sudilusio skatiko*. Šiuolaikinis austriškas menas toks pigus, kad neužsitarnauja net mūsų gėdos, pasakė Rėgeris. Ištisus dešimtmečius austrų menininkai gamina vien tik kičinį mėšlą, kuris iš tikrųjų atsidurtų mėšlyne, jei būtų mano valia. Dailininkai tapo mėšlą, kompozitoriai kuria mėšlą, rašytojai rašo mėšlą, pasakė jis. Didžiausią mėšlą daro austrų skulptoriai, pasakė Rėgeris. Austrų skulptoriai daro didžiausią mėšlą ir pelno už jį

didžiausią pripažinimą, kalbėjo Rėgeris, tai būdinga šitam bukaprotiškam laikmečiui. Dabartiniai austrų kompozitoriai iš viso tėra miesčioniški natų idiozitoriai, kurių koncertų salių mėšlas dvokia ligi pat dangaus. O austrų rašytojai, visi iki vieno, apskritai neturi ką pasakyti ir net nemoka aprašyti to, apie ką neturi ką pasakyti. Nė vienas iš šitų dabartinių austrų rašytojų nemoka rašyti, visi jie laužia iš piršto kokčią sentimentalią epigonišką literatūrą, kalbėjo Rėgeris, visi rašo, kad ir kur rašytų, tik mėšlą, jie rašo štirišką, zalcburgišką, karintišką, burgenlandišką, austrų žemaitišką, austrų aukštaitišką, tirolietišką ir forarlbergišką mėšlą ir trokšdami šlovės begėdiškai sukrauna jį tarp knygos viršelių, kalbėjo Rėgeris. Jie sėdi Vienos komunaliniuose butuose, Karintijos atsitiktiniuose ūkeliuose arba Štirijos galukiemėse ir rašo mėšlą, epigonišką, dvokiantį, begalvį ir bedvasį austrų literatūrinį mėšlą, kuriame pasireiškiantis *patetiškas šitų žmonių kvailumas dvokia ligi pat dangaus*, kalbėjo Rėgeris. Jų knygos yra ne kas kita, kaip dviejų ar net jau trijų kartų mėšlas, kartų, kurios niekada neišmoko rašyti, nes niekada neišmoko mąstyti, visi šitie rašytojai rašo totalų bedvasį pseudofilosofinį ir pseudotautinį epigonišką mėšlą, pasakė Rėgeris. Visos šitų daugiau ar mažiau kokčių valstybės oportunistų rašytojų knygos yra ne *kas kita kaip nusirašytos knygos*, pasakė Rėgeris, *kiekviena eilutė jose yra pavogta, kiekvienas žodis – pagrobtas*. Jau dešimtis metų šitie žmonės rašo lėkštą literatūrą, sukurtą tik iš troškimo patikti kitiems ir publikuojamą tik dėl troškimo patikti kitiems, kalbėjo Rėgeris. Jie atspaudžia savo neišmatuojamą kvailumą spausdinimo mašinėle ant popieriaus ir dar susišluoja už šitą neišmatuojamą grasų kvailumą visas įmanomas

premijas, pasakė Rėgeris. Netgi Stifteris buvo tikrai didi asmenybė, pasakė Rėgeris, jeigu palyginu jį su visais šitais šiandien rašančiais austrų pusgalviais. Pseudofilosofija ir pseudotautiškumas – toks šitų žmonių, nepajėgiančių išspausti nė vienos vienintelės savarankiškos minties, mėšlo turinys, pasakė Rėgeris. Šitų žmonių knygų vieta ne knygynuose, o iškart mėšlyne, pasakė Rėgeris. Kaip ir apskritai viso dabartinio austrų meno vieta mėšlyne. Nes kas gi dar rodoma Operos teatre, jei ne mėšlas, kas gi grojama „Musikverein" koncertų salėje, jei ne mėšlas, ir kas gi dar yra šitų brutalių proletariškų smurtininkų su kaltais, tiesiog begėdiškai, pasipūtėliškai vadinančių save skulptoriais, dirbiniai, jei ne marmuro ir granito mėšlas! Tai baisu, pusę šimtmečio be paliovos tik šitas slegiantis vidutiniškumas, pasakė Rėgeris. Kad Austrija bent būtų pamišėlių namai, bet iš tikrųjų ji – paliegėlių namai, pasakė jis. Seniai neturi ką pasakyti, pasakė Rėgeris, bet jaunimas dar mažiau turi ką pasakyti, tokia šiandien padėtis. Ir, žinoma, visiems šitiems meną darantiems žmonėms sekasi pernelyg gerai, pasakė jis. Visi šitie žmonės užverčiami stipendijomis ir premijomis, kas akimirką atsiranda čia garbės daktaras ir ten garbės daktaras, čia garbės ženkliukas ir ten garbės ženkliukas, vieną akimirką jie sėdi prie vieno ministro, kitą akimirką – jau prie kito, šiandien jie pas kanclerį, o rytoj pas parlamento pirmininką, šiandien jie lankosi socialistiniuose profsąjungos namuose, rytoj – katalikiškuose darbininkų švietimo namuose ir visur jie leidžiasi pagerbiami ir išlaikomi. Šitie šiuolaikiniai menininkai veidmainiauja ne tik savo vadinamajame mene, jie lygiai taip pat veidmainiauja ir gyvenime, kalbėjo Rėgeris. Jie pakaitomis veidmainiauja tai savo darbe, tai

gyvenime, tai, ką jie rašo, yra melas ir tai, kaip jie gyvena, yra melas, kalbėjo Rėgeris. Be to, šitie rašytojai leidžiasi į vadinamąsias *skaitymų gastroles*, jie keliauja skersai išilgai po visą Vokietiją, visą Austriją ir visą Šveicariją, nepraleisdami net bukiausios kaimo skylės, kad paskaitytų savo mėšlinų kūrinių ištraukas, pasimėgautų šlove ir prisikimštų pilnas kišenes markių, šilingų ir frankų, kalbėjo Rėgeris. Nėra nieko šlykštesnio už vadinamuosius *autorinius vakarus*, anot Rėgerio, nieko nekenčiu labiau, bet tiems žmonėms neatrodo nieko bloga visur viešai skaityti tą savo mėšlą. Iš esmės nė vieno žmogaus visai nedomina, ko tie rašeivos prisivogė savo literatūriniuose grobiamuosiuose žygiuose, jie paskui vis tiek stoja prieš publiką, skaito tai, lenkia kuprą prieš kiekvieną debilą merą, kiekvieną bukaprotį seniūną ir kiekvieną išvėpėlį germanistą, kalbėjo Rėgeris. Jie važiuoja skaityti savo mėšlo visur nuo Flensburgo iki Boceno ir be menkiausios gėdos bei skrupulų leidžiasi išlaikomi kitų. Man nėra nieko nepakenčiamesnio nei vadinamieji rašytojo skaitymai, pasakė Rėgeris, atgrasu sėstis ir skaityti priešais publiką savo nuosavą mėšlą, nes juk šitie žmonės neskaito nieko kito kaip mėšlą. Kai jie dar visai jauni, dar galima apsikęsti, kalbėjo Rėgeris, bet kai sensta ir persirita per penkiasdešimt, jie kelia tik pasišlykštėjimą. Bet būtent šitie vyresnieji rašeivos visur ir skaito, kalbėjo Rėgeris, jie lipa ant kiekvieno podiumo, sėdasi prie kiekvieno stalo ir skaito savo lyrinį mėšlą arba bukaprotišką senatvinę prozą. Netgi kai jų dantų protezai nebeišgali burnoje išlaikyti nė vieno melagingo žodžio, jie vis tiek lipa ant kiekvienos, nesvarbu kokios, salės podiumo ir skaito savo šarlataniškas nesąmones. Anot Rėgerio, jau dainininkas, atliekantis

dainas, yra nepakenčiamas, bet rašytojas, viešai skaitantis savo rašliavą, yra dar nepakenčiamesnis. Rašytojas, lipantis skaityti savo oportunistiško mėšlo ant viešo podiumo, net jeigu ir Frankfurto Šv. Pauliaus bažnyčioje gavęs premiją, yra apgailėtinas klounas, pasakė Rėgeris. Anot jo, tokių klounų oportunistų knibžda visur. Vokietijoje, Austrijoje ir Šveicarijoje knibždėte knibžda tokių klounų oportunistų, kalbėjo Rėgeris. Taip, taip, pasakė jis, logiška viso to pasekmė būtų totali neviltis *dėl visko*. Bet aš priešinuosi šiai totaliai nevilčiai *dėl visko*. Man dabar aštuoniasdešimt dveji ir aš visomis rankomis ir kojomis ginuosi nuo totalios nevilties *dėl visko*, kalbėjo Rėgeris. Šiame pasaulyje ir šiuo laikotarpiu, pasakė jis, kada viskas yra įmanoma, greitai niekas nebus įmanoma. Pasirodė Irzigleris, ir Rėgeris jam linktelėjo, tarsi norėdamas pasakyti, tau geriau negu man, tada Irzigleris apsisuko ir vėl dingo. Rėgeris pasirėmė ant lazdos, suspaustos tarp kelių, ir pasakė: tik pagalvokite, Acbacheri, ką tai reiškia turėti šitiek ambicijų ir sukurti ilgiausiai trunkančią muzikos istorijoje simfoniją. Kam kitam būtų galėjusi šauti į galvą tokia kvailystė, jei ne Mahleriui. Kai kurie žmonės sako, kad Mahleris buvęs paskutinis didis austrų kompozitorius, tai juokinga. Vyras, kuris būdamas sveiko proto priverčia griežti penkiasdešimt styginių vien tam, kad pralenktų Wagnerį, yra juokingas. Su Mahleriu austrų muzika atsidūrė visiškoje krizėje, pasakė Rėgeris. Tai gryniausias masinę isteriją sukeliantis kičas, kaip, beje, ir Klimto kičas, pasakė jis. Schiele – reikšmingesnis tapytojas. Šiandien net silpnas kičinis Klimto paveikslas kainuoja kelis milijonus svarų, pasakė Rėgeris, tai koktu. Schiele – ne kičinis, bet didis tapytojas jis irgi nėra. Šiame amžiuje Schielės lygio austrų dailininkų

buvo daug, bet, išskyrus Kokoschką, nė vieno tikrai reikšmingo, kaip sakoma, iš tikrųjų didžio. Kita vertus, turime pripažinti, kad mes net negalime žinoti, kas iš tiesų yra didi tapyba. Vadinamosios didžios tapybos šimtai egzempliorių kabo čia, Dailės istorijos muziejuje, kalbėjo Rėgeris, tačiau laikui bėgant ji mums atrodo nebe didi, nebe *tokia* reikšminga, nes mes ją pernelyg detaliai išstudijavome. Tai, ką mes detaliai išstudijuojame, mums praranda vertę, pasakė Rėgeris. Taigi mes turėtume apskritai vengti ką nors *detaliai* studijuoti. Bet, deja, mes negalime susilaikyti visko detaliai nestudijavę, tai mūsų nelaimė, tuo mes viską išardome ir sugriauname, po teisybei, jau beveik viską sugriovėme. Vieną Goethės eilutę, kalbėjo Rėgeris, mes taip ilgai studijuojame, kol ji mums pradeda atrodyti nebe tokia nuostabi kaip iš pradžių, pamažėle ji mums praranda vertę, ir tada eilutė, iš pradžių pasirodžiusi pati nuostabiausia iš visų, galiausiai sukelia elementarų nusivylimą. Viskas, ką detaliai išstudijuojame, galiausiai mus nuvilia. Tai išnarstymo ir suardymo mechanizmas, pasakė Rėgeris, aš įvaldžiau jį dar jaunystės metais nežinodamas, kad tai taps mano didžiausia nelaime. Net Shakespeare'as sutrupa į šipulius, jeigu ilgesnį laiką jį rimtai *studijuojame*, sakiniai mus pradeda nervinti, veikėjai suyra ir viską mums sugriauna, kalbėjo jis. Galų gale menas mums nebeteikia jokio malonumo, kaip ir gyvenimas, nors tai visai natūralu, nes laikui bėgant prarandame naivumą ir kvailumą. Užtat mes tik tampame be galo nelaimingi, pasakė Rėgeris. Dabar aš jau absoliučiai nebegaliu skaityti Goethės, kalbėjo Rėgeris, klausytis Mozarto, žiūrėti į Leonardo ar Giotto drobes, nebeturiu tokio sugebėjimo. Kitą savaitę vėl nueisiu su Irzigleriu pavalgyti į „Astoriją", pasakė Rėgeris, kol

buvo gyva mano žmona, nueidavau su ja ir Irzigleriu į „Astoriją“ mažiausiai triskart per metus, jaučiuosi Irzigleriui tiek skolingas, kad tęsiu tuos apsilankymus „Astorijoje“, kalbėjo jis. Nevalia tokių žmonių kaip Irzigleris vien tik išnaudoti, jiems reikia retkarčiais ir kokią paslaugą padaryti. O pats geriausias būdas – nusivesti Irziglerį į „Astoriją“ pavalgyti. Galėčiau su jo šeima dažniau nueiti į Praterį, bet tam neturiu jėgų, Irziglerio vaikai prilimpa prie manęs kaip varnalėšos ir per besaikį išdykumą beveik nuplėšia man nuo kūno drabužius, kalbėjo jis. Be to, Prateris man kelia baisų pasišlykštėjimą, žinote, negaliu pakęsti tų visų girtų vyrų ir bobų, prie tiro būdelių laidančių banalius juokelius ir duodančių laisvę savo siaubingam primityvumui, nuėjęs į Praterį pasijuntu tarsi aplietas pamazgomis nuo galvos iki kojų. Prateris šiandien nebėra toks, koks buvo mano vaikystėje – siautulingas pramogų parkas; dabar ten vulgarių žmogystų ir kriminalinių individų sambūrio vieta. Visas Prateris atsiduoda alumi ir kriminalais, jame mes susiduriame tik su brutalumu ir begėdiška apsisnarglėjusios Vienos prastuomenės silpnaprotyste. Nėra dienos, kad laikraštyje nebūtų pranešama apie žmogžudystę Prateryje, kasdien jų įvykdoma po vieną, bent kelis kartus išprievartaujama. Mano vaikystėje apsilankymo Prateryje diena visada buvo šventė, pavasarį ten iš tikrųjų kvepėdavo alyvomis ir kaštonais. Šiandien ten iki dangaus dvokia iškrypusiu proletariatu. Prateris, pats mieliausias iš visų pramogų išradimų, kalbėjo Rėgeris, dabar tėra niekinga vulgarumo mugė. Taip, jeigu Prateris dar būtų toks, koks buvo mano vaikystėje, eičiau ten su Irziglerio šeima, bet dabar aš ten eiti nenoriu, negaliu sau to leisti; jeigu nueinu su Irzigleriais

į Praterį, paskui savaičių savaites jaučiuosi palaužtas. Dar mano motina su tėvais karieta važiuodavo į Praterį ir su lengva šilkine suknele bėgiodavo pagrindine Praterio alėja. Šie vaizdai jau istorija, pasakė Rėgeris, visa tai jau praeitis. Šiandien turime džiaugtis, kad Prateryje mums niekas nešauna į nugarą, kalbėjo Rėgeris, nesmeigia peilio į širdį ar mažų mažiausiai iš kišenės neištraukia piniginės. Dabartiniai laikai yra kiaurai persmelkti brutalumo. Su Irziglerio vaikais Prateryje buvau tik kartą ir daugiau niekada to nedarysiu. Jie prilimpa prie manęs kaip varnalėšos, plėšia nuo kūno rūbus ir be paliovos reikalauja, kad važiuočiau su jais per siaubo kambarį ar sukčiausi karuselėmis. Mane nuo jų visada supykindavo, pasakė Rėgeris. Aš, žinoma, nieko prieš Irziglerio vaikus neturiu, kalbėjo Rėgeris, bet su jais neiškenčiu. Su vienu Irzigleriu būti galiu, bet su visa Irziglerio šeima – ne. Galiu sėdėti su Irzigleriu „Astorijoje" prie savo kampinio stalo su vaizdu į tuščią Maysederio gatvę, bet eiti su Irziglerio šeima į Praterį negaliu. Kaskart sugalvoju vis kitokių priežasčių, kad tik išsisukčiau nuo prievolės eiti su Irziglerio šeima į Praterį. Apsilankymas Prateryje su Irzigleriais man prilygsta apsilankymui pragare. Aš nepakenčiu ir Irziglerio žmonos balso, pasakė Rėgeris, man tas balsas nepakeliamas. Iš esmės ir Irziglerio vaikų tokie pat baisūs balsai, o kas bus, kai jie suaugs, kalbėjo Rėgeris. Irzigleris toks ramus, malonus žmogus, o žmona tokia rėksnė, vaikai irgi rėksniai. Kartą Irzigleris man pasiūlė nuvažiuoti su jo šeima už miesto, į apylinkes. To aš irgi atsisakiau ir jau ne vienus metus raitausi kaip žaltys, išsisukinėdamas nuo *išvykos į apylinkes* su Irziglerio šeimyna. Įsivaizduokite, jeigu man tektų vaikštinėti su Irziglerio šeima po apylinkes, o

kas būtų, jeigu vaikai dar pradėtų dainuoti. Neiškęsčiau tų vaikų reikalavimo kartu su jais žygiuoti per miškus, priekyje – Irziglerio žmona, už nugaros – pats Irzigleris, o šalia manęs, ko gero, dar ir į rankas įsikibę Irziglerio vaikai. O jeigu jų šeima dar pradėtų reikalauti, kad su jais dainuočiau. Paprasti žmonės jaučia gamtos, atviros erdvės trauką, o man tokia trauka visada buvo svetima, kalbėjo Rėgeris. Manęs negalėtų ištikti kraupesnė nelaimė nei pasivaikščiojimas su Irziglerio šeimyna po Vienos apylinkes, o paskui dar ir apsilankymas kokioje nors užeigoje. Man kelia pasišlykštėjimą vien tas faktas, kad Irzigleriai mano akivaizdoje valgys keptus šnicelius ir už mano pinigus prisisprogs vyno, alaus ir obuolių sulčių. Eiti su Irzigleriu į *Astoriją* – tai teikia ir man malonumą, man net nereikia apsimetinėti; triskart per metus pavalgyti su Irzigleriu *Astorijoje*, išgerti taurę vyno, kalbėjo Rėgeris, – tai visai įmanoma, o visa kita – nepakeliama. Prateris absoliučiai nepakenčiamas, Vienos apylinkės – irgi absoliučiai nepakenčiamos. Jeigu Irzigleris turėtų nors lašelį muzikalumo, aš jį retkarčiais pasiimčiau į koncertą arba apskritai perleisčiau jam savo nemokamus kritiko bilietus, tačiau Irzigleris visai nesupranta muzikos, jeigu jam tenka jos klausytis, jis kenčia pragaro kančias, pasakė Rėgeris. Bet kuris kitas, nors jam ir būtų kančia, vis tiek atsisėstų „Musikverein" salės trečioje ar ketvirtoje eilėje pasiklausyti Beethoveno Penktosios simfonijos, nes čia, kaip niekur kitur, viskas palaiko žmogaus tuštybę; bet tik ne Irzigleris, kuris visada atsisakydavo eiti į „Musikverein" paprasčiausiai konstatuodamas: *aš nemėgstu muzikos, pone Rėgeri*. Jau trejus metus Irziglerių šeima laukia, kad nueičiau su jais į Praterį, kalbėjo Rėgeris, o aš vis išsisuku: tai man

skauda galvą, tai gerklę, tai labai intensyviai dirbu, tai turiu sutvarkyti labai daug korespondencijos, ir kaskart man koktu tai sakyti. Irzigleris labai gerai žino, kodėl neinu su jo šeima į Praterį, aš jam nesakiau, kodėl, bet jis juk nekvailas, kalbėjo Rėgeris. *Astorijoje* jis visada užsisako tą patį jautienos patiekalą, nes jį visada užsisakau *aš*. Jis laukia, kol užsisakysiu jautienos kepsnį, ir tada, pasak Rėgerio, užsisako tą patį. Bet Irzigleris visada išgeria taurę vyno, nors aš geriu tik mineralinį vandenį. Jautienos kepsnys *Astorijoje* ne visada aukščiausios klasės, bet ten man jį tiesiog labiausiai patinka valgyti. Irzigleris valgo lėtai, tai – jo keistenybė. Aš pats jautienos kepsnį valgau taip lėtai, kad man kartais atrodo, jog valgau lėčiau už Irziglerį, bet kad ir kaip lėtai valgyčiau tą savo jautieną, Irzigleris valgo dar lėčiau. Ak, Irzigleri, tariau jam pastarąjį kartą *Astorijoje*, aš jums už tiek daug dalykų esu dėkingas, tikriausiai už viską, bet jis to, savaime suprantama, nesuprato. Po žmonos mirties staiga likau visiškai vienas, tiesa, turėjau daug pažįstamų, bet jokio artimo žmogaus, o jūsų aš irgi nenorėjau varginti tokia baisia savo būsena. Pusę metų vengiau bet kokio kontakto su žmonėmis, jau vien todėl, kad išvengčiau tų siaubingų klausimų, *juk žmonės visada klausinėja apie kito mirtį nesigėdydami* ir bet kokia proga; troškau nuo to pabėgti, tad man beliko Irzigleris. Beveik pusę metų po žmonos mirties aš nėjau ir į Dailės istorijos muziejų, pradėjau čia vėl vaikščioti tik prieš šešis mėnesius, iš pradžių, žinoma, ne kas antrą dieną, kaip buvau įpratęs, o daugių daugiausia kartą per savaitę. Bet pastarąjį pusmetį į Dailės istorijos muziejų vėl ateinu kas antrą dieną. Irzigleris buvo vienintelis pakenčiamas žmogus, nes ničnieko manęs neklausinėjo, pasakė Rėgeris.

Aš gi visada svarstau, ar man eiti su Irzigleriu *į Astoriją*, ar *į Imperialą*, bet kuriuo atveju į vieną iš pačių geriausių restoranų, bet *Imperiale* jis jaučiasi ne taip jaukiai kaip *Astorijoje*, anot Rėgerio, toks žmogus kaip Irzigleris nepakelia *Imperialo* prašmatnumo. Mat *Astorija* šiuo atžvilgiu daug kuklesnė. Taip aš retkarčiais noriu išreikšti dėkingumą Irzigleriui, kuris man yra be galo svarbus, pasakė Rėgeris. Irzigleris turi malonią savybę, kad moka išklausyti, ir išklausyti ne bet kaip, o labai neįkyriai. Irzigleris man yra pats maloniausias žmogus, bet visa jo šeima – pati nemaloniausia. Ir kaipgi toks žmogus kaip Irzigleris, paklausė Rėgeris, susirado tokią žmoną su tokiu skardžiu balsu ir tokia vištos eisena. Mes dažnai savęs klausiame, kas suveda žmones, tokius priešingus vienas kitam, kalbėjo Rėgeris. Moterį su isterišku gyvulio balsu ir vištos eisena ir tokį santūrų bei malonų vyrą kaip Irzigleris. Žinoma, vaikai beveik viską paveldėjo iš motinos ir beveik nieko iš tėvo. Vienas labiau nevykęs už kitą, pasak Rėgerio. Visi Irziglerio vaikai niekam tikę, kalbėjo Rėgeris, *bet tėvai, žinoma, tiki, kad jų vaikai labai vykę, tuo tiki visi tėvai.* Net plaukai pasišiaušia pagalvojus, kuo vieną dieną virs šitie vaikai, kalbėjo Rėgeris, kai į juos žiūriu, jau šiandien matau net ne visiškas vidutinybes, o dar žemesnio lygio individus su prieštaringais charakteriais. Apie tuos vaikus galvojant man visada į galvą ateina apibūdinimas *kvailos išperos*, pasakė Rėgeris, tuo man Irziglerių šeima nemaloni. Toks puikus vyras, tokio vykusio charakterio žmogus ir tokia niekam tikusi šeima. Visa tai gana kasdieniška, pasakė Rėgeris. Austrai yra apsigimę oportunistai, tylūnai, pratęsė Rėgeris, jų gyvenimo esmė – paslėpti ir užmiršti. Kad ir kokia didelė politinė šlykštybė, kad ir koks stambus

nusikaltimas įvyktų, jie tai jau po savaitės pamiršta. Austrai yra tiesiog apsigimę nusikaltimų *tušuotojai*, pasak Rėgerio, austrai užtušuoja kiekvieną nusikaltimą, net ir patį niekšingiausią, nes jie, kaip sakiau, yra apsigimę oportunistai tylūnai. Ištisus dešimtmečius mūsų ministrai vykdo klaikiausius nusikaltimus, o šitie oportunistai tylūnai juos dengia. Ištisus dešimtmečius šitie ministrai *žudikiškai* apgaudinėja kitus, o šitie tylūnai juos dengia. Ištisus dešimtmečius tie skrupulų neturintys Austrijos ministrai meluoja ir apgaudinėja austrus, o šie tylūnai juos vis tiek dengia. Tai jau stebuklas, jeigu kartais toks nusikaltėlis ir apgavikas ministras būna išvejamas po velnių, kai jį apkaltina dešimtmečius vykdytais sunkiais nusikaltimais, bet jau po savaitės visas skandalas būna pamirštas, nes prisitaikėliai skandalą papraščiausiai pamiršta, sakė Rėgeris. Dvidešimties šilingų vagį teisėsauga persekioja ir įkalina, o sukčius, anot Rėgerio, pavogęs milijonus ir milijardus, geriausiu atveju išvejamas su milžiniška pensija ir greitai pamirštamas. Iš tikrųjų stebuklas, kad neseniai buvo išvytas vienas ministras, bet matote, vos tik jį atstatydino ir išvarė, vos spėjo laikraščiai parašyti, kad jis yra milijardus nusukęs apgavikas ir pavojingas nusikaltėlis, kad jį reikia paduoti į teismą, o jau tie patys laikraščiai ir per juos visa visuomenė jį visiems laikams pamiršo. Nors tam ministrui už nusikaltimus reikėtų pateikti kaltinimus, atiduoti teismui ir uždaryti į kalėjimą – leisiu sau pasakyti – *iki gyvos galvos*, jis mėgaujasi riebia pensija savo viloje Kalenberge, ir jokiam žmogui nebešauna į galvą mintis jį trukdyti. Jis gyvena į pensiją išleisto ministro gyvenimą, taip sakant, kaip *inkstas taukuose*, o kai vieną dieną mirs, pasak Rėgerio, tai dar gaus

valstybines laidotuves ir garbės kapą Centrinėse kapinėse, šalia prieš jį mirusių kolegų ministrų, kurie buvo lygiai tokie patys nusikaltėliai kaip jis. Kai dėl ministrų ir kitų valdančiųjų šlykštybių ir nusikaltimų, tai austrai yra apsigimę oportunistai tylūnai, iš prigimties gebantys viską užtušuoti ir pamiršti. Austrai visą gyvenimą taikstosi ir dengia didžiausias šlykštybes ir nusikaltimus, kad tik išgyventų, tokia yra tiesa, pasakė Rėgeris. Laikraščiai tik konstatuoja, kaltina ir, žinoma, išpučia reikalą, bet labai greitai oportunistiškai viską anuliuoja ir pamiršta. Anot Rėgerio, laikraščiai demaskuoja ir pjudo, bet sykiu ir tušuoja, dengia ir užgniaužia visas politines šlykštybes ir nusikaltimus. Kaip tie laikraščiai plūdo atsistatydinusį ministrą, kaip mėtė jam sunkiausius kaltinimus, taip sakant, *lygino jį su žeme,* kaip privertė federalinį kanclerį atleisti šitą nusikaltėlį ministrą, taip tie laikraščiai šitą ministrą pamiršo, o kartu su juo ir visas jo šlykštynes ir nusikaltimus, kuriuos jis tikrai įvykdė, kalbėjo Rėgeris. Austrijos justiciją austrų politikai pavertė nuolankia justicija, pareiškė Rėgeris, visa kita yra melas. Man neduoda ramybės tas faktas, kad tą skandalą užtušavo ne tik vyriausybė, bet ir laikraščiai, kalbėjo Rėgeris. Bet jūs, kaip Austrijos pilietis, jau dešimtmečius neturite ramybės, nes pastaraisiais metais nebuvo nė dienos be politinio skandalo, o politinės kiaulystės pasiekė tokį mastą, koks dar ne taip seniai buvo neįsivaizduojamas, kalbėjo Rėgeris. Kad ir kuo būtų užimta mano galva, tie politiniai skandalai be paliovos lenda į ją ir nervina. Kad ir ką daryčiau, mano galvos nepalieka politiniai skandalai, kalbėjo Rėgeris, nesvarbu, kuo užsiimu, politiniai skandalai neišeina man iš galvos. Kai tik atsiverčiame laikraštį, kaskart randame jame politinį

skandalą, kalbėjo Rėgeris, kasdien po skandalą, į kurį įsipainioję šitos jau *neatpažįstamai suluošintos valstybės* politikai, piktnaudžiaujantys savo postais, veikiantys išvien su kriminaliniu pasauliu. Kai atsiverčiate laikraštį, jums kyla mintis, kad gyvenate valstybėje, kurioje politinės šlykštybės ir politinis nusikalstamumas yra tapę įprasta kasdienybe. Iš pradžių sakiau sau, kad nesinervinsiu, nes dėl tokios valstybės šiais laikais nebeverta aušinti burnos, bet dabar šioje kasdien kraupinančioje valstybėje visiškai nebeįmanoma *ne*sinervinti; kai ankstų rytą atsiverčiate laikraštį, jūs jau automatiškai susinervinate dėl mūsų politikų šlykštybių ir nusikaltimų. Jums automatiškai kyla įspūdis, kad visi politikai yra kriminaliniai tipai, nusikaltėliai iš prigimties ir kiaulių banda, kalbėjo Rėgeris. Taigi pastaruoju metu aš lioviausi rytais skaitęs laikraštį, nors ištisus dešimtmečius turėjau tokį įprotį, man pakanka, jeigu atsiverčiu jį popiet. Jeigu laikraščių skaitytojas laikraštį atsiverčia ryte, jis jau pačioje ankstybėje susigadina apetitą, visą būsimą dieną ir dar ateinančią naktį, nes, anot Rėgerio, kaskart jį užgriūva vis didesnis politinis skandalas, vis didesnė politinė kiaulystė, kalbėjo Rėgeris. Laikraščių skaitytojas šios šalies laikraščiuose jau daugybę metų skaito vien tik apie skandalus, pirmuose trijuose puslapiuose – apie politinius, likusiuose – apie visus kitus, bet kuriuo atveju jis skaito vien tik apie skandalus, nes austriški laikraščiai rašo tik apie skandalus ir kiaulystes, apie nieką daugiau. Austriški laikraščiai krito iki tokio žemo lygio, kad ir tai jau yra skandalas, pasakė Rėgeris, niekur daugiau pasaulyje nėra tokių niekingų, bjaurių ir kokčių laikraščių kaip Austrijoje, bet šitie austriški laikraščiai tokie šlykštūs ir niekingi tapo per prievartą, nes austrų visuomenė, ypač

politinė austrų visuomenė, o sykiu visa šita valstybė yra šlykščios ir niekingos. Šioje šalyje dar niekada nebuvo šlykštesnės ir niekingesnės visuomenės su tokia šlykščia ir niekinga valstybe, pasakė Rėgeris, bet niekas šioje valstybėje ir šioje šalyje nejaučia dėl to gėdos, niekas tam rimtai nesipriešina, kalbėjo jis. Pasak Rėgerio, austrai visada su viskuo taikstėsi nesukdami galvos, netgi su pačiomis didžiausiomis šlykštybėmis, didžiausiomis niekšybėmis ir absurdiškiausiais absurdais. Austrų revoliucionieriais nepavadinsi, nes jie tikrai nėra tiesos fanatikai, austrai ištisus šimtmečius gyvena su melu ir yra prie jo pripratę, anot Rėgerio, austrai ištisus šimtmečius toleravo melą, bet, pasak jo, valstybinį melą – visų lengviausiai. Austrai lyg niekur nieko gyvena savo žemą ir niekingą austrišką gyvenimą su valstybiniu melu, pasakė Rėgeris, tuo jie mane atstumia. Vadinamasis širdingas austras yra klastingas oportunistinis spąstų statytojas, anot Rėgerio, visur ir visada statantis spąstus, vadinamasis širdingas austras yra šuniško niekšiškumo meistras, už vadinamojo širdingumo kaukės slepiasi žemas, begėdis ir beatodairiškas žmogus, pasak Rėgerio, *dėl to* jis yra ir pats veidmainiškiausias. Visą gyvenimą buvau fanatiškas laikraščių skaitytojas, kalbėjo Rėgeris, o dabar pasidarė beveik neįmanoma atsiversti laikraščių, nes jie užversti tik skandalais. Tačiau kokie laikraščiai, tokia ir visuomenė, kurią vaizduoja laikraščiai, kalbėjo Rėgeris. Galite ieškoti nors metus, vis tiek neatrasite nė vieno protingo sakinio bent viename iš šitų laikraštpalaikių, pasakė Rėgeris. Bet kodėl gi aš jums tai šneku, jūs ir pats puikiai pažįstate austrišką būdą. Šiandien pabudau, prisiminiau ministro skandalą ir nebegaliu jo išmesti iš galvos, tai tikrų tikriausia mano galvos tragedija,

pasakė Rėgeris, kad aš skandalų, ypač politinių skandalų, negaliu išgrūsti iš galvos, tie skandalai graužiasi vis giliau į mano galvą, tai tragedija. Vis galvoju apie tai, kad turiu išmesti iš galvos visus tuos skandalus ir šlykštybes, bet jie vis giliau graužiasi man galvon. Bet, žinoma, aš aprimstu, kai galiu apie visa tai ir ypač apie politines šlykštybes ir skandalus pakalbėti su jumis, kas rytą pamanau, kaip gerai, kad turiu „Ambasadorių" ir galiu ten su jumis padiskutuoti, be abejo, ne apie skandalus ir šlykštybes, nes, savaime suprantama, yra ir kitų dalykų, malonesnių, pavyzdžiui, muzika, kalbėjo Rėgeris. Kol dar turiu ūpo kalbėti apie *Audros sonatą* arba apie fugos meną, tol nepasiduodu, pareiškė Rėgeris. Juk muzika mane nuolat gelbsti, gelbsti tai, kad muzika dar gyva manyje, gyva kaip pačią pirmą dieną, kalbėjo Rėgeris. Muzika kasdien iš naujo gelbsti mane nuo visų šlykštybių ir bjaurybių, kalbėjo jis, štai kaip yra, muzika kiekvieną rytą padaro mane mąstančiu ir jaučiančiu žmogumi, suprantate! – sušuko jis. Ak, taip, pasakė Rėgeris, net jeigu mes meną prakeikiame, net jeigu jis mums kartais pasirodo visiškai nereikalingas, ir esame priversti teigti, kad jis nieko vertas, pavyzdžiui, kai čia apžiūrinėjame vadinamųjų senųjų meistrų drobes, kurios mums labai dažnai ir – natūralu – metams bėgant vis dažniau ima atrodyti vis beprasmiškesnės ir nereikalingesnės, gryni bejėgiški bandymai meniškai įsitvirtinti žemės paviršiuje, tai vis tiek mūsų niekas taip negelbsti, kaip tik šitas prakeiktas, keikiamas, iki koktumo atgrasus ir fatališkas menas, kalbėjo Rėgeris. Austrai yra žlugę žmonės, pasakė Rėgeris, ir jie puikiai įsisąmonina, kad yra žlugę. Tai yra visų jų koktybių ir charakterio silpnumo priežastis, taip, pati kokčiausia austrų savybė yra

silpnas charakteris. Bet tuo, pasak Rėgerio, jie yra ir žymiai įdomesni už visus kitus. Austrai iš tiesų yra patys įdomiausi žmonės iš visų europiečių, nes austrai turi visas europiečių savybes ir dar silpną charakterį. Todėl austrai ir yra žavingi, pasakė Rėgeris, nes juose nuo pat gimimo išryškėja visos visų kitų savybės ir dar savas charakterio silpnumas. Jeigu visą gyvenimą neišvažiuojame iš Austrijos, nematome, kokie austrai yra iš tikrųjų, bet jeigu, tarkime, po ilgos pertraukos, kaip aš pats, grįžtame į Austriją iš Londono, tada mes juos permatome kiaurai, jie nieko nebegali nuo mūsų paslėpti. Austrai yra genialūs apsimetėliai, apskritai genialiausi teatralai, pasakė Rėgeris, jie gali apsimesti viskuo, kuo iš tikrųjų nėra, tai pats ryškiausias jų bruožas. Austrai mėgstami visame pasaulyje, bent jau iki šiol taip buvo, visas pasaulis tiesiog pamišęs dėl austrų, nes jie yra *įdomiausi Europos žmonės*, nors, tiesa, sykiu jie yra ir patys *pavojingiausi*. Didelė tikimybė, kad austrai yra apskritai patys pavojingiausi žmonės, pavojingesni už vokiečius, pavojingesni už visus kitus europiečius, austrai bet kuriuo atveju yra visų pavojingiausi žmonės politine prasme, ir tai nuolat atnešdavo didžiausias nelaimes Europai ir labai dažnai apskritai visam pasauliui, istorija tai įrodė. Austro, kuris visada yra arba niekingas nacis, arba kvailas katalikas ir kurį galime laikyti kad ir pačiu įdomiausiu bei ypatingiausiu, vis dėlto negalima prileisti prie politikos vairo, pasakė Rėgeris, nes austras prie vairo neišvengiamai nuvairuos viską ir visus į juodą bedugnę. Visą naktį nemiegojau, tie politiniai skandalai kėlė man neapsakomą įtūžį, pratęsė Rėgeris. Taip, pamaniau anksti ryte, tu susitiksi su Acbacheriu Dailės istorijos muziejuje pateikti pasiūlymo; tu puikiai žinai, kad tas pasiūlymas

absurdiškas, bet jį pateiksi. Juokingas, bet, pasak Rėgerio, sykiu ir baisus dalykas. Du mėnesius po žmonos mirties Rėgeris neišėjo iš savo buto Singerio gatvėje, pusę metų po žmonos mirties jis nesusitiko nė su vienu žmogumi. Tą pusmetį, prisimenu, jis praleido prižiūrimas *vulgarios, siaubingos* namų šeimininkės ir nė karto nenuėjo į Dailės istorijos muziejų, kuriame ne vieną dešimtmetį kas antrą dieną lankydavosi su savo žmona. Namų šeimininkė jam virė valgyti ir skalbė skalbinius, tiesa, *pasibaisėtinai atmestinai,* kaip nuolat tvirtino Rėgeris, bet bent jau tiek, kad jis neapsileido galutinai. Mat staiga vienas paliktas žmogus labai greitai sunyksta, kalbėjo Rėgeris, aš mėnesių mėnesius maitinausi tik manų koše, kalbėjo Rėgeris, nes su savo netaisytais dantimis nebegalėjau valgyti ne tik mėsos, bet ir daržovių. Bute Singerio gatvėje tapo mirtinai tylu ir tuščia – taip Rėgeris pats apibūdino savo būseną, kai pirmą kartą po jo žmonos mirties vėl sutikau jį „Ambasadoriuje" – sulysusį, išblyškusį, beveik visą laiką nebyliai rymantį ant lazdos, batų raišteliai palaidi, žieminės apatinės kelnės išlindusios per kraštus. Kai prarandame patį artimiausią žmogų, prarandame ir norą gyventi, prisipažino jis anuomet „Ambasadoriuje", bet turime gyventi toliau, mes nenusižudome, nes tam esame per bailūs, dar prie atviro karsto pažadame, kad greitai ateisime iš paskos, bet praėjus pusei metų mes vis dar gyvi ir pakraupę nuo savęs, kalbėjo tuomet Rėgeris „Ambasadoriuje". Aštuoniasdešimt septynerių metų sulaukusi jo žmona, bet galėjo sulaukti ir per šimto, jei nebūtų pargriuvusi, sakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Vienos miestas, Austrijos valstybė ir Katalikų Bažnyčia, pareiškė anuomet Rėgeris, yra kalti dėl jos mirties, nes jeigu Vienos

miestas, kuriam priklauso kelias į Dailės istorijos muziejų, būtų tą kelią pabarstęs smėliu, mano žmona nebūtų parkritusi, ir jeigu Dailės istorijos muziejus, priklausantis valstybei, būtų tuojau pat, o ne po pusvalandžio, iškvietęs greitąją pagalbą, mano žmona nebūtų tik po valandos atsidūrusi Gailestingųjų brolių ligoninėje, ir jeigu Gailestingųjų brolių ligoninės, kuri priklauso Katalikų Bažnyčiai, chirurgai nebūtų suklydę operuodami, mano žmona nebūtų mirusi, kalbėjo Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje". Vienos miestas, Austrijos valstybė ir Katalikų Bažnyčia kalti dėl mano žmonos mirties, tvirtino Rėgeris „Ambasadoriuje", prisiminiau aš, sėdėdamas šalia jo ant Bordonės salės suolo, ir prisimenu dabar. Vienos miestas nepabarsto smėliu kelio į Dailės istorijos muziejų tokią dieną, kai gatvės slidžios, Dailės istorijos muziejus iškviečia greitąją pagalbą tik kelis kartus paragintas, tada Gailestingųjų brolių ligoninės chirurgai suklysta operuodami, ir galiausiai mano žmona miršta, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Mes prarandame žmogų, kurį mylėjome karščiau už visus kitus, vien tik dėl Vienos miesto aplaidumo, tik dėl Austrijos valstybės aplaidumo ir tik dėl Katalikų Bažnyčios aplaidumo, kalbėjo Rėgeris tuomet „Ambasadoriuje". Mes prarandame svarbiausią žmogų, nes miestas, valstybė ir Bažnyčia elgėsi aplaidžiai ir niekingai, kalbėjo Rėgeris tada „Ambasadoriuje". Žmogus, su kuriuo beveik keturiasdešimt metų pragyvenome santarvėje, meilėje ir pagarboje, miršta, nes miestas, valstybė ir Bažnyčia elgėsi aplaidžiai ir niekšingai, kalbėjo anuomet Rėgeris „Ambasadoriuje". Mus staiga visiškai vienus palieka praktiškai vienintelis mūsų turėtas žmogus, nes miestas, valstybė ir Bažnyčia elgėsi neapgalvotai ir

neatsakingai, kalbėjo Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje". Mes visiškai netikėtai išskiriami su žmogumi, kuriam *iš esmės už viską* turime būti dėkingi ir kuris mums davė tikrai viską, kalbėjo Rėgeris „Ambasadoriuje". Ūmai mes liekame vieni bute be žmogaus, kuris keletą dešimtmečių savo rūpestingumu palaikė mus gyvus, nes miestas, valstybė ir Katalikų Bažnyčia buvo nusikaltėliškai aplaidūs, sakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Staiga pasijuntame stovį prie atviro karsto žmogaus, be kurio niekada neįsivaizdavome galėsią gyventi, pasakė Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje", prisimenu aš. Vienos miestas, Austrijos valstybė ir Katalikų Bažnyčia kalti dėl to, kad dabar esu vienišas ir turėsiu būti vienišas iki gyvenimo pabaigos, sakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Žmogus, visada buvęs sveikas kaip ridikas, pasižymėjęs visomis įmanomomis inteligentiškos *ir* moteriškos asmenybės dorybėmis, iš tiesų pats mieliausias mano žmogus miršta, nes Vienos miestas nepabarsto kelio į Dailės istorijos muziejų, nes Dailės istorijos muziejus, priklausantis valstybei, laiku neiškviečia greitosios pagalbos, o Gailestingųjų brolių ligoninės chirurgai suklysta operuodami, kalbėjo Rėgeris tuomet „Ambasadoriuje". Mano žmona galėjo gyventi ilgiau nei šimtą metų, esu tuo įsitikinęs, jeigu tik Vienos miestas būtų pabarstęs kelią į Dailės istorijos muziejų, sakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Ir ji, be abejonės, dar būtų gyva, jei Dailės istorijos muziejus būtų laiku iškvietęs greitąją pagalbą, o Gailestingųjų brolių ligoninės chirurgai nebūtų suklydę operuodami. Iš esmės man daugiau nereikėjo kelti kojos į tą Dailės istorijos muziejų, pasakė Rėgeris, vėl atėjęs tenai praėjus septyniems mėnesiams po žmonos mirties. Dabar kelias į Dailės istorijos muziejų jau barstomas, dabar, kai

mano žmona nebegyva, sakė Rėgeris. Kaip tyčia, mano žmoną jie nuvežė būtent į Gailestingųjų brolių ligoninę, kaip tik į tą ligoninę, apie kurią nesu girdėjęs nieko gero, kalbėjo Rėgeris. Visos ligoninės, kurių pavadinimuose yra žodis *gailestingumas*, man kelia pasibjaurėjimą, sakė Rėgeris. Anot jo, jokiu kitu žodžiu taip nepiktnaudžiaujama kaip *gailestingumas*. „Gailestingosios" ligoninės yra pačios negailestingiausios iš visų, kurias žinau, kalbėjo Rėgeris, jose viešpatauja neprofesionalumas, godumas ir niekingas bei žemas apsimestinis dievotumas, kalbėjo Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje". Dabar man beliko tik „Ambasadorius", sakė tada Rėgeris, šitas kampelis, prie kurio pripratau bėgant dešimtmečiams. Turiu dvi vietas, į kurias galiu pabėgti, kai mane apima neviltis, kalbėjo Rėgeris tuomet „Ambasadoriuje", tai – šitas staliukas „Ambasadoriuje" ir suolas Dailės istorijos muziejuje. Bet sėdėti čia, prie kampinio staliuko „Ambasadoriuje", visai vienam baisiai liūdna, pasakė Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje". Sėdėti čia su savo žmona buvo vienas mėgstamiausių mano įpročių, bet ne sėdėti čia vienam, tik ne vienam, mano mielas Acbacheri, pasakė Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje", sėdėti vienam Dailės istorijos muziejuje ant Bordonės salės suolo irgi siaubinga, juk prasėdėjau ant jo kartu su savo žmona daugiau nei tris dešimtmečius. Kai einu per Vienos miestą, be atvangos galvoju apie tai, kad Vienos miestas kaltas dėl žmonos mirties, kad Austrijos valstybė kalta dėl jos mirties ir kad Katalikų Bažnyčia kalta dėl jos mirties, nesvarbu, kur ir kada aš einu, ta mintis nesiliauja mane persekiojusi, kalbėjo Rėgeris. Prieš mane buvo įvykdytas nusikaltimas, municipalinė-valstybinė-katalikiška-bažnytinė niekšybė,

prieš kurią nieko negaliu padaryti, tai ir baisiausia, sakė Rėgeris. Iš esmės, pasakė Rėgeris tuomet „Ambasadoriuje“, tą akimirką, kai mirė mano žmona, miriau ir aš. Tiesa ta, kad aš pats sau jau atrodau esąs negyvėlis, negyvėlis, priverstas dar gyventi. Tai didžiausia mano problema, pasakė Rėgeris anuomet „Ambasadoriuje“. Butas dabar tuščias ir išmiręs, kartojo anuomet „Ambasadoriuje“ Rėgeris daugybę kartų. Aš esu buvęs Rėgerio bute Singerio gatvėje tik du kartus per visus tuos dvidešimt metų, tai dešimties ar dvylikos kambarių butas šimtmečių sandūros stiliaus name, kuris dabar, po žmonos mirties, priklauso Rėgeriui. Užstatytas žmonos šeimos baldais, Rėgerio butas Singerio gatvėje yra pavyzdinis vadinamojo jugendo stiliaus butas, kuriame iš tiesų ant sienų prikabinėta Klimto, Schielės, Gerstlio ir Kokoschkos darbų, *tuos paveikslus itin vertino mano žmona*, pasakė kartą Rėgeris, *bet man jie kėlė gilų pasibjaurėjimą*. Kiekvieną Rėgerio buto kambarį devynioliktojo ir dvidešimtojo amžių sandūroje meno kūriniu pavertė *įžymus slovakų dailidė, nemanau, kad Vienoje yra antras toks butas, kuriame rastumėte taip meistriškai ir kokybiškai sukurtą slovakišką medžio dirbimo meną*, Acbacheri. Rėgeris, kaip pats nuolatos tvirtina, jugendo stiliaus nevertina, jis jo nekenčia, *nes visas jugendo stilius yra grynas kičas*, bet, kaip visada kartoja, jis mėgavosi savo žmonos *buto Singerio gatvėje jaukumu, vykusiomis visų patalpų proporcijomis*, o ypač savo darbo kambario erdvumu, bet, kaip jau minėta, vadinamąjį jugendo stilių jis atmetė kaip kičą, užtat visada labai vertino buto Singerio gatvėje patogumą, kuris buvęs *idealus mums abiem*, bet ne jo įrengimą. Kai pirmą kartą apsilankiau Rėgerių bute Singerio gatvėje, mane pasitiko Rėgeris, nes jo žmona buvo

išvykusi į Prahą, ir trumpai pavedžiojo po visą butą, *štai čia aš gyvenu*, pasakė jis tuomet, *matote, čia, šiuose kambariuose, kuriuos labai mėgstu, nors šitie bjaurūs, nepatogūs baldai ir neatitinka mano skonio.* Visa tai yra mano žmonos, bet ne mano skonio, kalbėjo anuomet Rėgeris, o kai aš pažvelgdavau į paveikslus ant sienų, jis nuolat tardavo, *ak taip, man regis, tai Schiele, ak taip, man regis, tai Klimtas, ak taip, man regis, tai Kokoschka. Amžių sandūros tapyba yra vienas kičas ir man visai ne prie širdies*, tvirtino jis ne kartą, *o mano žmoną ji visada labai traukė, nors ir pernelyg nežavėjo, traukė – toks būtų teisingas apibūdinimas*, kalbėjo anuomet Rėgeris. *Schiele – galbūt, bet Klimtas – ne, Kokoschka – taip, Gerstlis – ne*, komentuodavo jis. *Tariamai* Loosas, *tariamai* Hoffmannas, atsakė jis, kai aš pasakiau: juk tai Adolfo Looso darytas stalas, juk tai Josefo Hoffmanno daryta kėdė. Žinote, pareiškė Rėgeris ta proga, mane visada atstumia madingi daiktai, o Loosas ir Hoffmannas kaip tik dabar yra tokie madingi, kad mane *natūraliai atstumia.* O Schiele ir Klimtas, šitie kičo meistrai, dabar patys madingiausi, iš esmės būtent todėl man jie tokie atgrasūs. Žmonės juk dabar mėgsta klausytis Weberno, Schönbergo, Bergo ir jų mėgdžiotojų, ir dar Mahlerio, mane tai atstumia. Viskas, kas madinga, man visada atgrasu. Tikriausiai aš sergu, kaip pats vadinu, *meno egoizmu*, nes noriu, kad viskas, kas susiję su menu, priklausytų tik man, noriu tik sau vienam turėti Schopenhauerį, Pascalį, Novalį ir karštai mylimą Gogolį, *tik aš vienas* noriu būti šių meno produktų, šių genialių meno fenomenų savininkas, noriu, kad *man vienam* priklausytų Michelangelo, Renoiras, Goya, kalbėjo jis, negaliu pakęsti, kad dar kam nors kitam be manęs priklausytų šių menininkų, šių genijų darbai ir kad dar

kas nors jais mėgautųsi, negaliu pakęsti net minties, kad dar bent vienas žmogus vertina Janáčeką, Martinu, Schopenhauerį arba Descartes'ą, man tai veik nepakeliama, *noriu būti vienintelis, ir tai, žinoma, yra siaubinga nuostata,* pasakė anuomet Rėgeris. *Aš esu dvasinis uzurpatorius,* pasakė anuomet Rėgeris savo bute. *Man labai patiktų tikėti, kad Goya tapė tik man vienam, Gogolis ir Goethe rašė tik man vienam, Bachas kūrė muziką tik man vienam.* Kadangi tai yra paklydimas ir netgi baisi niekšybė, aš iš esmės visada jaučiuosi nelaimingas, jūs, be abejo, tai suprantate, pasakė anuomet Rėgeris. Net jeigu tai nesąmonė, kalbėjo Rėgeris, vis tiek, kai skaitau knygą, mane lydi jausmas ir mintis, jog knyga parašyta tik man, kai žiūriu į paveikslą, jaučiu ir manau, kad jis nutapytas tik man, kompozicija, kurios klausausi, sukurta tik man. Šitaip skaitydamas, žiūrėdamas ir klausydamas aš, žinoma, nukrypstu nuo tikrovės, užtat su kokiu malonumu, kalbėjo Rėgeris anuomet. Sėdėdamas šiame krėsle, tarė man Rėgeris tuomet ir parodė į *vadinamąjį bjaurų Looso krėslą, kurį Loosas, beje, suprojektavo Briuselyje ir ten pat jį padirbdino,* aš prieš trisdešimt metų supažindinau savo žmoną su fugos menu. *Bjaurusis Looso krėslas* stovi vis dar toje pačioje vietoje. O ten, ant to *bjauraus Looso minkštasuolio,* – jis paragino mane atsisėsti ant *bjauraus Looso minkštasuolio,* stovinčio prie lango, išeinančio į Singerio gatvę, – aš vienus metus žmonai skaičiau Wielandą, *Wielandą, didžiai neįvertintą vokiečių literatūros veikėją, Wielandą, kurį Goethe išgyvendino iš Veimaro,* pasak Rėgerio, *Schilleris šioje istorijoje irgi suvaidino šlykštų vaidmenį;* po vienų metų mano žmona jau buvo *Wielando ekspertė, tik po vienų metų!* – sušuko Rėgeris anuomet. O ten, ant tos *bjaurios ir nepatogios Looso pakojos,* – tariamai šią pakoją taip pat

sukūrė *nepakenčiamasis patetiškas Loosas,* – sėdėjo mano žmona ir šešiasdešimt šeštaisiais bei septintaisiais metais tarp pirmos ir antros valandos ryto perskaitė man visą Kantą. Iš pradžių man labai sunkiai sekėsi įvesti savo žmoną į literatūros, filosofijos ir muzikos pasaulį, pasakė Rėgeris anuomet. Juk visiškai aišku, kad literatūra be filosofijos ir, atvirkščiai, filosofija be muzikos, literatūra be muzikos, ir atvirkščiai, neįsivaizduojama, kalbėjo jis, praėjo daug metų, kol žmona tai suvokė, pasakojo man Rėgeris tuomet savo bute Singerio gatvėje. Kai susipažinome, turėjau pradėti su žmona nuo pačios pradžios, nors ji jau dėl savo kilmės turėjo puikų išsilavinimą. *Iš pradžių maniau, kad gyventi kartu neįmanoma, bet vis dėlto tai buvo įmanoma,* kalbėjo Rėgeris, *nes žmona natūraliai prisitaikė prie manęs,* tokia buvo mūsų bendro gyvenimo prielaida, o mūsų bendravimą aš galėjau drąsiai vadinti idealiu. Tokia moteris, kokia buvo mano žmona, sunkiai mokosi tik pirmaisiais šitokio lavinimo metais, bet paskui jai sekasi vis lengviau ir lengviau, kalbėjo Rėgeris. Ant šios *nepatogios, bjaurios Looso pakojos* mano žmonai, taip sakant, nušvito filosofijos šviesa, pareiškė Rėgeris anuomet savo bute Singerio gatvėje. Mes metų metus einame neteisingu švietimo keliu, kol vieną akimirką netikėtai *pamatome* teisingąjį, tada jau viskas plėtojasi labai greitai, nuo to momento žmona viską suvokdavo labai greitai, nors, žinoma, aš dar būčiau galėjęs dirbti su ja daugelį metų, jei ne dešimtmečių, kalbėjo Rėgeris anuomet savo bute Singerio gatvėje. Mes vedame moterį nežinodami, kodėl ją vedame, juk tikrai ne tam, kad įkyrėtų mums savo namų ruošos bruzdesiu, kaip būdinga moterims, kalbėjo Rėgeris anuomet savo bute Singerio gatvėje, iš tikrųjų mes ją

vedame, nes norime jai parodyti tikrąją gyvenimo vertę, norime nušviesti, koks gali būti gyvenimas, *kai gyvename jį dvasingai*. Be abejo, negalima padaryti klaidos stengiantis tokiai moteriai dvasingumą įkalti į galvą per prievartą, kaip kad aš iš pradžių dariau ir todėl, žinoma, buvau pasmerktas nesėkmei, iš tikrųjų į tikslą veda dar ir apdairumas, kalbėjo Rėgeris anuomet savo bute. Viską, ką mano žmona mėgo prieš mums susipažįstant, ji nustojo mėgti po to, kai ją apšviečiau, išskyrus tą vadinamąjį jugendo stilių, kuriuo ji isteriškai žavėjosi, tą atgrasų meno kičą; prieš šį baisų skonio iškrypimą buvau bejėgis. Bet, žinoma, man pavyko laikui bėgant išvaryti jai iš galvos neteisingą, todėl bevertę literatūrą ir neteisingą, bevertę muziką, kalbėjo Rėgeris, be to, aš ją supažindinau *su esmine pasaulio filosofijos dalimi*. Moters galva yra užsispyrusi, kalbėjo Rėgeris anuomet savo bute Singerio gatvėje, mums atrodo, kad ji atvira, tačiau, po teisybei, ji apskritai neprieinama. Mano žmona prieš mums susituokiant tiek daug beprasmiškai keliavo, pasakojo Rėgeris, bet po to palaipsniui liovėsi, kaip daugumą moterų šiais laikais, ją buvo apsėdusi kelionių manija, šiandien šen, rytoj ten, toks jų šūkis, bet iš esmės jos nieko nepatiria, nieko nepamato, namo neparsiveža nieko, išskyrus tuščią piniginę. Po mūsų vestuvių žmona daugiau nesileido nė į vieną kelionę, pasakojo Rėgeris, išskyrus *dvasines keliones*, į kurias ją pasiimdavau aš, mes keliaudavome į Schopenhauerį, į Nietzschę, į Descartes'ą, į Montaigne'į ir į Pascalį, kaskart vis daugeliui metų, pasakojo Rėgeris. Čia, matote, kalbėjo Rėgeris anuomet bute Singerio gatvėje ir pats atsisėdo ant vieno krėslo, kurį vadino *bjauriu Otto Wagnerio krėslu*, sėdėdama ant šito *bjauraus Otto Wagnerio krėslo* žmona man prisipažino, kad

ji, nors ir dėsčiau jai Schleiermacherį ištisus metus, Schleiermacherio nesupratusi. Kadangi ji per tas paskaitas mane patį atgrasė nuo Scheiermacherio, ir man staiga dingo bet koks susidomėjimas juo, aš paprasčiausiai išklausiau jos pareiškimą, kad Schleiermacherio ji nesuprato, ir daugiau į jį visiškai nesigilinau; tokiais atvejais mūsų žmonos nesuprastus filosofus, pavyzdžiui, tokį Schleiermacherį, tiesiog turime, kaip sakoma, be jokių skrupulų nustumti į šoną ir eiti toliau. Tuomet aš nedelsdamas pradėjau instruktažą apie Herderį, ir mums abiem net palengvėjo, pasakojo Rėgeris savo bute Singerio gatvėje. Po žmonos mirties maniau, jog iš mūsų bendro buto išsikraustysiu, bet taip ir neišsikrausčiau, nes aš tam paprasčiausiai per senas. Persikraustymas viršytų mano jėgas, sakė Rėgeris. Užtektų, žinoma, ir dviejų kambarių, bet jeigu išsikelti nebeįstengiame, turime susitaikyti su dešimčia ar dvylika kambarių, kaip kad Singerio gatvės bute. Viskas tame bute man primena žmoną, kalbėjo Rėgeris, kad ir kur pažvelgčiau, ji ten stovi, sėdi, eina iš vieno ar kito kambario prie manęs, tai man kelia siaubą ir sykiu kiaurai veria širdį, tikrai, man tai veria širdį, kalbėjo Rėgeris. Anuomet, kai buvau jo bute pirmą kartą ir jo žmona dar buvo gyva, jis, žiūrėdamas pro langą į Singerio gatvę, man tarė, žinote, Acbacheri, aš nieko taip nebijau, kaip būti staiga žmonos paliktas ir likti vienas, siaubingiausia, kas man galėtų atsitikti, – tai jeigu ji mirtų ir paliktų mane vieną. Bet mano žmona sveika ir pergyvens mane daugeliu metų, kalbėjo anuomet Rėgeris. Kai žmogų taip karštai mylime, kaip aš savo žmoną, negalime nė įsivaizduoti jo mirties, mes nepakeliame net minties apie tai, kalbėjo Rėgeris tuomet. Kai atėjau į jo butą Singerio

gatvėje antrą kartą, – pasiimti seno Spinozos tomo, kurį man Rėgeris parūpino žemesne kaina, tai yra ne iš oficialaus knygyno, bet *iš nelegalaus prekeivio*, – vos įžengusį jis mane paragino atsisėsti į pirmą pasitaikiusį krėslą, kuris irgi pasirodė besąs *bjaurus Looso krėslas*, tada dingo savo bibliotekoje ir netrukus grįžo nešinas Novalio aforizmų tomeliu. Dabar aš jums valandą paskaitysiu Novalio aforizmus, tarė jis man ir liko stovėti, nors aš turėjau kęsti tame *bjauriame Looso krėsle*, ir iš tiesų kiaurą valandą garsiai skaitė man Novalio aforizmus. Novalį aš pamilau iš pirmo karto, pasakė jis užvertęs knygą po valandos, ir iki šiol jį myliu. Novalis yra poetas, kurį visą gyvenimą vienodai ir pastoviai karštai mylėjau kaip nieką kitą. Visi jie mane po kurio laiko daugiau ar mažiau pradėdavo nervinti, giliai nuvildavo, jų darbai paaiškėdavo besą kvaili, beprasmiai arba galų gale dažnai bereikšmiai ir nereikalingi, bet Novaliui visa tai negalioja. Niekada nemaniau, kad galėsiu mylėti poetą, kuris yra ir filosofas, Novalį aš myliu, visada mylėjau ir ateityje mylėsiu taip pat karštai, kaip anksčiau, kalbėjo Rėgeris anuomet. Visi filosofai laikui bėgant pasensta, bet ne Novalis, sakė Rėgeris tuomet. Ir labai keista, kad žmonai Novalis nepatiko, ji netgi jo *nemėgo*, o aš jį visada besąlygiškai *mylėjau*. Daugeliu dalykų savo žmoną įstengiau įtikinti, bet dėl Novalio man nepavyko, nors Novalis yra kaip tik tas, į kurį ji gilinosi daugiausia, pasakė jis. Iš pradžių ji atsisakė eiti su manimi į Dailės istorijos muziejų, kalbėjo Rėgeris dabar, ji priešinosi, kaip sakoma, rankomis ir kojomis, bet paskui vis dėlto ėjo taip pat reguliariai kaip aš, ir esu tikras, kad, jeigu būtų mane pergyvenusi, o ne aš ją, ji būtų toliau viena, be manęs vaikščiojusi į Dailės istorijos muziejų visai kaip aš dabar,

vienas, be jos. Rėgeris dabar vėl žvilgtelėjo į *Žilabarzdį vyrą* ir tarė: praėjus keturiasdešimčiai metų po karo pabaigos padėtis Austrijoje vėl pasiekė žemiausią ir juodžiausią moralinį lygį, liūdnas dalykas. Toks gražus kraštas, pasakė Rėgeris, o toks bedugnis moralės liūnas, kalbėjo jis, tokia graži šalis, o tokia iki kaulų smegenų brutali, niekšinga ir savigrioviška visuomenė. Pasak Rėgerio, baisiausia tai, kad žmogus gali būti tik suglumęs šios katastrofos žiūrovas ir nieko negali pakeisti. Rėgeris pažvelgė į *Žilabarzdį vyrą* ir tarė: kas antrą dieną aš einu prie savo žmonos kapo, tai yra, kai neinu į Dailės istorijos muziejų, einu prie žmonos kapo, stoviu ten pusvalandį ir nieko nejaučiu. Tai ir keisčiausia, aš beveik visą laiką galvoju vien tik apie savo žmoną, bet kai stoviu prie jos kapo, nejaučiu nieko, kas būtų su ja susiję. Tiesiog stoviu ir iš tiesų nieko su ja susijusio nejaučiu. Tik nuėjęs nuo kapo vėl pajuntu tą siaubą, kad ji paliko mane vieną. Man vis atrodo, jog einu prie jos kapo, kad pabūčiau kuo arčiau jos, bet kai prie kapo stoviu, nejaučiu nieko su ja susijusio. Tada išraviu ten augančias žoles ir žiūriu į žemę, bet nieko nejaučiu. Tačiau aš jau įpratau kas antrą dieną eiti prie žmonos kapo, kuris kada nors taps ir manuoju, kalbėjo Rėgeris. Kai prisimenu tas klaikybes, kurias teko patirti per jos laidotuves, pasakė jis, man dar ir šiandien pasidaro bloga. Spaustuvė, kurioje užsakiau korteles su pranešimu apie jos mirtį, nuolat blogai atspausdavo tekstą, tai per ryškiai, tai per blankiai, tai su per daug kablelių, tai su per mažai, kalbėjo jis, kaskart, kai patikrindavau maketą, viskas būdavo negerai, tai mane iš tiesų varė į neviltį. Pasiekęs patį savo nevilties dugną spaustuvininkui išrėžiau, kad buvau pateikęs labai tikslų nurodymą, tačiau šis jo

nesilaikęs, ir makete viskas padaryta neteisingai. Spaustuvininkas man atšovė, kad tai *jis* žinąs, kaip tokius mirties pranešimus spausdinti, o *ne aš, jis* žinąs, kaip surinkti tekstą, *ne aš, jis* žinąs, kur dėti kablelius, *ne aš*. Bet aš nenusileidau ir pagaliau rankose laikiau tokį pranešimą apie mirtį, kokio norėjau; tačiau man teko eiti į spaustuvę penkis kartus, piktinosi Rėgeris, kad gaučiau tokį pranešimą, kokio norėjau. Spaustuvininkai yra pasipūtėliai, kurie tvirtina esą teisūs net tada, kai jau seniai patys suvokė esą neteisūs. Su spaustuvininkais geriau neprasidėti, pasakė Rėgeris, jie tučtuojau pradeda smarkauti ir grasina viską mesti, jeigu nenusileisite jų bukumui. Bet aš niekada nesilanksčiau prieš spaustuvininkus, pareiškė Rėgeris. Pranešime apie mirtį buvo vienui vienintelis sakinys, anot Rėgerio, tik mano žmonos mirties laikas ir vieta, bet vis tiek buvau priverstas eiti į spaustuvę penkis kartus ir dar ginčytis su spaustuvininku. Mano žmona apskritai nenorėjo jokio pranešimo apie mirtį, mes buvome tai aptarę, bet aš vis tiek užsakiau korteles su pranešimu, pasakojo Rėgeris, tačiau jų taip ir neišsiunčiau, nes staiga, kai jau susiruošiau, man pasirodė kvaila siųsti tą pranešimą. Aš tik publikavau laikraštyje vieną trumputėlį sakinį – kad mano žmona mirė, ir viskas, pasakė Rėgeris. Mirus artimajam žmonės išeikvoja klaikiai daug laiko ir jėgų, o aš viską padariau kaip galėdamas paprasčiau, kalbėjo Rėgeris, nors šiandien, žinoma, nebežinau, ar pasielgiau teisingai, nuolatos mane kankina dvejonės, jos apninka mane kiekvieną dieną po žmonos mirties, nepraeina nė dienos be tų dvejonių, jos ryja mano laiką, kalbėjo Rėgeris. Su palikimu nebuvo nė menkiausių kliūčių, nes savo testamente ji mane įrašė *vieninteliu*

paveldėtoju, kaip ir aš savo testamente buvau įrašęs ją *vienintele paveldėtoja*. Tokia mirtis, kad ir kokia tragiška, kad ir kiek mus smaugtų, turi ir savo komiškąją pusę, kalbėjo Rėgeris. Anot jo, siaubingi dalykai visada yra ir komiški. Iš esmės mano žmonos laidotuvės buvo ne tik kuklios, bet ir šiurpiai slegiančios, pasakė Rėgeris. Mes norime paprastų laidotuvių, kad būtų kuo mažiau žmonių, kalbėjo Rėgeris, o išeina, jog vis tiek surengiame slegiančias. Mes pareiškiame, kad nenorime muzikos, jokių kalbų, ir manome, kad taip bus paprasčiausia ir mums lengviausia ištverti, bet, anot Rėgerio, paskui mus tai vis dėlto sunkiai prislegia. Tik septyni ar aštuoni žmonės, tikrai tik patys artimiausieji, kiek įmanoma mažiau giminių ir tik patys artimiausieji, šitaip mes planuojame, paskui iš tiesų ateina tik tie patys artimiausieji, kuriems dar net pasakėme, *jokių gėlių, nieko*, bet taip išeina tik dar liūdniau. Mes žengiame paskui karstą ir jaučiamės prislėgti. Viskas įvyksta greitai, netrunka nė keturiasdešimt penkių minučių, o mus apninka depresija ir graužia mintis, kad tai truko ištisą amžinybę, kalbėjo Rėgeris. Aš einu prie žmonos kapo ir ničnieko nejaučiu. Namuose man iki šiol mažiausiai kartą per dieną norisi kaukti, pasakė jis, norit – tikėkit, norit – ne, bet prie žmonos kapo aš visiškai nieko nejaučiu. Stoviniuoju ten, raviu žoles, darau tuos nervingus, juokingus judesius, kurie – puikiai tai žinau – tėra liguistas nervų raminimas, ir dairausi aplinkui į kitus neskoningus kapus, vienas kapas neskoningesnis už kitą, kalbėjo Rėgeris. Kapinėse ypač brutaliai pasireiškia išorinis žmonijos neskoningumas. Ant mūsų kapo auga tik žolės, net vardų nėra antkapyje, kalbėjo Rėgeris, taip aš sutariau su žmona. Jokio posakio, nieko. Akmentašiai kapines

sudarko, o vadinamieji skulptoriai joms dar uždeda kičo karūnas, piktinosi Rėgeris. Bet nuo mano žmonos kapo, žinoma, atsiveria nuostabus vaizdas į Grincingą, o už jo – į Kalenbergą. Ir į Dunojų apačioje. Kapas taip aukštai, kad nuo jo galite apžvelgti visą Vieną. Be abejo, nėra skirtumo, kur žmogus palaidojamas, bet jeigu jau jis yra *nusipirkęs kapavietę,* kaip aš su žmona, tai gali leistis joje laidojamas. *Bet kur, tik ne Centrinėse kapinėse* norėčiau būti palaidota, dažnai sakė mano žmona, kalbėjo Rėgeris, ir aš pats nenoriu būti palaidotas Centrinėse kapinėse, nors galų gale, kaip minėjau, visai nesvarbu, kur žmogus atgula amžino atilsio. Mano sūnėnas iš Leobeno, vienintelis mano beturimas giminaitis, pasakė Rėgeris, žino, kad noriu būti palaidotas ne Centrinėse kapinėse, *o savo kape, kuris yra mano nuosavybė,* kalbėjo Rėgeris, bet, žinoma, jeigu mirsiu toliau nei per tris šimtus kilometrų nuo Vienos, tada mane reikia laidoti *toje pačioje vietoje; jeigu trijų šimtų kilometrų spinduliu nuo Vienos – tai Vienoje, priešingu atveju – ten, kur miriau,* nurodžiau aš savo sūnėnui iš Leobeno; jis laikysis šių nurodymų, nes yra mano paveldėtojas, kalbėjo Rėgeris. Rėgeris pažvelgė į *Žilabarzdį vyrą* ir pratęsė: dar prieš vienus metus, prieš pat žmonos mirtį, man patikdavo porą valandų pasivaikščioti po Vieną, dabar tam nebeturiu jokio ūpo. Žmonos mirtis mane vis dėlto nusilpnino, aš nebe toks, koks buvau prieš jos mirtį. O Viena irgi pasidarė tokia bjauri, pasakė jis. Žiemą mąstau, kad mane išgelbės pavasaris, pavasarį manau, jog vasara mane išgelbės, vasarą man atrodo, kad ruduo, o rudenį – kad žiema, ir taip be paliovos kiekvieną metų laiką tikiuosi, kad mane išgelbės kitas. Bet tai, žinoma, negera savybė, man ji įgimta, aš nesakau, *kaip gerai, dabar žiema, žiema – tavo metas, ir*

nesakau, pavasaris – tai tavo metas, ir apie rudenį nesakau, jis – tavo metas, tas pats ir su vasara. Aš dėl savo nelaimių kaltinu tą metų laiką, kurį tuo metu esu *priverstas* iškęsti, *tai* yra mano nelaimė. Nesu iš tų žmonių, kurie moka mėgautis dabartimi, štai kokia mano bėda, aš esu vienas iš tų nelaimingųjų, kurie mėgaujasi praeitimi, kuriems dabartis visada atrodo kaip įžeidimas, tokia yra tiesa, kalbėjo Rėgeris, man dabartis yra tikras įžeidimas ir išbandymas, tai mano nelaimė. Bet visai taip blogai, žinoma, irgi nėra, pasakė Rėgeris, juk aš vis dėlto kartais įstengiu matyti ir dabartį, kokia ji yra, o ji, be abejo, nėra visada tik nelemta ir liūdinanti, aš tai žinau, kaip ir praeitis, kai ją prisimeni, nėra vien tik laiminga, aš žinau tai. Didelė nelaimė man yra ir tai, kad neturiu gydytojo, kuriuo galėčiau pasitikėti, savo gyvenime turėjau tiek daug gydytojų, bet iš esmės nė vienu iš jų nepasitikėjau, jie visi mane galų gale nuvildavo, pasakė Rėgeris. Jaučiuosi labai prastai, be perstojo mane lydi baimė palūžti. Kai sakau, *mane ištiks smūgis,* aš iš tikrųjų manau, kad mane ištiks smūgis, netgi jei esu tai kartojęs tūkstančius kartų, kalbėjo Rėgeris, tai nervina jau net mane patį, kas akimirką tvirtinu, *mane ištiks smūgis,* bet jis neištinka, kalbėjo Rėgeris. Aš jau ir jūsų akivaizdoje esu ne kartą išreiškęs būgštavimą, kad mane ištiks smūgis, bet jis taip manęs ir neištiko, aš sakau tai jokiais būdais ne iš įpročio, o todėl, *kad iš tiesų jaučiu, jog mane ištiks smūgis.* Visas mano kūnas serga, pasakė Rėgeris. Jeigu turėčiau gerą gydytoją, bet aš neturiu gero gydytojo. Singerio gatvėje yra keturi bendrosios praktikos ir du vidaus ligų gydytojai, bet visi jie nieko verti. Mano akys tokios nusilpusios, kad greitai nieko nebematysiu, bet neturiu gero akių gydytojo. Žinoma, pas gydytoją neinu dar ir todėl, kad bijau, jog

patvirtins mano spėjimą, kad mirtinai sergu. Jau daugelį metų mirtinai sergu, tą aš nuolatos kartodavau savo žmonai, kalbėjo Rėgeris, buvau giliai įsitikinęs, kad *pirmiau mirsiu aš, o ne ji,* bet paskui dėl visų šitų baisių aplinkybių vis dėlto pirma mirė *ji, anksčiau už mane.* Visą gyvenimą mane lydėjo baisi gydytojų baimė. Geras gydytojas yra didžiausias turtas, pasakė Rėgeris, bet gerų gydytojų beveik nėra, mes juk visada susiduriame vien su medicinos atgrubnagiais ir šarlatanais, kalbėjo jis, o jeigu kartą jau patikime, kad radome gerą gydytoją, tai jis būna arba per senas, arba per jaunas, jis arba išmano visas medicinos naujoves, bet neturi patirties, arba turi patirties, bet nieko nenutuokia apie medicinos naujoves, tokia yra tiesa, kalbėjo Rėgeris. Žmogui kartais skubiai prireikia kūno arba sielos gydytojo, bet nė vieno negali rasti, visą gyvenimą jis ieško gero kūno gydytojo ir gero sielos gydytojo, bet nė vieno neranda, tokia yra tiesa. Ar žinote, ką man pasakė Gailestingųjų brolių ligoninės gydytojai, kai rėžiau jiems į veidą, kad jie pražudė mano žmoną ir yra kalti dėl jos mirties? – jie atsakė, *jos laikas baigėsi,* tokią banalybę jie man pasakė, ir ne tik tas gydytojas, kuris suklydo operuodamas, bet visi Gailestingųjų brolių ligoninės gydytojai kartojo tą banalybę, *jos laikas baigėsi, jos laikas baigėsi, jos laikas baigėsi,* nuolat kartojo jie, tarsi ši frazė būtų standartinė, piktinosi Rėgeris. Turėti gydytoją, kuriuo galėtume pasitikėti ir kurio prižiūrimi galėtume jaustis saugūs, kalbėjo Rėgeris, senam žmogui yra pats svarbiausias dalykas, bet tokio gydytojo mes neturime. Dabar aš jau jo ir nebeieškau, nes man visiškai vis vien, kada mirsiu, man tiks bet kuri akimirka, bet, kaip ir visi žmonės, aš noriu kuo greitesnės ir sykiu kuo neskausmingesnės mirties. Mano žmona kentėjo tik

porą dienų, pasakė Rėgeris, *dvi dienas kentėjo ir dvi dienas pragulėjo ištikta komos,* pasakojo jis. Žmonės reikalavo įkapių, bet aš liepiau ją įvynioti tik į švarią drobės paklodę, kalbėjo Rėgeris. Vyriškis municipalitete, atsakingas už laidotuvių organizavimą, savo darbą atliko puikiai. Visai gerai, kai viską, kas susiję su laidotuvėmis, atliekame *patys,* nes tada mums nelieka laiko sėdėti namie ir laukti, kol pasmaugs neviltis. Aštuonias dienas laksčiau pirmyn atgal po Vieną laidotuvių reikalais, iš vienos tarnybos į kitą, ir vėl turėjau progą pažinti visą valstybės biurokratijos brutalumą, kalbėjo Rėgeris. Tarnybos, kuriose turime apsilankyti, kai reikia palaidoti žmogų, įsikūrusios toli viena nuo kitos, ir mums prireikia mažiausiai savaitės, kol baigiame tvarkyti viską, ko reikia laidotuvėms. Visur ir visada aš sakiau, kad noriu *pačių paprasčiausių žmonos laidotuvių,* bet jie to nesuprato, nes visi kiti nuolatos nori, kiek žinau, kuo didesnių ir brangesnių. Man kainavo tiek daug jėgų, kol galų gale *išsikovojau pačias paprasčiausias laidotuves,* kalbėjo Rėgeris. Mane suprato tik Veringo rajono municipaliteto tarnautojas, tas vyras vienintelis suvokė, kad kalbėdamas apie *paprastas laidotuves* norėjau ne pigių, kaip visi kiti manė, o tiktai *paprastų,* visiems jiems atrodė, kad, *sakydamas paprastų, noriu pigių* laidotuvių, tik tas vyras Veringo rajono municipalitete iš karto suprato, kad, reikalaudamas *paprastų, omeny turiu paprastas, o ne pigias* laidotuves. Kaskart vis negaliu patikėti, kokie iš tikrųjų kvaili gali būti žmonės, su kuriais tenka turėti reikalų tarnybose, kalbėjo Rėgeris. Aš juk netikėjau, kad sulauksiu šitos žiemos, jau nekalbant apie tai, jog ją ir išgyvensiu, pasakė jis dabar. Juk faktas tas, kad visus metus egzistavau nugrimzdęs į visišką apatiją, neskaitant

įpareigojimų lankytis koncertuose ir mano meno kūrinėlių laikraščiui „Times", po žmonos mirties manęs nebedomino niekas, nė vienas žmogus, po teisybei, nė jūs, kalbėjo Rėgeris, ištisus mėnesius aš nesidomėjau net jumis. Beveik nieko neskaičiau ir nėjau iš namų, išskyrus į koncertus, bet kaip tik pastaraisiais metais visi tie koncertai buvo nieko verti, atitinkamos, žinoma, buvo ir mano recenzijos „Times". Kartais klausiu savęs, kodėl, tiesą sakant, aš *vis dar rašau „Times" iš Vienos*, juk šita kvaila Viena ir muzikos srityje nusirito iki bauginamai žemo lygio, dabar nei Koncertų rūmai, nei „Musikverein" nebepasiūlo nieko ypatingo, Vienos koncertai jau seniai prarado savo išskirtinumą, tą patį, ką išgirstate čia, galėjote daug anksčiau išgirsti Hamburge, Ciuriche arba Dinkelsbiūlyje, kalbėjo Rėgeris. Mano užsidegimas rašyti didelis, bet koncertai Vienoje vis mažiau ko verti. Jau ilgą laiką nebesu toks koncertų fanatikas, koks buvau anksčiau, pasakė jis, vis dar esu *muzikos fanatikas, bet koncertų – nebe*, man kas kartą vis sunkiau išsiruošti į „Musikverein" salę arba į Koncertų rūmus, pėstute juos pasiekti man nelengva, taksi nesinaudoju, o tramvajus iš Singerio gatvės tenai nevažiuoja. Be to, Koncertų rūmų, kaip ir „Musikverein", publika pastaruoju metu tapo itin banali ir provinciali, turiu pasakyti, tiesiog atbukusi ir jau daugelį metų neprofesionali, dėl to man labai gaila. Galutinai baigėsi tie laikai, kai visų solistų solistas George'as Londonas Valstybinėje operoje dainavo *Don Žuaną* arba mėsininko duktė Wilma Lipp – *Nakties karalienę*, praėjo ir tie laikai, kai šešiasdešimtmetis Menuhinas dirigavo Koncertų rūmuose, o penkiasdešimtmetis Karajanas – „Musikverein" salėje. Dabar mes klausomės tik beverčių vidutinybių. Mūsų pirmieji dievaičiai, idealiausieji ir

kompetentingiausieji, paseno ir tapo nekompetentingi, kalbėjo Rėgeris. Labai keista, bet šiandienos karta muzikai nebekelia aukščiausių reikalavimų, kokie buvo keliami dar prieš penkiolika ar dvidešimt metų. Taip atsitiko todėl, kad *technika muzikos klausymą pavertė banalia kasdienybe.* Klausytis muzikos nebėra kažkas neįprasta, šiais laikais muziką jūs girdite visur, kur tik pasisukate, jūs tiesiog esate priverstas klausytis muzikos kiekviename prekybos centre, kiekviename gydytojo priimamajame, gatvėje, šiandien muzikos net negalite *išvengti,* net norėdamas negalite nuo jos pabėgti, *šis amžius yra totaliai persmelktas muzikos,* tai tikra katastrofa, anot Rėgerio. Mūsų gyvenimą dabar užplūdo *totali muzika,* pasak Rėgerio, visur tarp Šiaurės ir Pietų polių turite jos klausytis, nesvarbu, miestuose ar kaimuose, jūroje ar dykumoje. Žmonių ausys kasdien užkemšamos muzika jau taip ilgai, kad jie prarado bet kokį muzikos supratimą. Ši baisenybė, žinoma, atsiliepia koncertams, kuriuos šiandien tenka išgirsti, išskirtinumo nebeliko, nes muzika visame pasaulyje yra išskirtinė, o ten, kur viskas ypatinga, natūraliai nieko ypatingo nebelieka, kalbėjo Rėgeris, mums tiesiog griebia už širdies, kai keletas juokingų virtuozų neriasi iš kailio stengdamiesi būti išskirtiniai, bet jie tokie nėra, nes nebegali. Visas pasaulis kiaurai *persmelktas totalios muzikos,* kalbėjo Rėgeris, tai baisi nelaimė, prie kiekvieno kampo girdite tiek daug ypatingos ir tobulos muzikos, jog, tiesą sakant, reikėtų užsikimšti ausis, kad neišeitumėte iš proto. Dabartiniams žmonėms, daugiau nieko neturintiems, būdingas liguistas muzikos vartotojiškumas, pasak Rėgerio, pramonė, valdanti šiuolaikinius žmones, tą vartotojiškumą skatins tol, kol galutinai pražudys visus; šiandien tiek daug kalbama apie

pražūtingas šiukšles ir chemiją, bet muzika žlugdo daug labiau nei šiukšlės ir chemija, galų gale būtent muzika *totaliai* sužlugdo viską ir visus, sakau jums. Iš pradžių muzikos pramonė sužlugdo žmogaus klausos organus, o paskui – logiška pasekmė – ir patį žmogų, tokia yra tiesa, pasak Rėgerio. Aš jau regiu muzikos pramonės totaliai sužlugdytus žmones, kalbėjo Rėgeris, regiu mases muzikos pramonės aukų, muzikiniu savo lavonų dvoku užpildančius paskutinį kiekvieno žemyno kampelį, mano mielas Acbacheri, *nusikaltimas, padarytas žmonėms, dar sunkiai prislėgs muzikos pramonės sąžinę,* didžiausia tikimybė, kad ji galų gale bus pakenkusi visai žmonijai, kaip chemija ir šiukšlės, sakau jums. Muzikos pramonė yra žmogžudė, muzikos pramonė yra tikrasis žmonijos serijinis žudikas, jeigu muzikos pramonė ir toliau taip tęs, žmonija neišgyvens nė kelių dešimtmečių, mano mielas Acbacheri, piktinosi Rėgeris. Žmogus su jautria klausa veikiai nebegalės išeiti į gatvę; nueikite į kavinę, nueikite į restoraną, nueikite į prekybos centrą, visur, ar norit, ar nenorit, esate priverstas girdėti muziką, net važiuojantį traukiniu ar skrendantį lėktuvu muzika jus persekioja. Pasak Rėgerio, šita nesiliaujanti muzika yra brutaliausias dalykas, kokį šiuolaikinis žmogus turi kęsti ir pakęsti. Nuo ankstaus ryto iki išnaktų žmonių galvos kemšamos Beethovenu, Bachu ir Händeliu, kalbėjo Rėgeris, kad ir kur eitumėte, nuo šitų kankinimų nepabėgsite. Tiesiog tikras stebuklas, pasakė Rėgeris, kad dar Dailės istorijos muziejuje be paliovos neleidžiama muzika, nes to dar betrūktų. *Po savo žmonos laidotuvių šešias savaites sėdėjau užsirakinęs bute Singerio gatvėje ir neįsileidau net namų tvarkytojos,* kalbėjo Rėgeris. Iš karto po žmonos laidotuvių jis nuėjo į netolimą

sinagogą ir uždegė žvakę pats iš tikrųjų nesuprasdamas, kodėl, o keisčiausia tai, kad išėjęs iš sinagogos jis nuėjo tiesiai į Šv. Stepono bažnyčią ir taip pat uždegė žvakę, irgi, tiesą sakant, nesuprasdamas, kodėl. Uždegęs žvakę Šv. Stepono bažnyčioje jis nužygiavo Volcailė gatve mąstydamas apie savižudybę. Bet aš tiksliai neįsivaizdavau, *kaip* nusižudyti, tad galų gale man pavyko bent kuriam laikui mintį apie savižudybę *išstumti iš galvos*, pasakė man Rėgeris. *Aš turėjau pasirinkimą: arba dienų dienas, gal net ištisas savaites, bastytis po miestą, arba savaičių savaitėms užsidaryti namuose*, pasakė man Rėgeris, *aš apsisprendžiau ištisoms savaitėms užsidaryti namuose*. Po žmonos mirties jis nenorėjęs matyti nė vieno žmogaus, iš pradžių netgi nebenorėjęs nieko valgyti, tačiau gerdamas vien tik gryną vandenį joks žmogus neišlaikys ilgiau nei tris keturias dienas, ir jis iš tikrųjų labai greitai sulyso, bet vieną rytą beveik *nebeturėjau jėgų atsikelti, tai buvo signalas*, pasakojo man Rėgeris, ir tada aš vėl pradėjau valgyti, o paskui vėl ėmiau gilintis į Schopenhauerį, kurį mes su žmona analizavome prieš pat tą dieną, kai ji pargriuvo ir susilaužė *vadinamąjį šlaunikaulio kaklelį*, susimąstęs kalbėjo Rėgeris. Per tas šešias užsidarymo savaites aš tik porą kartų kalbėjau telefonu su savo turto valdytoju ir skaičiau Schopenhauerį, tai mane tikriausiai ir išgelbėjo, kalbėjo Rėgeris, nors nesu įsitikinęs, ar tai gerai, kad *išsigelbėjau*, tikriausiai būtų buvę geriau *ne* gelbėtis, o nusižudyti. Bet vien tai, kad turėjau daug lakstyti dėl laidotuvių, man nepaliko laiko žudytis. Jei nenusižudome *iš karto*, paskui nesižudome visai, tai siaubinga, pasakė jis. Mes trokštame mirti kartu su savo mylimiausiu žmogumi, bet vis tiek nenusižudome, mes mąstome apie tai, bet vis dėlto taip nepasielgiame, kalbėjo

Rėgeris. Labai keista, tas šešias savaites aš negalėjau pakęsti muzikos, nė vieno karto neatsisėdau prie pianino, *kartą mintyse pabandžiau paskambinti Gerai temperuoto klavyro ištraukėlę, bet netrukus tą bandymą nutraukiau*, mane tas šešias savaites gelbėjo ne muzika, *o Schopenhaueris, kartais kelios perskaitytos Schopenhauerio eilutės*, kalbėjo Rėgeris. *Nietzsche irgi manęs negelbėjo, tik vienas Schopenhaueris*. Atsisėsdavau lovoje, perskaitydavau kelias Schopenhauerio eilutes, apmąstydavau jas, skaitydavau toliau ir vėl mąstydavau, pasakojo Rėgeris. Po keturių dienų, per kurias tik gėriau vandenį ir skaičiau Schopenhauerį, pagaliau pirmą kartą suvalgiau gabalėlį duonos, ji buvo tokia kieta, kad teko kepalą kapoti kirvuku mėsai. Sėdėdavau tame baisiame Looso krėsle prie lango ir žvelgdavau į Singerio gatvę. Įsivaizduokite, buvo gegužės pabaiga, o siautė pūga, pasakė jis. Aš šalinausi žmonių. Stebėjau juos iš savo buto, zujančius pirmyn atgal Singerio gatve, apsikrovusius prisipirktais drabužiais bei maisto produktais, ir šlykštėjausi jais. Mąsčiau, kad daugiau niekada nenoriu pas tuos žmones grįžti, *tik ne pas šiuos žmones*, o kitų juk nėra, kalbėjo Rėgeris. Žvelgdamas žemyn, į Singerio gatvę, įsisąmoninau, kad kitokių žmonių, negu zujančių Singerio gatve, visai nėra. Žvelgiau žemyn, į gatvę, nekenčiau žmonių ir mąsčiau, kad nenoriu daugiau pas juos grįžti, kalbėjo Rėgeris. Pas tuos niekšus ir dvasios vargšus daugiau nenoriu, tariau aš sau, pasakojo Rėgeris. Atidarinėjau visus stalčius visose komodose, tikrinau, kas juose yra, traukiau iš jų savo žmonos nuotraukas, raštus, korespondenciją, dėjau vieną po kito ant stalo ir pamažu viską įdėmiai peržiūrėjau, mano mielas Acbacheri, kadangi esu sąžiningas, turiu prisipažinti, kad verkiau. Staiga man

paplūdo ašaros, dešimtmečius buvau neverkęs ir staiga leidau ašaroms laisvai tekėti, kalbėjo Rėgeris. Sėdėjau, leidau ašaroms tekėti ir verkiau, verkiau, verkiau, pasakojo Rėgeris. Ištisus dešimtmečius, nuo pat vaikystės, neverkiau ir staiga paplūdau ašaromis, pasakojo man Rėgeris „Ambasadoriuje". Man juk nėra ko slėpti ir nutylėti, kalbėjo jis, *būdamas aštuoniasdešimt dvejų visiškai neturiu ką slėpti ir nutylėti*, kalbėjo Rėgeris, todėl galiu ir nenutylėti, kad kartą paplūdau ašaromis ir išsiverkiau, kad dienų dienas verkiau, sakė Rėgeris. Sėdėjau, žiūrėjau į laiškus, kuriuos žmona parašė man per visus tuos metus, skaičiau jos visą gyvenimą rašytus užrašus ir verkiau. Žinoma, mes per dešimtmečius priprantame prie žmogaus, dešimtmečius jį mylime, galų gale pamilstame jį labiau už visus pasaulyje, prisirišame prie jo, o kai prarandame, pasijuntame taip, tarsi būtume praradę *viską*. Visada maniau, kad daugiausia man reiškia muzika, kartais dar – filosofija, aukštoji, aukščiausioji ir visų aukščiausioji literatūra ir apskritai – tiesiog menas, bet visas tas menas ir visa kita nereiškia nieko, palyginti su vieninteliu mylimu žmogumi. Kaip tik mes nesame to vienintelio mylimo žmogaus skaudinę, į kiek tūkstančių ir šimtus tūkstančių kančių esame įstūmę šitą žmogų, kurį mylėjome kaip nieką kitą, kaip mes jį kankinome, bet vis tiek mylėjome jį labiau už visus, sudejavo Rėgeris. Kai tas mūsų labiau už viską pasaulyje mylimas žmogus miršta, palieka mus su siaubingai slegiančia sąžine, pasakė Rėgeris, su siaubingai slegiančia sąžine, su kuria turime iki pat mirties toliau gyventi ir kuri mus vieną dieną prismaugs, kalbėjo Rėgeris. Visos knygos ir visi raštai, kuriuos per savo gyvenimą surinkau, sutempiau į butą Singerio gatvėje ir kuriais užkimšau visas

lentynas, galų gale pasirodė beverčiai, kai žmona mane paliko vieną, jie visi man tapo tiesiog juokingi. Mes manome, kad galėsime prisišlieti prie Shakespeare'o, Kanto ir visų kitų, bet tai savęs apgaudinėjimas, nes Shakespeare'as, Kantas ir visi kiti, kuriuos per savo gyvenimą pavadinome didžiaisiais, mus lygiai taip pat palieka nelaimėje tą akimirką, kai mums jų labiausiai prireikia, kalbėjo Rėgeris, jie mums nepasiūlo išeities ir nesuteikia paguodos, o tik tampa atgrasūs ir svetimi, viskas, ką tie vadinamieji didieji ir reikšmingieji mąstė ir nepatingėjo užrašyti, pasak Rėgerio, mūsų nebejaudina. Mes naiviai tikime, kad galėsime lemtingą akimirką, mirtinai lemtingą akimirką, pasikliauti tais vadinamaisiais reikšmingaisiais ir didžiaisiais, – nesvarbu, kaip juos vadinsime, – bet mes klystame, nes būtent tą lemtingą akimirką visi tie reikšmingieji, didieji ir, kaip sakoma, *nemirtingieji*, mus apleidžia, tą akimirką tarp gyvybės ir mirties jie mums nieko neduoda, tik priverčia suvokti, kad *ir su jais jaučiamės vieniši*, palikti savo pačių valiai pačia baisiausia prasme, kalbėjo Rėgeris. Vienui vienintelis Schopenhaueris man padėjo, nes aš jį paprasčiausiai išnaudojau, kad išgyvenčiau, pasakė man Rėgeris „Ambasadoriuje". Visi kiti – pavyzdžiui, Goethe, Shakespeare'as, Kantas – man kėlė šleikštulį, tad iš nevilties mečiausi prie Schopenhauerio ir atsisėdau su jo veikalais į krėslą prie lango, išeinančio į Singerio gatvę, kad išgyvenčiau, nes netikėtai užsimaniau gyventi, o ne mirti, panorau *ne sekti paskui* mirusią žmoną, o *likti čia*, likti *pasaulyje*, suprantate, Acbacheri, kalbėjo Rėgeris „Ambasadoriuje". Bet Schopenhaueris man padėjo išgyventi, žinoma, tik todėl, kad paprasčiausiai išnaudojau

jį savo tikslams ir nesąžiningai piktnaudžiavau juo kaip vaistu, kad tik išgyvenčiau, nors, po teisybei, toks jis visai nėra, kaip ir visi kiti mano minėtieji. Visą gyvenimą mes pasitikime didžiaisiais protais ir vadinamaisiais senaisiais meistrais, kalbėjo Rėgeris, bet turime jais mirtinai nusivilti, nes jie lemiamą akimirką nepateisina lūkesčių. Mes kolekcionuojame didžiuosius protus ir senuosius meistrus tikėdami, kad galėsime jais lemiamą akimirką pasinaudoti savo tikslams, bet iš tikrųjų mes juos savo tikslams *iš*naudojame, ir tai paaiškėja besanti mirtina klaida. Mes pripildome savo dvasinį seifą didžiųjų protų bei senųjų meistrų, ketindami lemtingą gyvenimo akimirką jais pasiremti; bet kai tą dvasinį seifą atidarome, randame jį tuščią, tokia yra tiesa, mes stovime prie tuščio dvasinio seifo ir matome, kad iš tiesų esame vieniši ir visiški beturčiai, kalbėjo Rėgeris. Žmogus iki gyvos galvos visose srityse be perstojo kaupia, renka, o galų gale vis tiek lieka ir tuščiomis rankomis, kalbėjo Rėgeris, ir tuščia dvasia. Buvau sukaupęs tokį didelį dvasinį turtą, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje", o jaučiuosi absoliučiai tuščias. Man pavyko pasinaudoti Schopenhaueriu savo tikslui – tai yra išgyventi – tik panaudojus nesąžiningą triuką, kalbėjo Rėgeris. Staiga suvokiate, kas yra tuštuma, kai stovite tarp daugybės tūkstančių knygų ir raštų, kurie jus paliko likimo valiai, kurie jums nebereiškia nieko daugiau nei šitą baisią tuštumą, kalbėjo Rėgeris. Kai prarandate artimiausią žmogų, jums viskas pasidaro tuščia, kad ir kur pažvelgtumėt, visur žioji tuštuma, jūs dairotės, žiūrite ir matote, kad viskas *iš tikrųjų* yra *tuščia* ir taip bus visada, kalbėjo Rėgeris. Jums pagaliau atsiveria akys, kad ne tie didieji protai ir ne senieji meistrai dešimtmečius palaikė

jūsų gyvybę, o tik tas vienui vienintelis žmogus, kurį mylėjote labiau už viską. Ir po to praregėjimo jūs esate vienišas, jums ničniekas negali padėti, anot Rėgerio. Jūs užsidarote savo bute ir puolate į neviltį, kalbėjo Rėgeris, kasdien grimztate į vis gilesnę neviltį, savaitė po savaitės grimztate į vis beviltiškesnę neviltį, kalbėjo Rėgeris, bet paskui netikėtai iš jos išsivaduojate. Jūs atsikeliate ir atsikratote tos mirtinos nevilties, randate jėgų pakilti virš tos gilios nevilties, kalbėjo Rėgeris, aš staiga pasikėliau nuo krėslo, stovinčio prie lango į Singerio gatvę, pakilau virš savo nevilties, nusileidau į Singerio gatvę, kalbėjo Rėgeris, ir nuėjau porą šimtą metrų į senamiestį; pakilau nuo krėslo, išėjau iš buto ir nuėjau į miestą, ketindamas pabandyti paskutinį kartą, patį paskutinį kartą išgyventi, kalbėjo Rėgeris. Išėjau iš buto Singerio gatvėje, pamanęs: pabandysiu paskutinį kartą gyventi toliau, ir su ta mintimi nuėjau į miestą, pasakojo Rėgeris. Ir tas bandymas gyventi man pavyko, tikriausiai nuo savo krėslo pakilau ir Singerio gatve į miestą nuėjau lemiamą ir, ko gero, pačią paskutinę akimirką, kalbėjo Rėgeris. Žinoma, grįžęs namo aš patyriau vieną atkrytį po kito, *galite numanyti, kad to vieno bandymo vėl pradėti gyventi neužteko, man teko pradėti šimtus kartų iš naujo*, bet aš nepasidaviau, vis stodavausi nuo savo krėslo, vėl eidavau į gatvę ir tikrai grįždavau pas žmones, pas *tuos pačius* žmones, šitaip ir išsigelbėjau, pasakė Rėgeris. Be abejo, klausiu savęs, teisingai ar neteisingai pasielgiau išsigelbėdamas, bet esmė ne tai, kalbėjo Rėgeris. Mes iš visos širdies trokštame mirti kartu su savo mylimuoju, bet paskui vis dėlto apsigalvojame, kalbėjo Rėgeris, žinote, štai tokioj kankinamoj nevilty aš gyvenu jau daugiau nei metus. Mes nekenčiame žmonių, o vis tiek norime būti su jais, nes

tik su žmonėmis ir tarp jų mes turime galimybę gyventi toliau ir neišprotėti. Vienatvės mes ilgai pakęsti negalime, pasak Rėgerio, mums atrodo, kad galime būti vieni, tikime, kad išgyvensime net kitų apleisti, įsikalbam sau, kad susitvarkysime patys, kalbėjo Rėgeris, bet tai iliuzija. Mums atrodo, kad galime apsieiti be kitų, mes *netgi būname įsitikinę, kad mums nereikalingas nė vienas žmogus,* ir įsivaizduojame, kad turime galimybę išgyventi tik tuomet, jeigu būsime vieni, bet tai iliuzija. Be žmonių mes neturime jokių šansų išgyventi, pasakė Rėgeris, kad ir kiek daug didžiųjų protų ir senųjų meistrų būtume pasitelkę kaip bendražygius, *jie vis tiek neatstoja artimo žmogaus,* anot Rėgerio, *galų gale tie vadinamieji didieji protai ir vadinamieji senieji meistrai mus ne tik apleidžia, mes pamatome, kad tie didieji protai ir senieji meistrai iš mūsų dar ir niekšingai šaiposi,* ir konstatuojame, kad mūsų santykis su visais tais didžiaisiais protais ir visais tais senaisiais meistrais visada buvo tik pašaipus. Iš pradžių, kaip sakiau, bute Singerio gatvėje aš tik valgiau duoną ir gėriau vandenį, paskui, maždaug aštuntąją ar devintąją dieną, suvalgiau truputėlį mėsos konservų, kuriuos pats išsiviriau virtuvėje; jis išsimirkęs džiovintų slyvų ir suvalgęs jas su išsivirtais makaronais, nuo to jį, tiesa, kaskart supykindavę. Aštuntąją ar devintąją dieną jis vis dėlto išsikvietė namų tvarkytoją ir nusiuntė ją parnešti valgyti iš viešbučio „Royal", esančio priešais jo namą. *Puoliau prie maisto kaip vilkas,* pasakė Rėgeris. Su viešbučiu „Royal" jis sudaręs palankią sutartį, *jis man nuo gegužės pabaigos kasdien per namų tvarkytoją, kurią mes visada vadinome Stela, nors jos tikras vardas Roza!* – įterpė Rėgeris, *tiekdavo sriubą ir antrą patiekalą specialiai tam nupirktuose aliuminio induose. Mokėdavau už dvi porcijas,* pasakojo man

Rėgeris „Ambasadoriuje", *bet suvalgydavau tik pusę, o likusią pusantros*, pasak Rėgerio, *suvalgydavo namų tvarkytoja*. Valgiau „Royal" maistą prisiversdamas, kalbėjo Rėgeris, bet vis tiek valgiau, nes man nieko kito neliko, valgiau, nes privalėjau, kalbėjo Rėgeris, bet dar labiau mane pykino nuo namų tvarkytojos, kuri, žinoma, valgydama sėdėdavo priešais mane, šitos namų tvarkytojos niekada negalėjau pakęsti, bet ji buvo mano žmonos namų tvarkytoja, aš šitos personos niekada nebūčiau priėmęs į darbą, kalbėjo Rėgeris, šitos kvailos veidmainės, kuri lyg niekur nieko sėdėdavo priešais mane ir suvalgydavo pusantros porcijos „Royal" maisto, nors aš suvalgydavau tik pusę. Su namų tvarkytojomis taikstomės, nes kitaip uždustume nuo savo pačių purvo, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje", bet apskritai jos mums visada kokčios. Mes priklausome nuo namų tvarkytojų, nieko nepadarysi, atsiduso Rėgeris. Ji visuomet iš viešbučio atnešdavo tokio maisto, kokį norėdavo valgyti *pati*, kokį ji išsirinkdavo *sau*, o ne tokio, koks būtų buvęs skanus man. Ji mėgsta kiaulieną, taigi visada atnešdavo kiaulienos, nors jei kas paklaustų manęs, atsakyčiau, kad valgau tik jautieną, kalbėjo Rėgeris. Aš visada buvau jautienos mėgėjas, namų tvarkytojos paprastai būna kiaulienos mėgėjos. Po žmonos mirties, iš karto po laidotuvių, pasakojo Rėgeris, namų tvarkytoja pareiškė, kad mano žmona jai žadėjusi *testamentu palikti* tą ir aną, nors aš žinau, kad ji namų tvarkytojai visiškai nieko negalėjo palikti, nes žmona niekada negalvojo apie mirtį ir *su niekuo nekalbėjo nei apie palikimą, nei apie testamentą*, netgi su manimi, jau nekalbant apie namų tvarkytoją. Bet ši atėjo pas mane iš karto po laidotuvių ir pareiškė, jog mano žmona žadėjusi jai palikti tą ir aną – drabužius, batus,

indus, medžiagas ir taip toliau. Namų tvarkytojos nesidrovi jokios įžūlybės, piktinosi Rėgeris „Ambasadoriuje". Jos kelia begėdiškus reikalavimus. Visur ir visada namų tvarkytojos giriamos, nors žmonės puikiai žino, kad šiais laikais jų nėra už ką girti, jos kokčiai vis ko nors reikalauja, o darbą atlieka atmestinai ir nevalyvai, bet žmonės apsimeta, kad namų tvarkytojos girtinos, nes be jų negali apsieiti, kalbėjo Rėgeris „Ambasadoriuje". Mano žmona niekada nė sekundės nemąstė apie kokį nors palikimą namų tvarkytojai, žmona juk dar dvi dienas prieš savo mirtį nenutuokė, kad teks mirti, kaip ji būtų galėjusi pažadėti ką nors namų tvarkytojai? – paklausė Rėgeris. Ji meluoja, pamaniau, kai namų tvarkytoja pareiškė, kad mano žmona jai žadėjusi po mirties palikti visokių daiktų, laidotuvių dalyviai dar nebuvo spėję išsiskirstyti iš kapinių, o namų tvarkytoja jau šoko prie manęs ir pareiškė, esą mano žmona jai tą ir aną žadėjusi. Mes vis bandome pateisinti žmones, nes negalime ir net nenorime patikėti, kad jie gali būti niekšai, kol patirtis mums galutinai įrodo, kad jie yra būtent tokie niekšai, kokius nenorėjome patikėti juos esant. Daugybę kartų namų tvarkytoja – aš dar stovėjau prie atviro kapo – ištarė žodį *keptuvė,* pasakojo Rėgeris, įsivaizduokite, be perstojo kartojo žodį *keptuvė,* nors aš dar stovėjau prie atviro kapo. Ištisas savaites namų tvarkytoja ūžė man ausis niekingai meluodama, neva mano žmona jai *daug ką* žadėjusi. Bet aš, kaip sakoma, *leidau tai pro ausis.* Tik praėjus trims mėnesiams po žmonos mirties namų tvarkytojai pasakiau, kad iš visų drabužių, kuriuos ketinau atiduoti žmonos dukterėčioms, ji gali *išsirinkti keletą,* taip pat tegu pasiima tuos virtuvės indus, kurie jai pasirodys pravartūs. Kad būtumėt matęs, kaip namų tvarkytoja po

to elgėsi! – sušuko Rėgeris, ta menkysta prisiglemžė glėbius drabužių ir kimšo į pasiruoštus šimto kilogramų maišus, glėbiais nešė mano žmonos rūbus ir kimšo juos į maišus, kol juose nebeliko vietos. Stovėjau pastėręs ir stebėjau tą spektaklį. Kaip pamišusi namų tvarkytoja lakstė po butą ir čiupo viską, kas pakliuvo po ranka. Iš viso ji prisikimšo penkis šimto kilogramų maišus, o kas į juo netilpo, sugrūdo į tris didelius lagaminus. Galų gale atėjo dar ir jos duktė, kad padėtų visus tuos maišus ir lagaminus nunešti žemyn, į Singerio gatvę, kur buvo pastačiusi išsinuomotą sunkvežimį. Kai abi išnešė maišus ir lagaminus, namų tvarkytoja ant grindų sustatė tuzinus virtuvinių puodų, net neatsiklausdama manęs, ar neprieštarauju, kad ji pasiims dar ir šiuos puodus. Vieną kitą puodą ji *man dar paliekanti*, pasakė ji ir puodų rankenas suvėrė ant virvės, kad taip surištus būtų patogiau nunešti į gatvę. Stovėjau pastėręs ir žiūrėjau, kaip namų tvarkytoja ir jos duktė tarsi apsėstos iš buto ištempė dar ir puodus. Mano žmona namų tvarkytojos dukters niekada nematė, kalbėjo Rėgeris, bet jei būtų pamačiusi ją nors vieną kartelį per tą daugybę metų, kol namų tvarkytoja pas mus dirbo, būtų pasibaisėjusi. Kuo labiau įsijaučiame į žmogų, kaip sakoma, ir kuo geresni jam esame, tuo baisiau jis mums atsimoka, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Šitas nutikimas su namų tvarkytoja ir jos dukterimi mane dar kartą pamokė, koks neapsakomai šlykštus gali būti žmogus, kalbėjo Rėgeris. Vadinamųjų žemųjų visuomenės sluoksnių atstovai – juk taip yra – tokie patys begėdžiai, niekšai ir melagiai, kaip ir viršutinių sluoksnių. Vienas kokčiausių šito meto bruožų tas, kad visada tvirtinama, esą vadinamieji paprasti ir vadinamieji pažeminti žmonės yra geri, o visi kiti – blogi,

tai viena didžiausių netiesų, kokias tik žinau, kalbėjo Rėgeris. Pasak jo, visi žmonės vienodi niekšai, begėdžiai ir melagiai. Vadinamosios namų tvarkytojos niekuo ne geresnės už vadinamuosius šeimininkus, po teisybei, šiais laikais yra netgi atvirkščiai, kaip ir apskritai viskas yra atvirkščiai, kalbėjo Rėgeris, dabar šeimininkės yra namų tvarkytojos, o ne priešingai. Vadinamieji bejėgiai dabar yra galingieji, o ne atvirkščiai, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Kol jis žiūrėjo į *Žilabarzdį vyrą,* aš prisiminiau, ką jis man kalbėjo „Ambasadoriuje": kad viskas šiais laikais yra atvirkščiai, jis vis kartojo, *viskas šiandien yra atvirkščiai.* Aš dar stovėjau prie atviro kapo, o namų tvarkytoja jau ūžė man ausis tvirtindama, esą mano žmona jai pažadėjusi palikti žaliąjį žieminį paltą, kurį kadaise nusipirko Badgasteine. Kaip mano žmona galėjo namų tvarkytojai pažadėti būtent šį gražų, brangų drabužį, susinervinęs sušuko Rėgeris. Tie žmonės išnaudoja bet kokią situaciją ir nieko nebijo, kad ir kokie jie būtų kvaili, jie viską, net pačius šlykščiausius dalykus, daro savo naudai. O mes nuolat leidžiamės tokių žmonių apgaunami, nes kasdienėmis kiaulystėmis jie mus, žinoma, pranoksta, kalbėjo Rėgeris. Apsimestinai simpatizuoti liaudžiai irgi yra šlykštu, pasakė Rėgeris, ir, pavyzdžiui, taip koketiškai „įsipareigoti liaudžiai" ypač linkę politikai. Jeigu ką nors idealizuojame, visada gana greitai paaiškėja, kad tas idealizavimas absoliučiai absurdiškas, pasakė Rėgeris ir pratęsė: reikia mokėti senti, nėra nieko koktesnio nei flirtavimas su jaunimu, man visada atgrasu, kai senas žmogus bando įsiteikti jaunimui, mano mielas Acbacheri, kalbėjo Rėgeris, šiuolaikinis žmogus yra bejėgis ir nesaugus, šiais laikais žmonės yra totaliai nesaugūs ir

bejėgiai, dar prieš dešimtmetį žmonės jautėsi bent kiek saugesni, bet dabar visi esame palikti likimo valiai, kalbėjo Rėgeris „Ambasadoriuje". Jūs dabar niekur negalite pasislėpti, nebėra kur, tai baisu, pasak Rėgerio, viskas yra kiaurai perregima ir todėl totaliai nesaugu; tai reiškia, kad šiais laikais nebeliko galimybių pabėgti, žmonės visur, kad ir kur jie būtų, skubinami, kurstomi, o kai bando pabėgti, neranda jokios skylės, kur galėtų pasislėpti, nebent jie ieškotų išsigelbėjimo mirtyje, tai faktas, kalbėjo Rėgeris, tai ir baisiausia, nes pasaulis nebėra savas, dabar jis tik baisus. Su šiuo baisiu pasauliu tenka taikstytis, Acbacheri, ar jums patinka, ar nepatinka, *jūs esate visiškoje šio baisaus pasaulio valioje*, ir jeigu kas nors tvirtina, kad taip nėra, tai meluoja, tiesiog bando įkalti jums į galvą tą be paliovos kartojamą melą, kurį ypač propaguoja politikai ir politikos demagogai, kalbėjo Rėgeris. Pasaulis tapo baisia vieta, kur nė vienas žmogus nebėra saugus, pasakė Rėgeris „Ambasadoriuje". Dabar, žiūrėdamas į *Žilabarzdį vyrą*, Rėgeris prakalbo: žmonos mirtis yra didžiausia mano nelaimė, bet ji mane ir išlaisvino. Mirus žmonai pasijutau laisvas, kalbėjo jis, ir sakydamas *laisvas* turiu omeny *visiškai laisvas, absoliučiai laisvas, galutinai laisvas*, jeigu žinote ar bent nutuokiate, ką tai reiškia. Aš nebelaukiu mirties, ji ateis savaime, man net negalvojant apie ją, ir visiškai nesvarbu, kada. Mylimo žmogaus mirtis sykiu reiškia visos mūsų sistemos išlaisvinimą, tarė dabar Rėgeris. Jau kurį laiką gyvenu lydimas jausmo, kad esu absoliučiai laisvas. *Kad ir kas man dabar atsitiktų, viską, tikrai viską priimsiu nesigindamas, aš daugiau nesiginsiu, taip jau yra*, tarė dabar Rėgeris. Žvelgdamas į *Žilabarzdį vyrą* jis pasakė: *Žilabarzdį vyrą* aš visada mėgau, paties Tintoretto – niekada, bet jo *Žilabarzdį*

vyrą – labai. Daugiau nei trisdešimt metų žiūriu į šį paveikslą ir man vis dar neatsibodo, į jokį kitą paveikslą nebūčiau galėjęs žiūrėti tiek metų. Senieji meistrai greitai nuvargina, jeigu apžiūrinėjame juos be skrupulų, ir visuomet nuvilia, jeigu juos giliau patyrinėjame, taip sakant, paverčiame savo beatodairiško kritinio proto objektu. Prieš tokį tikrą kritišką tyrinėjimo metodą neatsilaiko nė vienas iš vadinamųjų senųjų meistrų, pareiškė dabar Rėgeris. Leonardo, Michelangelo, Tiziano – jų darbai neįtikėtinai greitai išskysta tiesiog akyse ir galų gale jų menas, kad ir koks genialus, paaiškėja besąs apgailėtinas bandymas išgyventi. Goya, tiesą sakant, yra kietas riešutėlis, pasakė Rėgeris, bet net ir jis galų gale mums tampa bevertis ir bereikšmis. Viskas čia, Dailės istorijos muziejuje, kuris, beje, neturi nė vieno Goyos darbo, pasakė dabar Rėgeris, galų gale, tai yra *lemiamu mūsų egzistencijos momentu*, mums nieko nebereiškia. Juk visuose šiuose paveiksluose, jeigu juos intensyviai ištyrinėjame, anksčiau ar vėliau randame silpnybių, o jeigu esame nenuolaidūs, tai net didingiausiuose ir reikšmingiausiuose kūriniuose randame kokią nors klaidą, *esminę klaidą*, kuri pamažu mums sukelia pasidygėjimą tais paveikslais, tikriausiai todėl, kad kėlėme jiems per aukštus reikalavimus, anot Rėgerio. Apskritai menas yra niekas kita kaip menas išgyventi, to pamiršti negalima, menas vis dėlto tėra – net patį protą sukrečiantis – bandymas susidoroti su pasauliu ir jo šlykštybėmis, o tai, kaip žinome, visada įmanoma tik visų pirma meluojant, veidmainiaujant, pataikaujant ir apgaudinėjant save, kalbėjo Rėgeris. Tie paveikslai kupini melo, veidmainystės, pataikavimo ir saviapgaulės, juose daugiau visiškai nieko

neglūdi, jei nekalbėsime apie jų dažnai tiesiog genialią atlikimo techniką. Be to, visi tie paveikslai išreiškia absoliutų žmogaus bejėgiškumą įveikti save ir visa tai, kas supa aplinkui visą gyvenimą. Būtent tai tie paveikslai išreiškia: viena vertus, protą gėdinantį, antra vertus, tą patį protą gluminantį ir mirtinai sukrečiantį bejėgiškumą, kalbėjo Rėgeris. *Žilabarzdis vyras* daugiau nei trisdešimt metų atsilaikė prieš mano protą ir jausmus, pasakė Rėgeris, dėl to jis man yra pats vertingiausias paveikslas iš visų eksponuojamų Dailės istorijos muziejuje. Tarsi nuojautos vedinas dar prieš daugiau nei trisdešimt metų atsisėdau pirmą kartą ant šio suolo, *kaip tik priešais Žilabarzdį vyrą. Visi vadinamieji senieji meistrai juk yra nevykėliai, visi be išimties jie buvo pasmerkti patirti nesėkmę, ir tą jų nesėkmę įdėmus žmogus pastebės kiekvienoje, net pačioje smulkiausioje drobės detalėje, kiekviename potėpyje,* kalbėjo Rėgeris. Visi tie vadinamieji senieji meistrai nutapydavo tik vieną savo paveikslo detalę iš tiesų genialiai, bet nė vienas nenutapė šimtu procentų genialaus paveikslo, tai nė vienam iš senųjų meistrų niekada nepavyko; anot Rėgerio, jie suklupdavo piešdami smakrą, kelią, akių vokus ar panašiai. Daugumai jų nesisekė piešti rankas, Dailės istorijos muziejuje nėra nė vieno paveikslo, kuriame galėtume pamatyti genialiai ar bent jau puikiai nutapytas rankas, visos jos taip tragikomiškai nevykusios, kalbėjo Rėgeris, pažvelkite į visus šiuos portretus, netgi pačius įžymiausius. Nė vienam iš vadinamųjų senųjų meistrų taip pat nepasisekė nupiešti nei nuostabiai vykusio smakro, nei kelių. El Greco neįstengė gerai nutapyti nė vienos rankos, visos jo rankos atrodo kaip purvini šlapi skudurai, pasakė dabar Rėgeris, bet Dailės istorijos muziejuje šiaip ar taip nėra nė vieno El Greco

paveikslo. O Goya, kurio Dailės istorijos muziejuje irgi nėra, kažkodėl vengė nors vieną ranką nutapyti *tiksliai*, kalbant apie rankas, tai net Goya neišvengė diletantizmo, šitas baisus, kraupus Goya, kurį aš vertinu labiau už visus kitus kada nors tapiusius dailininkus, kalbėjo Rėgeris. Mane tiesiog slegia šiame Dailės istorijos muziejuje matyti tik meną, apibūdintiną kaip valstybinis menas, dvasingumui priešiškas habsburgiškas katalikiškas valstybinis menas. Jau dešimtmečius dedasi vis tas pats, aš nueinu į Dailės istorijos muziejų ir kaskart pamanau: Dailės istorijos muziejus neturi nė vieno Goyos paveikslo! Mano meno supratimu, kad čia nėra El Greco, jokia nelaimė, bet kad Dailės istorijos muziejus neturi Goyos, tai pati tikriausia nelaimė, kalbėjo Rėgeris. Jeigu vertintume pasauliniu mastu, reikėtų pripažinti, kad Dailės istorijos muziejus, visai priešingai jo reputacijai, yra toli gražu ne pirmarūšis muziejus, nes jis neturi net didžiojo, visus pranokstančio Goyos. Be to, visas Dailės istorijos muziejus totaliai atspindi Habsburgų meno skonį, Habsburgų, kurie bent jau dailės srityje turėjo atgrasų, absoliučiai nedvasingą katalikišką skonį. Dailę Habsburgai išmanė ne ką geriau nei literatūrą, nes dailė ir literatūra jiems visada *atrodė esantys pavojingi menai, priešingai negu muzika*, kuri jiems niekada negalėjo tapti pavojinga ir kuriai Habsburgai būtent dėl savo nedvasingumo *leido vystytis ir žydėti*, kaip kartą perskaičiau vienoje vadinamojoje *meno istorijos knygoje*. Ant visų šių sienų kabo habsburgiška veidmainystė, habsburgiška silpnaprotystė, habsburgiškas religinis iškrypimas, juk tai tiesa, kalbėjo Rėgeris. Visose šiose drobėse, netgi peizažuose, atsiskleidžia iškrypėliškas katalikiškas infantilizmas. Niekinga davatkyste atsiduoda net aukšto

ir paties aukščiausio meninio lygio paveikslai, tai koktu. Viskas, kas eksponuojama Dailės istorijos muziejuje, apsupta katalikiška aureole, Giotto – irgi ne išimtis, kalbėjo Rėgeris. Tie šlykštūs venecijiečiai kabinasi į katalikišką Alpių papėdės dangų kiekviena savo nutapyta letena, pasakė dabar Rėgeris. Dailės istorijos muziejuje neišvysite *nė vieno natūraliai nutapyto veido, o tik prakilnius katalikiškus veidus.* Įsižiūrėkite kartelį įdėmiai į kurią nors gerai nutapytą galvą, ir ji po kurio laiko pasirodys besanti katalikiška, kalbėjo Rėgeris. Net žolė paveiksluose katalikiška, sriuba olandiškose lėkštėse irgi grynai katalikiška, pasakė dabar Rėgeris. Dailėje įkūnyta begėdiška katalikybė, štai kas tai yra, kalbėjo Rėgeris. Tuos trisdešimt šešerius metus aš vaikščiojau į Dailės istorijos muziejų tik todėl, kad čia kiaurus metus vyrauja ideali aštuoniolikos laipsnių Celsijaus temperatūra, geriausiai tinkanti ne tik šių meno kūrinių drobėms, bet ir mano odai bei ypač jautriai galvai, kalbėjo Rėgeris. *Gilią meno analizę, šį savižudišką metodą, senatvėje ištobulinau iki aukšto meistriškumo,* pasakė dabar Rėgeris. *Dailės istorijos muziejus ne vadovaujasi paprotine teise, o skiepija neapykantą menui, užkrečia nepagydoma meno beprotybe.* Nėra jokios abejonės, mano mielas Acbacheri, mes beveik pasiekėme chaoso ir kičo epochos apogėjų, pasakė jis ir pratęsė: visa ta Austrija ne kitokia nei Dailės istorijos muziejus – katalikiškas, nacionalsocialistinis ir baisus. *Apsimestinė demokratija,* pasakė jis. Chaotiškas šiukšlynas yra šiandieninė Austrija, šita juokinga, be galo save pervertinanti, nykštukinė – nes iš visų galų amputuota – valstybė, kuri, praėjus keturiasdešimčiai metų po vadinamojo *Antrojo pasaulinio karo,* pasiekė žemiausią tašką savo istorijoje; šioje

nykštukinėje valstybėje mąstymas yra miręs ir jau pusę šimtmečio karaliauja niekšiška politinė bukaprotystė ir patiklus kvailumas, kalbėjo Rėgeris. Padrikęs, brutalus pasaulis, atsiduso jis. Esu per senas pabėgti, pasakė jis, per senas pats išeiti, Acbacheri, man aštuoniasdešimt dveji, girdite! Visada buvau vienišas! Dabar galutinai atsidūriau spąstuose, Acbacheri. Kad ir į ką mes šioje šalyje nukreiptume žvilgsnį, visur matome absurdo pamazgų duobę, pasakė Rėgeris. Katastrofiškas masinis išprotėjimas, pasakė jis. Beveik visi skęsta depresijoje, žinote, mes ir Vengrija pirmaujame Europoje pagal savižudybių skaičių. Labai dažnai pagalvodavau: kelsiuos į Šveicariją, bet Šveicarijoje man būtų dar blogiau. Jūs nė neįsivaizduojate, *kaip* stipriai aš myliu savo šalį, tarė Rėgeris, bet aš iš visos širdies nekenčiu dabartinės mūsų valstybės; su *šita* valstybe ateityje nenoriu turėti nieko bendro, ji man kiekvieną dieną kelia vis didesnį pasibjaurėjimą. Visų šiandien šioje valstybėje veikiančiųjų ir valdančiųjų veidai siaubingai primityvūs ir nedvasingi, šioje bankrutavusioje šalyje dabar galite pamatyti tik gigantišką gąsdinančių fizionomijų atmatų krūvą, kalbėjo jis. Mes tiek daug mąstome ir šnekame, manome, kad esame kompetentingi, bet iš tiesų tokie visai nesame, – *tai yra komedija*, o kai klausiame, kaip gyventi toliau? – *tai yra tragedija*, mano mielas Acbacheri. Pasirodė Irzigleris ir atnešė laikraštį „Times", kaip prašė Rėgeris, Irzigleriui tereikėjo iš Dailės istorijos muziejaus išėjus pereiti per gatvę, ten stovi spaudos kioskas. Rėgeris paėmė „Times", atsistojo, paliko Bordonės salę, kaip man pasirodė, spartesniu nei įprastai žingsniu nusileido didžiaisiais centriniais laiptais ir išėjo į lauką, aš nusekiau jam iš paskos. Priešais vulgarųjį Marijos Teresės paminklą

jis sustojo ir pasakė, kad mane turėtų labai stebinti tai, jog jis iki šiol vis dar nepasakė *tikrosios* priežasties, *kodėl* jis *šiandien vėl* norėjo su manimi susitikti Dailės istorijos muziejuje. Negalėjau patikėti savo ausimis, kai jis pareiškė nupirkęs *du bilietus, puikias vietas parteryje, į Sukultą ąsotį* Pilies teatre, ir *tikroji* priežastis, dėl kurios jis mane dar ir šiandien pakvietęs ateiti į Dailės istorijos muziejų yra ta, kad jis norįs man pasiūlyti kartu su juo pažiūrėti *Sukultą ąsotį* Pilies teatre. Jūs žinote, aš ištisus dešimtmečius nebuvau Pilies teatre, nekenčiu nieko labiau nei Pilies teatro, *apskritai nekenčiu dramos meno,* pasakė jis, bet vakar staiga pamaniau: nueisiu rytoj į Pilies teatrą ir pasižiūrėsiu *Sukultą ąsotį.* Mano mielas Acbacheri, prakalbo Rėgeris, nežinau, kaip man šovė mintis būtent šiandien ir būtent su jumis, o ne su kokiu kitu žmogumi, nueiti į Pilies teatrą pažiūrėti *Sukulto ąsočio.* Galite ramiai laikyti mane pamišėliu, pratęsė Rėgeris, mano dienos juk jau suskaičiuotos; aš tikrai pamaniau, kad jūs neatsisakysite eiti su manimi į Pilies teatrą, galų gale *Sukultas ąsotis* yra geriausia vokiška komedija, o Pilies teatras – dar ir svarbiausias pasaulio teatras. Tris valandas kankinausi galvodamas, kaip jūsų paprašyti lydėti mane į *Sukultą ąsotį,* nes vienas aš į *Sukultą ąsotį* neisiu, pasakė Rėgeris dabar, rašo Acbacheris, tris kančios valandas svarsčiau, kaip jums pasakyti, kad nupirkau du bilietus į *Sukultą ąsotį* ir noriu eiti *būtent su jumis,* nes dešimtmečius jūs iš manęs girdėjote tik tai, kad Pilies teatras yra pats bjauriausias pasaulio teatras, o dabar staiga turite netgi eiti su manimi į *Sukultą ąsotį Pilies teatre,* šitas dalykas nesuvokiamas net Irzigleriui. *Paimkite antrąjį bilietą,* paprašė jis, *ir nueikite su manimi šįvakar į Pilies teatrą, patirkite kartu su manimi šitą iškrypėliško*

pamišimo malonumą, mano mielas Acbacheri, prašė Rėgeris, rašo Acbacheris. Gerai, atsakiau aš Rėgeriui, rašo Acbacheris, *jeigu jūs primygtinai pageidaujate,* o Rėgeris atsakė, *taip, aš primygtinai pageidauju,* ir įteikė man antrąjį bilietą. Ir aš iš tikrųjų vakare nuėjau su Rėgeriu į Pilies teatrą žiūrėti *Sukulto ąsočio,* rašo Acbacheris. Spektaklis buvo siaubingas.

Bernhard, Thomas

Be305 Senieji meistrai: romanas / Thomas Bernhard; iš vokiečių kalbos vertė Jurgita Mikutytė. — Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2006. — 192 p.

ISBN 9955-435-70-4

Thomas Bernhardas (1931 — 1989), premijuotas ir apšmeižtas, garbintas ir koneveiktas nepakartojamo braižo austrų rašytojas ir dramaturgas. „Senieji meistrai" — priešpaskutinis, 1985 metais išleistas jo romanas.
Rėgeris, senas muzikos filosofas, bėgdamas nuo išorinio pasaulio ir ieškodamas ramios vietos mąstyti, jau daugiau nei trisdešimt metų kas antrą dieną ateina į Vienos Dailės istorijos muziejų ir atsisėdęs ant suolo Bordonės salėje apžiūrinėja Tintoretto paveikslą „Žilabarzdis vyras". Savo provokuojamose tiradose, kurias perpasakoja jo draugas Acbacheris, Rėgeris maištauja prieš kasdienybės ir žmonių ribotumą bei bukumą, nuo pjedestalo nuverčia ir aštriu kaip skalpelis, hiperbolizuojančiu žvilgsniu perveria viską: senuosius meistrus, šiuolaikinius menininkus, filosofus, mokytojus, politikus, vyriausybę, justiciją, Katalikų Bažnyčią...

UDK 830(436)-3

Viršelyje: Tintoretto „Žilabarzdis vyras" (apie 1570 m.)

Thomas Bernhard
Senieji meistrai

Redaktorius ir dizaineris Robertas Kundrotas
Dailininkė Eglė Gelažiūtė-Petrauskienė
Kalbos konsultantė Jūratė Veniūtė
Leidybos vadovas Vincas Akelis

2005 12 30 Užsakymas 1810
Išleido „Pasviręs pasaulis"
Erfurto 48 — 18, 04102 Vilnius
el.paštas: tango@takas.lt
Puslapis internete: www.km.projektas.lt
81-oji leidyklos knyga
Spausdino AB spaustuvė „Aušra"
Vytauto pr. 23, 44352 Kaunas
Puslapis internete: www.ausra.lt
el.paštas: ausra@ausra.lt

[redacted]

[redacted]

Thomas Bernhardas (1931–1989), premijuotas ir apšmeižtas, garbintas ir koneveiktas nepakartojamo braižo austrų rašytojas ir dramaturgas. „Senieji meistrai" – priešpaskutinis, 1985 metais išleistas jo romanas. Rėgeris, senas muzikos filosofas, bėgdamas nuo išorinio pasaulio ir ieškodamas ramios vietos mąstyti, jau daugiau nei trisdešimt metų kas antrą dieną ateina į Vienos Dailės istorijos muziejų ir atsisėdęs ant suolo Bordonės salėje apžiūrinėja Tintoretto paveikslą „Žilabarzdis vyras". Savo provokuojamose tiradose, kurias perpasakoja jo draugas Acbacheris, Rėgeris maištauja prieš kasdienybės ir žmonių ribotumą bei bukumą, nuo pjedestalo nuverčia ir aštriu kaip skalpelis, hiperbolizuojančiu žvilgsniu perveria viską: senuosius meistrus, šiuolaikinius menininkus, filosofus, mokytojus, politikus, vyriausybę, justiciją, Katalikų Bažnyčią...

ISBN 9955-435-70-4

